

Předmluva

Desiderius Erasmus Rotterdamský (vlastním jménem Gerrit Gerritszoon, 27. 10. 1467 – 12. 7. 1536) patří k předním evropským humanistům. *Chvála bláznivosti* (Mórias enkómion, id est, Stulticiae laus) patří již od prvního vydání (r. 1512 Paříž) k nejvýznamnějším stálícím na evropském literárním nebi. Nelze se proto divit, že nedlouho po latinském originálu začaly vycházet překlady do národních literatur; již r. 1512 přeložil Erasmovu *Chválu* do češtiny humanista Řehoř Hrubý z Jelení, který též napsal rozsáhlý komentář. R. 1517 byla *Chvála* přeložena do francouzštiny, r. 1534 do němčiny, r. 1539 do italštiny, r. 1549 do angličtiny, teprve r. 1560 a 1582 do Erasmova rodného jazyka.

Překlad Řehoře Hrubého je znám pouze z rukopisu pražské Státní knihovny, který vyšel r. 1969 ve faksimilovaném vydání zásluhou Emila Pražáka

W 31 B 25166

STUDIJNÍ a VĚDECKÁ KNIHOVNA
Píseňského kraje

19-03-2008

2008. 4651.

© NAKLADATELSTVÍ XYZ, s. r. o., 2008

Translation © Rudolf Mertlík – dědicové, 1986, 2008

Prologue © Josef Hejnic, 1986

ISBN 978-80-7388-049-1

(*Erasma Rotterdamského Chvála bláznovství*. Z latiny přeložil a výkladem doplnil Řehoř Hrubý z Jelení... Editio Cimelia Bohemica, vol. IX, Pragae 1969). Přetisk vydal již r. 1864 Ignác Jan Hanuš (*Erazmova Rotterdamského Encomium Moriae čili Chvála bláznovství*... Praha 1864). Druhý český překlad pořídil r. 1912 Jaroslav Dvořáček (Erasmus Rotterdamský, *Chvála bláznovství*, Praha 1912, Světová knihovna, č. 997–998), potřetí přeložil *Chválu* r. 1966 Rudolf Mertlík (Erasmus Rotterdamský, *Chvála bláznovství*. Ilustroval Bogdan Kršić. Doslov Josef Hejnic, Praha 1966) – v obou těchto případech byl předlohou latinský text, který vydalo nakladatelství D. Noothoven van Goor (Leiden 1851). V této knize je Mertlíkův překlad upraven podle edice: Clarence H. Miller (*Opera omnia Desiderii Erasmi Rotterodami*, vol. IV/3, Amsterdam 1979); přihlédnuto bylo též k anglickému překladu: Desiderius Erasmus, *The Praise of Folly*. Translated with an introduction and commentary by Clarence H. Miller. New Haven and London 1979.

Všechny moderní české překlady Erasmovy *Chvály* jsou kvalitní a čtivé, protože se opírají o vynikající přetlumočení Řehoře Hrubého z Jelení, jehož překladatelský čin zůstal vzorem i pro toto upravené vydání; ve srovnání s Mertlíkovým textem se zde zvýšenou měrou uplatnila snaha přiblížit české znění Erasmovu originálu; proto na některých místech dostaly přednost sevířnější formulace, tu a tam byly znovu respektovány postupy Řehoře Hrubého. Opravena byla též některá zřejmá přehlédnutí. Poměrně četná osobní jména i apelativa čerpaná z kulturního a literárního odkazu antiky se přepisují v té formě, jak je cituje *Encyklopedie antiky*, jména pozdějších středověkých a humanistických autorů se uvádějí ve shodě se *Slovníkem latinských spisovatelů*.

Značení jednotlivých odstavců *Chvály* arabskými nebo římskými číslicemi, jak se vzácně uvádí v některých starých tiscích a zčásti i v moderních edicích, není původní a nadto se v jednotlivých vydáních rozchází. Proto zde k němu nebylo přihlédnuto.

Chvála bláznivosti

Po prvním autorizovaném vydání (Paříž 1512) Erasmus za svého života rozšířil a revidoval *Chválu* šestkrát: 1514 (Štrasburk), 1515, 1516, 1521, 1522 a 1532 (vesměs Basilej). Teprve posledními výzkumy (Clarence H. Miller) byl stanoven přesný rozsah a postupný nárůst jednotlivých Erasmových dodatků – nejvíce jich pochází z let 1514–1516. V překladu jsou označeny hranatými závorkami, aby si čtenář mohl udělat představu o jejich rozsahu. Dodatky k Erasmovu textu, pokud k nim v několika nejnutnějších případech došlo – například ve výkladu řeckých termínů, aby se čtenáři usnadnilo porozumění –, nejsou vyznačeny odlišnou sazbou.

Josef Hejnic

V Praze v květnu 1985

Erasmův věnovací list Thomasi Moreovi

*Erasmus Rotterdamský
zdraví svého přítele Thomase Morea*

Když jsem se v nedávných dnech vracel z Itálie do Anglie, rozhodl jsem se, aby se celý ten čas, který bylo třeba strávit v sedle, nerozplynul v neplodném a nudném rozprávění, raději chvílemi uvažovat buď o našich společných zájmech, nebo se těšit vzpomínkami na neobyčejně vzdělané a laskavé přátele, jež jsem tu zanechal. Mezi nimi jsi mi tanul na mysli, můj More, především ty. Třebaže jsem vzpomínal v dále a na vzdáleného, přece mi bylo tak, jako bych se přítomen stýkal s přítomným. A nad naše důvěrné hovory jsem, na mou čest, nepoznal nikdy nic příjemnějšího. Poněvadž jsem tedy dospěl k názoru, že bych se měl už vůbec něčím zaměstnávat, ale přitom se ten čas zdál málo vhodný k vážnému přemýšlení, napadlo mne bavit se oslavou Bláznivosti. Řekneš asi: „Tohle ti snad

vnukla přímo bohyně Pallas!“ Nuže, první podnět mi poskytlo tvé rodné jméno Morus, které je řeckému slovo Mória (jež znamená Bláznivost) tak blízké, jako ty sám jsi veškerému bláznovství vzdálen. Vlastně, podle všeobecného názoru, jsi jeho pravý opak. Dále jsem předpokládal, že toto žertovné ztvárnění mých názorů ti přijde obzvláště vhod, poněvadž míváš značnou zálibu v žertech tohoto druhu, to jest, pokud obsahují alespoň zrnko moudrosti a — nemýlím-li se — alespoň špetku vtipu, a poněvadž se k celému lidskému životu, tak říkajíc, stavíš s úsměvem Démokritovým. Ačkoli se na jedné straně pro jakousi zvláštní, tobě vrozenou prozíravost na hony lišíš od obecné průměrnosti, tak jsi zas na straně druhé schopen pro neuvěřitelnou vládnost a laskavost jednat s každým a kdykoli zcela nenuceně a prostě. Určitě proto rád přijmeš tuto kratičkou promluvu nejen jako upomínku na svého druha, nýbrž ujmeš se i její obhajoby, poněvadž tobě byla věnována, a tak patří již tobě, nikoli mně.

Vždyť sotva budou chybět odpůrci, kteří proti mně rozpoutají bouři pomluv, že jde buď o příliš prostoduché hříčky, než aby slušely teologovi, nebo že jsou příliš ironické, než aby byly v souladu s křesťanskou umírněností, a budou vykřikovat, že křísím starou antickou komedii nebo nějakého Lúkiána a že všechno nadmíru kritizuji.

Jenže koho uráží nicotnost látky [a žertovné zpracování], ať si laskavě uvědomí, že zde nejsou příkladem já, nýbrž stejně již dávno postupovali slavní spisovatelé — [vždyť před dávnými věky Homer složil svou žertovnou Žabomyší válku, Vergílius Komára a Přesnídávku, Ovidius svůj Ořech] Polykratés [a jeho karatel Isokratés] napsal [i] chválu na Busirida, Glaukón na nespravedlnost, Favorinus na [Thersita a] čtvrtodenní zimnici, Synesios na pleš, Lúkianos na mouchu [a na příživníky, Seneca vylíčil žertovným způsobem zbožnění císaře Claudia, Plútarchos dialog mezi Odysseem a Gryllem, Lúkianos a Apuleius napsali Osla a neznámý autor složil poslední vůli vepřika Grunnia Korokotty,

o níž se zmiňuje i svatý Jeroným]. A tak [uznají-li to za vhodné] ať si laskavě představí, že jsem si zahrál pro vlastní zábavu šachy, nebo je-li jim líbo, že jsem jako dítě dováděl na houpacím koni. Do přejeme-li totiž každému stavu v životě zábavu, jež je mu vlastní, bylo by spravedlivé odepřít jakoukoli zábavu všem, kdož mají zájem o vědu? Zvláště, když z kratochvilného povídání vyplynou závažné myšlenky a když se hříčky traktují tak, že si čtenář, má-li alespoň trochu důvtipu, otrud odnese podstatně větší užitek než z obsahově nezábavných, a přitom na odiv stavěných děl některých spisovatelů, z nichž například jeden vychvaluje řečnictví nebo filozofii projevem po léta slepovaným, druhý oslavuje nějakého panovníka, třetí hlásá, že proti Turkům je třeba válčit, čtvrtý předvídá budoucnost, pátý si láme hlavu nad problémy, jež ani nestojí za řeč. Jako není nic nicotnějšího než pronášet žert o vážných věcech, tak zase není nic rozkošnějšího než se nicotnostmi zabývat tak, že vzniká dojem, jako bys vůbec o žádné nicotnosti nežertoval. Mou

knížku budou ovšem posuzovat jiní: přesto, nekla-me-li mne zcela samolibost, vůbec jsem si nepočí-nal bláznovsky, třebaže jsem vychválil Bláznivost.

Abych však již odpovídal na uštěpačnou výtku, že mé dílo je příliš ironické: moudří mužové měli vždycky tu výsadu, že se mohli beztrestně posmívat obecným vadám lidského žití, pokud se volnost nezměnila v bezohlednost. Tím více se podivuji za našich časů lidem jemnocitného sluchu, kteří již téměř nejsou schopni snášet nic jiného kromě ho-nosných titulů. Ba můžeš vidět, že mnoho lidí má tak zvrácené náboženské názory, že snáze snesou i ty nejtrouhavější výroky o Kristu než i ten nejne-vinnější vtip na papeže nebo na panovníka, přede-vším jde-li o hmotný zájem. Ale kritizuje-li někdo lidský život tak, že se vůbec nikoho nedotkne jme-novitě, jde, prosím, o člověka, jenž zjevně ironizuje nebo spíš poučuje a napomíná? Ostatně stojíš za po-všímnutím, kolikrát, pro všechno na světě, kritizují sám sebe! A dále, kdo nevynechá žádnou skupinu lidí, ten zřejmě nechová hněv vůči žádnému jed-

notlivci, nýbrž má odpor obecně k lidským vadám. Začne-li tedy někdo křičet, že byl uražen, dává tím najevo, že má špatné svědomí nebo nejspíš strach. To svatý Jeroným si v tomto literárním druhu počínal mnohem otevřeněji a ironičtěji, protože se několikrát dokonce zmínil o jménech. Já nejenže jména zásadně neuvádím, nýbrž postupoval jsem tak zdrženlivě, že rozumný čtenář snadno pozná, že mým úmyslem bylo spíš pobavit než ironizovat. Ani jsem jako Juvenál nikde nezvířil onu skrytou sedlinu něřestí — spíš jsem se snažil pojednat o vlastnostech směšných než odporných. Konečně nemohou-li někoho ani tyto důvody uspokojit, ať si alespoň uvědomí, že vlastně je docela dobré, pokárá-li jej Bláznivost, protože dostala-li již jednou ode mne slovo, bylo třeba vyhovět jejímu charakteru. Ale proč já to říkám tobě, tak znamenitému právnímu znalci, který dovede s úspěchem obhájit i případy, jež úspěch neslibují? Buď zdráv, vysoce výmluvný More, a svou Mórii obhajuj rázně!

Na venkově 9. června 15(10)

Stulticiae Laus, to jest chvála Bláznivosti

Proslav Erasma Rotterdamského

Mluví Bláznivost:

At si o mně říká kdo chce co chce (však já vím velmi dobře, jak špatnou pověst má Bláznivost i u nejvyšších bláznů!), přece jsem to já, opakují: jsem to já jediná, jež dovede svou mocí rozveselit bohy a lidi. To dokazuje zcela jasně i ta skutečnost, že sotva jsem se objevila v tomto tak početném shromáždění, abych tu pronesla řeč, hned se rázem obličej všech rozzářily jakousi novou a neobvyklou veselostí. Okamžitě zmizely vrásky z vašich čel a váš potlesk i smích zněly takovou radostí a roztomilostí,

že se mi zdá, jak se tak na vás kolem dokola dívám, jako byste se všichni zároveň, po vzoru olympských bohů, opili nektarem a népenthem, ačkoliv předtím jste tu seděli sklíčení a ustaraní, zrovna jako byste se byli před chvílí vrátili z jeskyně Trofóniovy. Ostatně, jak už to bývá, že totiž jakmile slunce ukáže světu svou nádhernou zlatou tvář, nebo když po kruté zimě jaro znovu ovívá zemi líbezným vánkem, tu mžikem vše dostane novou tvářnost, novou barvu a zcela mladistvou svěžest: tak i vy, při pohledu na mne, hned jste rozjasnili svou tvář. A tak jsem svým pouhým zjevem v okamžiku dokázala to, čeho vynikající řečníci mohou sotva dosáhnout dlouhou a promyšlenou řečí, totiž rozptýlit palčivé duševní strasti.

Hned se dovíte, proč jsem se dostavila tak neobyčejně vyšňořena, jen nepříjde-li vám zatěžko věnovat mým slovům pozornost, ne ovšem takovou, s jakou obvykle posloucháte v kostele kazatele, nýbrž takovou, s jakou lapáte na ulicích slova potulných šašků a kejklířů. Musíte své uši napínat

tak jako kdysi náš milý Midas při zvucích Pánovy píštěly. Mám totiž chuť zahrát si trochu před vámi na sofistu, ne ovšem takového, jací dnes vtloukají chlapcům do hlavy všelijaké trapné hlouposti a haštečivosti překonávají i ženy. Chci si naopak vzít za vzor ony dávné muže, kteří si raději říkali sofisté, jen aby se vyhnuli potupnému názvu mudrci. Jejich povoláním bylo oslavovat chvalořečmi slavné činy bohů a hrdinů. Uslyšíte tedy chvalořeč, ne však na Herkula ani na Solónu, nýbrž na mne samotnou, to jest na Bláznivost.

Především podotýkám, že jsou mi naprosto lhostejní ti mudrcové, kteří halasně prohlašují za vrchol hlouposti a zpupnosti, jestliže někdo pje chválu sám na sebe. Aťsi to je podle nich hloupé, jen když přiznají, že to je v souladu s věcí. Vždyť co může být vhodnější, než aby Bláznivost sama vytrubovala do světa svou vlastní chválu a sama o sobě skládala písně? Neboť kdo mne může zobrazit lépe nežli já sama? Ledaže bych snad byla známější někomu jinému než sobě samé! Ostatně za svou osobu se

domnívám, že takové jednání není o nic neskromnější než to, co tak často dělají i velcí a moudří tohoto světa. Ti totiž z jakéhosi zvráceného ostychu si opatří nějakého patolízalského řečníka nebo velkohubého poetu, pak mu dobře zaplatí, aby na konec slyšeli z jeho úst své vlastní chvály, jinak řečeno, pouhopouhé lži; a přece ten ostýchavý muž jako páv staví na odív své peří a zdvihá hřebínek, zatímco ten nestoudný lichotník porovnává buď dižkničemu s bohy, líčí ho jako zářivý vzor všech ctností (přičemž sám oslavenec ví, že je od takového vzoru vzdálen nejméně tisíc mil), cizím peřím vránu šatí, kůži mouřenína se snaží umýt do běla, zkrátka dělá z komára velblouda. Konečně se jen řídím oním otřepaným lidovým úslovím, podle něhož ten, kdo nenalezne jiného chvalořečníka, se smí chválit sám.

Přece jen se však musím divit lidské nevděčnosti vůči mně — či snad je to jen pouhá liknavost? Ačkoliv totiž mne všichni horlivě uctívají a rádi užívají mé dobročinnosti, přece se za tolik

staletí nevyskytl ani jediný člověk, který by složil vděčnou řeč na oslavu Bláznivosti. Zato však byla celá řada takových, kteří — nelitující ani oleje, ani spánku — celé noci věnovali jen na to, aby propracovanými chvalořečmi velebili Busiridy, [Falaridy,] čtvrtodenní zimnice, mouchy, pleše a jiné takové zhouby. Řeč, kterou ode mne uslyšíte, proslovím spatra; bude sice méně propracovaná, ale o to pravdivější. Nedomnívejte se, prosím, že účel mé řeči spočívá v tom, abych podala ukázkou své duchaplnosti, jak je to zvykem většiny řečníků. Neboť ti, jak víte, pilují svou řeč plných třicet let, ba někdy pronesou i cizí — a přece se pak slavnostně zaklínají, že ji napsali nebo dokonce nadiktovali během tří dnů jen tak pro svou zábavu. Mně však bylo vždy nejmilejší říkat, co slina na jazyk přinese.

Přede vším ať nikdo ode mne nečeká, že podle zvyklostí běžné rétoriky vymezím pojem sebe samé, nebo že snad dokonce se budu definovat výčtem částí. To obojí by dávalo pro budoucnost špatnou naději. Neboť jak je možné stísnit do hranic

pojmu tu, jejíž moc má tak ohromný rozsah, aneb dělit v části tu, v jejímž uctívání je celý svět tak jed-notný? Jaký smysl by vůbec mělo, abych se snažila podat definici jakýs takýs svůj matný obraz, když na vlastní oči zde přímo před sebou osobně vidíte mou osobu? Vždyť jsem to vskutku já, jak vidíte, ona štedrá dávkyně statků, jež se latinsky nazývá Stulticia, po řecku Mória, to jest Bláznivost.

Ale což bylo opravdu třeba uvádět i toto? Což samotná má tvář a čelo, jak se říká na první pohled, neprozrazují jasně, kdo jsem? A kdyby snad někdo tvrdil, že jsem Minerva nebo Moudrost, v okamžiku a jediným pohledem by mohl být usvědčen z omylu, aniž bych musela prokazovat svou totožnost řečí, oním nejpravdivějším zrcadlem ducha. Nikdy neužívám líčidel a má tvář je vždy věrným obrazem mého nitra. Má podoba je vždy a všude naprosto stejná, takže mne nemohou zapřít ani ti, kteří si nejčastěji hrají na mudrce a dávají se tak titulovat, ačkoli si vykračují podobní opicím v šatě purpurovém a oslům v kůži lvové. I když se přetva-

řují ze všech sil, přece jen někde vykuknou oslí uši a prozradí Mida. Jak nevďečný, na mou věru, je i tento druh lidí! Ačkoli právě nejvíce patří k mé straně, přece se na veřejnosti do té míry stydí za mé jméno, že je často předhazují jiným jako velkou potupu. Protože to jsou ve skutečnosti největší blázni, ač chtějí jinak vypadat jako mudrci a Thalétové, zdaž je plným právem nenazveme mudroblázný?

Zlíbilo se jim totiž i po této stránce napodobovat dnešní řečníky. Ti se pokládají přímo za bohy, dovedou-li užívat jako pijavky dvou jazyků, a za vrchol krásy považují, vpletou-li do latinských řečí jakoby jakousi ozdobu několik řeckých slovíček za sebou, i když se na to místo vůbec nehodí. Nema-jí-li po ruce taková cizokrajná slova, vyhrabou čtyři nebo pět starožitných výrazů z omšelých foliantů, jimiž pak čtenáře omráčí. Ti z nich totiž, kteří jim rozumějí, se cítí náramně polichoceni vlastní učeností; a ti, kteří jim nerozumějí, žasnou nad nimi tím více, čím méně jim rozumějí. Vždyť přece jest

jednou z nejpůsobnějších rozkoší, jež nabízím, pohlížet s největším obdivem na to, co k nám přichází z největší dálky. A proto ti, kteří jsou poněkud ctižádostivější, ať se aspoň usmívají, tleskají a po vzoru osla stíhají ušima, aby tak u ostatních budili dojem, že všemu dokonale rozumějí. To by tak bylo asi vše.

A teď se zas vrátím k věci. Mé jméno už tedy znáte, mužové nej... — jaký jen přívlastek bych vám dala? Jaký jiný než nejbláznivější? Což může bohyně Bláznivost užít při oslovení svých oddaných stoupenců nějakého jiného, důstojnějšího názvu? Nuže, poněvadž jen málokterým z vás je známo, z jakého rodu pocházím, pokusím se vám to ihned vyložit s pomocí Múz. Mým otcem nebyl ani Chaos, ani Orcus, ani Saturnus, ani Iapetos a vůbec žádný z těch omšelých a oprálených bohů, nýbrž Plútós, to jest Bohatství, onen jediný otec lidí i bohů, ať už o tom cokoliv říká Hésiodos či Homér nebo i sám Jupiter. Jen na jeho pokyn, jak dříve, tak i nyní, se vše, svatě i všední, mísí a pohy-

buje nahoru i dolů; jen podle jeho vůle se řídí války, mír, říše, rady, soudy, sněmy, sňatky, smlouvy, dohody, zákony, umění, radost, vážnost — sotva už lapám dech —, zkrátka a dobře, všechny veřejné i soukromé záležitosti smrtelných lidí; bez jeho pomoci by nemohl existovat celý ten zástup básnických duchů, ba co více ani sami hlavní bohové, nebo by jen tak v bídě živořili při ubohé stravě; kdo na sebe uvrhl jeho hněv, toho ani Pallas Athéna nezachrání; kdo si však získá jeho přízeň, ten může i nejvyššího boha Jupitera poslat ke všem čertům, třeba i s jeho bleskem. Jsem pyšná na takového otce! On mne sice neporodil ze svého mozku, jako Zeus onu přísnou a ponurou Palladu, ale zplodil mne s nymfou Mladostí, jež je ze všech nymf daleko nejkrásnější a nejroztomilejší. Nebyl s ní arci spojen trpkým svazkem manželství, z jakého pochází ten kulhavý kovář Héfáistos; ale, jak říká náš Homér, splynul s ní v rozkoši, což je o mnoho příjemnější. Abyste však nepropadli omylu: mým otcem nebyl Plútós, jak je znám z Aristofana, zmožený tíhou let

a napolo už slepý, nýbrž Plútos dosud v plné síle a rozohněný svým mládím; a nejen svým mládím, nýbrž ještě více nektarem, jehož tenkrát na hostině bohů náhodou vypil trochu větší míru a ve stavu nezředěném.

Máte-li zájem také o moje rodiště — dnes přece záleží při posuzování urozenosti hlavně na tom, kde se poprvé ozvalo tvé vrnění —, nenarodila jsem se ani na bludném ostrově Délu, ani v klínu mořských vln, ani v klenuté jeskyni, nýbrž mým rodištěm jsou přímo ostrovy blažených, kde všechno roste, aniž se musí orat a sít. Tam neznají, co je práce, stáří nebo nemoc. Na polích nikde nevidíš vrtáč, sléz, cibuli, lupinu, bob nebo jiné takové obyčejné rostliny. Zato tam všude lahodí tvému zraku i čichu móly, panace, népenthés, majorán, ambrosie, lotos, růže, fialky a hyacinty. Hotová to zahrádka Adónisova! Když jsem se tedy narodila uprostřed takové krásy, naprosto jsem svůj život nezahájila pláčem, nýbrž hned jsem se líbezně usmála na matku.

Věru opravdu nezávidím nejvyššímu Kronovi jeho živitelku kozu, neboť mne živily svými prsy dvě nejpůvabnější nymfy, a to Opilost, dcera Bakchova, a Nevzdělanost, dcera Pánova. Ty obě můžete vidět i zde, v družině mých ostatních průvodkyň a služebnic. Chcete-li opravdu znát také jejich jména, povím vám je; všechna jsou ovšem řecká. Tahleta, co má tak pyšně zdvižené obočí, je Filautia (Sebe-láska). Této zde, co má takové usměvavé oči a tleská rukama, říkájí Kolakia (Lichotivost). Ta, co vypadá, jako když dřímá v polospánku, je Léthé, bohyně Zapomnění. Tamhleta, co je opřena o oba lokty a má ruce složené křížem, to je Misoponia (Lenost). A tahle s tím růžovým věncem, jež kolem sebe šíří omamnou vůni, je Hédoné (Rozkoš). Ta s těma těkavýma očima, co s nimi bloudí kolem dokola, se jmenuje Anoia (Šílenost). A tuhle s tou lesklou pokožkou a pěkně vykrmeným tílkem říkájí Tryfé (Poživačnost). Mezi dívkami vidíte také dva bohy: jeden se jmenuje Kómos (Masopust), druhý Négretos Hypnos (Hluboký spánek). S pomocí tohoto

věrného služebnictva ovládám celý svět a jsem panovnící samotných panovníků.

Poznali jste už můj původ, vychování i družinu. Teď poslouchejte s napjatou pozorností, jaká doborodinní prokazují bohům i lidem a jak daleko sahá má božská moc. Říkám to proto, aby si snad někdo nemyslí, že užívám názvu „bohyně“ bezdůvodně. Napsali kdosi velmi moudře, že základním znakem boha jest pomáhat smrtelníkům, a byli-li právem připráni do sboru bohů ti, kdož dali lidem víno nebo obilí nebo nějaký jiný prospěšný dar toho druhu, proč bych plným právem neměla být mezi všemi bohy na prvním místě jmenována a skutečně také za první uznávána já, když přece samojediná všem dávám všechno?

Přede vším, co může být sladší nebo cennější nežli sám život? Kdo ale má už na jeho zrodu větší zásluhu nežli já? Vždyť kopí Pallady, „dcery Nejmocnějšího“, nebo štít „mrakosběrného“ Dia nemají žádný význam ani pro plození, ani pro rozmnožování lidského pokolení. Sám otec bohů

a král lidí, jehož kývnutí otrásá Olympem, musí odložit svůj trojklaný blesk i titánský výraz své tváře, jímž podle libosti nahání strach všem bohům, a nezbývá mu chudákovi nic jiného než si po způsobu herců nasadit masku nějaké cizí osoby, zachce-li se mu dělat to, co ostatně dělává tak často, totiž děti. Stoikové si o sobě myslí, že jsou téměř jako bohové. Ale jen si vezměte takového stoika — ať si je jím stokrát nebo třeba i tisíckrát, přece i on bude muset odložit, když už ne svůj vous, onen odznak moudrosti (docela podobný má ostatně i kozel!), tož alespoň svou povýšenost; dále si bude muset smazat vrásky z čela, odhodit své skálopevné mravní zásady, chvilku dělat hlouposti jako blázen, zkrátka: ten mudrc musí zavolat na pomoc mne a zase jen mne — chce-li být otcem.

A proč bych si s vámi nepovídala podle svého zvyku ještě otevřeněji? Odpovězte mi: Mohou snad hlava, tvář, prsa, ruka nebo ucho, vesměs to jistě účtyhodné části těla, zplodit bohy nebo lidi? Myslím, že sotva. Ve skutečnosti je rozmnožovate-

lem lidského pokolení ona tak hloupá a tak směšná část těla, že pouhé její jméno budí smích. To je ten posvátný pramen, z něhož vše čerpá svůj život, a to s mnohem větší jistotou nežli z oné Pythagorovy čtyřky. Nuže, který muž by, proboha, dobrovolně strčil hlavu do manželského chomoutu, kdyby si napřed pořádně rozvážil, jak to tihle mudrci zpravidla dělávají, nevěhody tohoto stavu? A naopak, která žena by se oddala muži, kdyby znala, anebo jen pomyslíla na nebezpečí při porodu a na obří tížnou výchovu dětí? Jestliže tedy vděčíte za svůj život manželskému svazku a za manželský svazek zase mé služebnici Šílenosti, jistě chápete, zač vděčíte mně. Mimoto, která žena, když už jednou tohle všechno zakusila, by to chtěla znovu opakovat, kdyby jí nepřišla na pomoc má družka Léthé? Ani sama Venuše — ať už Lucretius namítá cokoliv — by se nikdy neopovážila popřít, že bez mé božské podpory budou její úspěchy velmi chudé a chabé. Tak tedy z onoho našeho opilého a směšného hraní se rodí i pyšní filozofové, na jejichž místo teď na-

stoupili ti, jimž lid říká mniši, i králové v šarlatovém hávu, i zbožní kněží, i třikrát svatí papežové, ba dokonce i celý ten zástup básnických bohů, tak početných, že se už sotva vejde na Olymp, třebaže je to hora velice prostorná.

Leč to, že si zasluhuji vděku, jakožto semeníště a zdroj života, by snad samo o sobě neznamenalo mnoho, jestliže nedokážu, že mým darem je i každický pocit spokojenosti v lidském životě. Je vůbec možné nazývat náš život životem, odstraní-li z něho rozkoš? Slyším váš potlesk. Vřak jsem věděla, že nikdo z vás není tak moudrý — vlastně lépe: bláznivý —, ne, přece jen: moudrý, aby měl takový názor. Vždyť ani tihle stoikové nepohrdnou rozkoší, třebaže to horlivě popírají a před lidmi na ni kydají tisícere nadávky, ovšem jen proto, aby ostatní odstrašili a sami pak jí mohli holdovat tím vydatněji. Ale přísámbohů ať mi řeknou: není každý den lidského života smutný, nehezky, nudný, nechutný a únavný, nepřidá-li se k němu trochu bláznivého koření, totiž rozkoše?

Jako svědka pro své tvrzení bych mohla citovat onoho nikdy nedocenenitelného Sofoklea, od něhož pochází ten překrásný výrok, vztahující se na mne:

Jak sladký život jest, když na nic nemyslíš!

Přesto však proberme tu otázku krok za krokem.

Přede vším jistě každý ví, že dětský věk je vždycky daleko nejradostnější a všichni z něho máme daleko největší potěšení. Co jest však na dětech, že je tak líbáme, objímáme, hýčkáme, ba že i nepřítel jim poskytne pomoc? Je to jakési kouzlo naivnosti, jímž moudrá příroda záměrně obdařila novorozence, takže jakousi mzdou rozkošnosti dovedou zmírnit námahu svých vychovatelů a získat si přízeň svých opatrovníků. Po dětství následuje jinošství. Jak je všem milé, jak upřímně mu jsou všichni nakloněni, jak horlivě je všichni podporují, jak ochotně podávají pomocnou ruku! Odkud však pramení, ptám se vás, ten půvab mládí? Odkud odjinud než ode mne? Mým dobrodiním přec mládí

nemá skoro žádný rozum — a tedy také skoro nezná rozmrzelost. Je to holá pravda, že jinoši, jakmile trochu vyspějí, začnou do sebe mít cosi mužského jak v důsledku životních zkušeností, tak i vlivem učení; pak už květ jejich krásy postupně vadne, čilost ochabuje, vtipnost upadá, životní síly se ztrácejí; a čím více se ode mne vzdalují, tím méně a méně mají ze svého života, až konečně se dostaví ono Homérovo „chalepon géras“, to jest svízelné stáří, které je velkou obtíží nejen pro ostatní, nýbrž i samo pro sebe. Žádný člověk by neměl dost sil, aby je snášel, kdybych tu zase nebyla já a ze soucitu se neslitovala nad takovou bídou. Jako totiž bohové u básníků často poskytnou umírajícím pomoc prostřednictvím nějaké proměny, tak i já, pokud je to možné, vedu starce nad hrobem schýlené zase zpět do dětských let; proto je lid velmi výstižně nazývá „velké děti“. Přeje-li si snad někdo z přítomných znát způsob, jak provedu takovou proměnu, nechci ani to zatajit. Jak je vám známo, pramen naší družky Léthé vyvěrá na ostrovech blažených,

kdežto podsvětím protéká jen jeho úzké rameno. K tomu prameni přivádím starce; ti se tam plnými doušky napijí zapomnění, rozptýlí tak pomalu duševní strasti a znovu připomínají nezralé mládí.

Řekne se: „Ale tihle již blouzní, nemají žádný rozum.“ Budiž! Leč právě to znamená: vrátit se do dětských let. Či snad být dítětem znamená něco jiného než blouznit, nemít rozum? Což nás na dětském věku nejvíce netěší právě to, že ničemu nerozumí? Vždyť kdo by nepocítoval živelný odpor a nechuť jakoby před nějakou zrůdou, vidí-li před sebou dítě s rozumem dospělého? O tom svědčí i známé úsloví „odporné přemoudřelé dítě“. A kdo by se vydržel přátelsky stýkat s takovým starcem, v němž by se k tak dlouhé životní zkušenosti pojila obdobná svěžest ducha a bystrost úsudku?

Stařec tedy blouzní mou zásluhou: a přece ten můj bloud je přitom osvobozen od oněch žalostných útrap, jimiž je sužován mudrc. Je to občas docela milý společník pro chvílku při sklence vína. Nepocituje omrzelost ze života, kterou tak těžce

snášívá i mužný věk. Časem se vrací, jako ten stařec v Plautově komedii, k oněm třem písmenům AMO (miluji); jak by byl nešťasten, kdyby měl zdravý rozum! A zatím je z mé milosti šťasten, přátelé ho mají rádi, je vždy vítaným společníkem. Vždyť přece i u Homéra z Nestorových úst „plyne řeč sladší medu“, kdežto Achilleova je trpká; a u téhož básníka sedí starci na hradbách a rozmlouvají spolu líbeznými slovy. V tomto ohledu dokonce předčí nemluvnata, která jsou sice šťastná, ale nedovedou mluvit, takže se nemohou potěšit tím znamenitým darem života — povídavostí. Pro můj názor svědčí i to, že staří lidé mívají zvlášť velkou radost z dětí a děti zas obráceně bývají rády u starých lidí,

neboť bobové vždycky rovného k rovnému dluží.

Vždyť přece mezi nimi není žádný rozdíl, leda snad ten, že stařec má více vrásek a víckrát slavil narozeniny. Vše ostatní — bělavé vlasy, bezzubá ústa, drobnější postava, chuť na mléko, žvatlavost,

pošetilost, zapomnětlivost, bezmyšlenkovitost — zkrátka všechno ostatní se shoduje; a čím více se lidé přibližují ke stáří, tím více se podobají dětem, až nakonec, zrovna jako malé děti, bez přesycení životem a beze strachu ze smrti ze života odcházejí.

A teď, chce-li někdo, ať srovná tuto mou dobročinnost s proměnami, jež dopouštějí ostatní bohové! Nechci se vůbec zmiňovat o tom, co dovedou udělat z hněvu. Často však promění právě své nejmilejší oblíbence v strom, v ptáka, v cvrčka, ba dokonce v hada: jako by už samotná proměna v něco jiného neznamenalala totéž co smrt. Naproti tomu já téhož člověka vracím zpět do nejlepšího a nejšťastnějšího období života. A kdyby se lidé úplně vyvalovali jakéhokoli styku s moudrostí a prožívali celý život jen v mé společnosti, stáří by vůbec neexistovalo a lidé by žili šťastně ve věčném mládí.

Cožpak jste si nevěšili oněch mrzoutů, kteří jsou ponořeni do studia filozofie anebo hloubají o jiných vážných a svízelných problémech, že se

zpravidla stali starci už dříve, než vůbec vyspěli v jinochy, a to zřejmě proto, že starosti a stále usilovné přemýšlení pozvolna ubíjelo jejich ducha a odčerpávalo z nich životní sílu? Naproti tomu moji ctitelé blázni jsou pěkně vykrmení a jen se lesknou a plet' mají pěstěnou, jak se říká, hladkou jako „prasata z Akarnánie“; ti opravdu nikdy nepocítí žádnou nepříjemnost vyplývající ze stáří — ledaže by, jak se to stává, chytli nějakou náказu stykem s mudrci. S lidským životem se totiž vůbec nestrovnává naprostá blaženost.

Sem patří i závažné svědectví všeobecně známého přísloví, jež praví: Bláznivost je jediná věc, jež prodlužuje jinak tak prchavé mládí a oddaluje strastiplné stáří. Je tedy docela odůvodněné to, co se mezi lidmi říká o Brabantech: zatímco ostatním lidem věk přináší moudrost, Brabantové prý, čím jsou starší, tím jsou hloupější. A přece je to národ na celém světě nejpřívětivější a nejméně si připouští smutek ze stáří. Způsobem života se jim podobají jejich sousedé, moji milí Holanďané. Jak bych je

také nenazývala svými milými, když mne uctívají tak horlivě, že si tím vysloužili své přízvisko? A oni nejenže se za ně nestydí, nýbrž dokonce se jím veřejně pyšní.

Jen ať si teď jdou ti nejhoupější smrtelníci pro radu k Médeji, Kirce, Venuši nebo k Auroře, ať si jen hledají nějaký pramen, jímž by si znovu získali mládí, když přece jen já jediná mohu udělat takový zázrak, a také jej skutečně denně dělám. V mých rukách jest ona divotvorná šťáva, již Memnónova dcera prodloužila věk svému dědu Tithónovi. Já jsem ta Venuše, jejíž přízní Faón omládl tak, že ho Sapfó ustavičně a vášnivě milovala. Mé jsou kouzelné byliny, jsou-li vůbec jaké, má jsou zařikadla, můj je onen pramen, který uprchlé mládí nejen přivolává zpět, nýbrž i — což je daleko cennější — věčně je udržuje. Souhlasíte-li tedy všichni s mým názorem, že nic není lepšího než mládí a nic prokletějšího než stáří, pak je vám snad jasné, jak ne-smírně jste zavázáni mně, jež tak veliké dobro vám udržuji a tak velké zlo od vás odvracím!

Ale proč mluvit stále jen o smrtelnících? Jen si prohlédněte celé nebe — a každému dovolím potupit mé jméno, najde-li mezi všemi bohy některého milého a příjemného, jenž by si získal svou oblibu bez příspěvku mé božské moci. Proč je například Bakchus vždy mladík s bujnými vlasy? Zřejmě proto, že je ztřeštěný a opilý, že celý život jen hoduje a tančí, pořádá reje a zábavy, kdežto styku s Palladou se vyhýbá na sto honů. Nic mu není vzdálenější než touha být pokládán za moudrého, a proto má rád ve svém kultu bujnost a šprýmy. Nijak se necítí uražen pořekadlem „hloupější než Morychus“, jež mu připisuje název hlupáka. Jméno Morychus mu dali proto, že jeho socha, jež ho zobrazuje sedícího, stává před vhodem do chrámu a bujní sedláci ji pomazávají vinným moštem a čerstvými fíky. A kolika pepelnými vtipy se o něj otřeli básníci staré antické komedie! „Jaký to hloupý bůh!“ říkají. „Vždyť se také narodil ze slabin!“ Ale kdo by nebyl raději tímto bláznivým počítalcem, věčně veselým a věčně mladým, jenž všem rozdává

hry a rozkoše, nežli třeba oním obmyslným Jovem, jehož se všichni bojí, nebo Pánem, jenž ze stařecké zlomyslnosti všude kolem sebe šíří panický strach, nebo ukoptěným Vulkánem, stále špinavým od kovařiny, či dokonce samotnou Palladou, jež budí hrůzu svým gorgonským štítem a kopím „a vždy zamračeně hledí“? Proč je stále hochem Cupido, bužek lásky? Protože je pořád samý žert a nic vážného nedělá, o ničem vážném nepřemýšlí. Proč je stále jako jaro svěží tvář zlaté Venuše? Zřejmě proto, že je mou příbuznou. Vždyť její tvář má barvu po mém otci: z toho důvodu ji Homér nazývá „zlatou Afroditou“. Mimoto se stále usmívá, můžeme-li věřit básníkům nebo jejich soupeřům sochařům. Které božstvo kdy ctili Římané s větší úctou než Flu, matku všech rozkoší? Avšak prozkoumá-li někdo pozorněji podle Homéra a jiných básníků i život vážných bohů, shledá, že i u nich je všude samé bláznovství. Nač bych zde uváděla skutky jiných bohů, když jsou vám jistě dobře známa milostná dobrodružství a žerty samého vládce bohů

Jova? Také ona přísná Diana, jež si není vědoma své ženskosti a stále holduje jen lovu, se najednou na smrt zamiluje do Endymióna!

Přála bych si však raději, aby jim o jejich kouscích vyprávěl Mómos, pěstitel pomluv, od něhož to dříve slýchali poměrně často. Avšak nedávno se bohové na něho rozhněvali a svrhli ho spolu s Atou, bohyní Zaslepeností, z nebe na zem, poněvadž jeho vědomost nepřijemně překážela jejich blaženosti. A nikdo z lidí neprokáže ubohému vyhnanci čest přijmout jej jako hosta do svého domu; tím méně má přístup ke knížecím dvorům, kde přece hraje hlavní roli moje služebnice Lichotivost, která se s Mómem snáší asi tak jako vlk s beránky. Tímto způsobem se ho bohové zbavili, a teď se mohou bavit mnohem volněji a příjemněji; opravdu se jim žije snáze, jak říká Homér, neboť nikdo je nekritizuje. Jak neslýchané žerty provádí Priapos, jež lidé znázorňují dřevěným kulem! Co smíchu budí svými zlodějskými a kouzelnickými kousky Mercurius! Ba i ten Vulkán dělává šaška při hosti-

nách bohů a udržuje dobrou náladu při jejich pitkách nejen svým kulháním, nýbrž také svými vtipy a špásovnými výroky. Také starý frejř Silén často předvádí svůj divoký venkovský tanec, spolu s ním se dokola motá Polyfemos a lehce víří bosonohé nymfy. Satyrové, napůl kozlové, skáčou bujně jako v atellské frašce, kdežto Pán všecy rozesměje všelijakými nechutnými popěvky; přece však je bohové poslouchají raději, zvláště když si pořádně přihnou nektaru — nežli písne samotných Múz. Proč bych ještě měla vyprávět, co všechno důkladně opojení bohové tropí po hostině? Jsou to takové blázniviny, že se leckdy, přísámbůh, ani sama nemohu zdržet smíchu. Ale co se týče takových věcí, je lépe vzpomnout na mlčenlivého Harpokrata a držet jazyk na uzdě, aby snad i mne náhodou neposlouchal nějaký špiclovský bůh, jak tu vykládám něco, co ani Mómos nesměl beztrestně říkat.

Už je však načase, abychom po vzoru Homérově opustili nebeštany a vrátili se zas na zem. Ovšem ani tam nespátíme nic veselého nebo šťastného, co by

nebylo mým darem. Především vidíte, jak prozíravě se příroda, matka a tvůrkyně lidského pokolení, postarala o to, aby nikde nechybělo koření bláznivosti. Definice stoiků říkájí: moudrost není nic jiného nežli dát se vést rozumem; a naopak: hloupost není nic jiného než být ovládán vášněmi. Aby však život lidí nebyl tak docela smutný a chmurný, Jupiter do nich vložil rozum a vášně asi tak v poměru haléře ke koruně. Mimoto vyhostil rozum do těsného koutku hlavy, kdežto celé ostatní tělo ponechal vášním. Dále: proti samotnému, jedinému rozumu postavil dva protivníky, a to velmi zpupné tyrany. Jeden z nich je hněv, jenž má obsazenu tvrz bránice a tím i sám pramen života, totiž srdce; druhý je žádostivost, jejíž moc se rozpíná po celém těle až dolů k ohanbí. Jak málo zmůže proti těmto dvěma mocnostem rozum, o tom dostatečně svědčí každodenní lidský život: zatímco rozum až do úplného ochraptění vykřikuje své námitky (to jediné je mu dovoleno) a diktuje pravidla počestnosti, obě ty mocnosti se vymaní z otěží svého vládce a křičí

naň stále nenávisťnější, až tím vším znaven sám se dá na ústup a nakonec se úplně vzdá.

Muž, jak známo, je předurčen pro veřejnou správu a z toho důvodu bylo nutné přidat mu o trochu více rozumu; proto Jupiter ve snaze udělat v této věci, co se dá, zeptal se mne na radu (jak to dělává i v jiných případech). A brzy jsem mu dala radu, která plně odpovídá mému důvtipu, aby totiž přidružil k mužovi ženu. Je to arci stvoření hloupé a ztřeštěné, ale zato veselé a příjemné, jež může v domácím soužití rozjasňovat a zmírňovat svou hloupostí onu zasmušilost, jež tkví v povaze muže. Plarón je, jak se zdá, na rozpacích, zda má ženu zařadit mezi tvory rozumem obdařené, či nerozumné; tím chtěl jistě jen naznačit charakteristickou známku ženského pohlaví, totiž bláznivost. A kdyby snad některá žena chtěla vypadat jako moudrá, nedosáhne tím ničeho jiného, než že bude vypadat dvojnásobně hloupá; právě tak, jako by někdo natřel vola olejem pro zápasníky a myslil si, že z něho udělá bojovné zvíře, přestože jeho

přirozená povaha se tomu vzpírá. Neboť kdo chce hrát úlohu ctnostného, aniž takovým skutečně je, a kdo chce svou přirozenou povahu násilně měnit v opačnou, dosáhne jen toho, že jeho nedostatek vynikne dvojnásobně. Jak praví řecké přísloví: „Opice zůstane opicí, i když se oblékne v purpur.“ Právě tak žena, ať si nasadí jakoukoli masku, vždy zůstane ženou, to jest bláznivkou.

Ostatně nepokládám ženy za tak bláznivé, aby se proto na mne hněvaly; vždyť já, jež jim připisuji bláznivost, jsem sama žena a Bláznivost. Rozváží-li si ženy tuto věc správně, musí uznat za dar Bláznivosti i to, že jsou v mnoha směrech šťastnější než muži. Především mají krásu, které právem dávají přednost přede vším ostatním a s jejíž pomocí uplatňují svou moc i nad panovníky. U muže jeho zamračená tvář, drsná kůže, vousy jako roští, zkrátka všechny tyto jakési náznaky stáří, jsou výsledkem škodlivého účinku moudrosti; naproti tomu vždy hladké tváře žen, vždy jemný hlas a hebká pokožka jsou takřka obrazem věčného mládí. Dále, jaké jiné

přání mají ženy v tomto životě, než aby se co nejvíce líbily mužům? Jaký jiný smysl má všechno to parádění, ta spousta líčidel, koupelí, účesů, masí, voňavek a různých umělých prostředků, jak upravit, nalíčit a zkrášlit svou tvář, oči a pleť? Zkrátka: u mužů jest nejlepší doporučením žen jejich bláznivost. Existuje něco, co ženám nepovolí? A co jiného je za to jejich odměnou než rozkoš? Přitom je ovšem potěší právě především bláznivost. Že je to pravda, nepopře nikdo, kdo si jen dobře uvědomí, jaká ztřeštěná slova říká muž ženě a jaké s ní tropí pošetilosti, kdykoliv se mu zachce užít si milostné rozkoše. Teď už tedy víte, z jakého pramene vyvěrá ona první a hlavní životní radost. Jsou však také lidé, a to zejména pokročilého věku, kteří mají větší sklon k poplácání pořádnou pitku. Ať posoudí jiní, rozkoše pokládají pořádnou pitku. Ať posoudí jiní, může-li se opravdu pěkná pitka obejít bez přítomnosti žen. To však je známo každému, že bez koření bláznivosti si nelze podařenou pitku ani představit. Proto, není-li mezi přítomnými nikdo, kdo by

vyvolával smích, ať skutečným nebo předstíraným bláznovstvím, buď si za odměnu zjednej nějakého šaška, nebo si pozvou nějakého směšného příživníka, aby rozptýlili klid a vážnost pitky směšným, to jest bláznivým tlacháním. Vždyť jaký smysl by mělo přecpávat si břicho takovým množstvím znamenitých jídel a skvostných lahůdek, kdyby zároveň nebylo dopřáno také očím, uším a vůbec všem smyslům popást se na smích, šprýmech a vtipech? Ale takové požitky dovedu vytvořit na celém světě jedině já. Právě tak jsem pro blaho lidí vymyslela já — a nikoliv sedm řeckých mudrců — všechny ty různé zvyklosti při hostinách, například určit losem předsedu pitky, hrát v kostky, připíjet si na zdraví, dát kolovat pohár po účastnících, zpívat píseň dokola, tančit a dělat pitvorné posunky. Je v povaze všech takových věcí, že čím jsou bláznivější, tím radostnějším činí lidský život, jenž by si ani nezasloužil názvu života, kdyby byl smutný. A smutný by musel být, kdyby nerozplášoval zábavami podobného druhu jednotvárnost, jež je mu vlastní.

Snad se však vyskytnou někteří lidé, kteří odmítnou i tento druh rozkoše a naleznou potěšení pouze v upřímném přátelství; podle nich není věci cennější nad přátelství: je právě tak nezbytné k životu jako vzduch, oheň a voda; dále je tak blahodárné, že odstranit je ze světa by bylo totéž jako odstranit slunce; a konečně do té míry vede ke ctnosti — znamená-li toto slovo vůbec něco —, že je dokonce i filozofové kladou mezi základní životní statky. Co však řeknete tomu, jestliže dokážu, že i tato tak neobyčejně významná kategorie pochází od začátku až do konce ode mně? A dokážu to nikoliv snad na základě tautologií nebo vyumělkovaným hromaděním bezvýznamných jednotlivostí nebo pomocí jiných takových dialektických kejklů, nýbrž podám své důkazy pro každého srozumitelně, tak říkajíc po lopatě. Nuže, nezdá se vám hotovým bláznovstvím zavírat oči nad chybami přátel, trpně je snášet, nechtít je vidět, nesprávně si je vykládat, ba dokonce do očí bijící chyby milovat a obdivovat, jako by to byly přednosti? A což když někdo líbá

mateřské znaménko na těle své milenky a jiný se kochá jejím páchnoucím dechem? Nebo když otec o svém šilhavém synovi říká, že mžourá? Není to čiré bláznovství? Ať si však tomu třeba stokrát říkají bláznovství, přece jen:

bláznovství přátelství poji a důležitě to spojení stráží.

Mluvíím ovšem o obyčejných smrtelnících, z nichž

*nikdo se nerodí bez chyb a nejlepších z lidí je onen,
kdo jich má poměrně nejmenších,*

kdežto mezi těmi bohorovnými mudrci se přátelství vůbec nedaří nebo bývá jaksí nevrlidné a nepřijemné, a to ještě zůstává omezeno na velmi úzký okruh, pokud to vůbec lze s dobrým svědomím říci, protože naprostá většina jich nemá rozum, či lépe řečeno, každý je mnohonásobný bloud, takže pro tuto podobnost mezi nimi vzniká přátelství. Spojí-li takové mrzouty přece jen někdy vzájemná

náklonnost, nebývá zpravidla příliš pevná a nemívá dlouhého trvání. Tomu se ovšem nelze nikterak divit při jejich škarohlídství a při neobyčejné jejich bystrozrakosti; zpozorují totiž chyby svých přátel tak bystře jako orel nebo epidaurský had. Pokud však jde o jejich vlastní chyby, jsou tak krátkozrací, že je nevidí, ani když jich nesou plný ranec na vlastním hřbetě! Lidská přirozenost, jak víte, je taková, že není na světě člověka, aby byl bez velkých chyb; mimoto každý má jiné názory a jiné tužby podle svého věku a celý život je pln poklesků, omylů a nepřijemností. Jak jen by se tedy mohl udržet, třeba jen na krátkou chvíli, dobrý přátelský vztah mezi těmito mudrci s argusovským zrakem, kdyby tu nebyla ku pomoci ta vlastnost, kterou Řekové tak podivuhodně nazývají euéthcia, což se dá přeložit buď jako bláznivost, nebo laskavost. Co dále? Zdalipak bůh lásky Cupido, onen původce a otec všech náklonností, nemá tak špatný zrak, že „ošklivé se mu zdá krásné“? A stejně působí i na vás: jeho zásluhou je, že každý jen to své má za krásné, že

dědeček miluje svou babičku právě tak jako chlapec svou dívku. Tak je tomu na celém světě, celý svět se tomu směje — a přece tato směšnost dává životu jeho půvab a je pevným pojátkem lidské společnosti.

Dále: co jsme řekli o přátelství, to platí v mnohem větší míře také o manželství, jež přece není nic jiného než nerozlučitelné životní spojení. Pro boha živého, co rozvodů a ještě horších věcí by bylo na každém kroku, kdyby rodinné soužití muže a ženy nebylo podporováno a živeno lichocením, žertem, povolností, klamem a přetvářkou, což vesměs patří k mé družině! Běda, jak málo sňatků by se užavíralo, kdyby se ženich obezřetně snažil vypátrat, jaká milostná dobrodružství prožila ta na pohled tak něžná a stydlivá panenka už dávno před svatbou! A z uzavřených manželství kolik by se jich zas v krátkém čase rozpadlo, nebýt toho, že valná část manželčiny záležitosti zůstane skryta pro manželovu netečnost nebo hloupost? Takové věci seice právem přepisují na účet bláznivosti: ona však do-

sáhne toho, že manžel se vidí ve své manželce a ona zase v něm, že domácnost je klidná a manželské soužití neporušené. Takový manžel bývá předmětem smíchu, říkají mu bačkora, paroháč a kdovíjak jinak ještě, zatímco on svými polibky vysušuje slzy v očích své záletné manželky. Avšak není vlastně daleko větším štěstím žít v takovém klamu než se sžírat věčnou žárlivostí a dělat ze všeho tragédie?

Zkrátka tedy tvrdím: není možné, aby nějaká společnost nebo nějaký životní vztah byl beze mne příjemný nebo stálý. Z toho plyne, že by se na delší čas nesnesl lid s vládcem, pán s otrokem, služka s paní, učitel s žákem, přítel s přítelem, manželka s manželem, majitel s nájemcem, druh s druhem, společník se společníkem, kdyby se ve vzájemném vztahu někdy nedopouštěli chyb, kdyby si tu a tam nelichotili, kdyby občas moudře nepřímhouřili oči jeden nad druhým, kdyby si zkrátka někdy neoslavili život medem bláznivosti. Vím, za jak neobyčejně důležité pokládáte to, co jsem už uvedla: ale to nejdůležitější teprve přijde.

Dám vám otázku: může někdo, kdo sám sebe nenávidí, někoho jiného milovat? Může někdo, kdo se nesrovnává sám se sebou, žít ve shodě s jiným? Může někdo, kdo je sám sobě protivný a obtížný, někomu jinému udělat radost? Na tyto otázky, myslím, může odpovědět kladně jen ten, kdo je ještě bláznivější než sama bláznivost. Jestliže však odstraníte mne, nejenže se pak nikdo nesnese s druhým, nýbrž každý bude dokonce sám sebou znechucen, bude se podceňovat a nenávidět. To proto, že příroda — tak často spíš macecha než matka — zasílá do povahy lidí, a to zejména trochu rozumnějších, tu zlou vlastnost, že jsou nespokojeni sami se sebou a obdivují se všemu, co vidí u druhých. Následek toho je, že všechny dary života, všechna jeho líbeznost a půvabnost vadnou a přicházejí na zmar. Neboť co bude člověku platná krásná tvář, jeden z nejcennějších darů nesmrtelných bohů, bude-li poskvrněna kazem duševní omrzelosti? Co bude platné mládí, bude-li nakaženo stařenkou zasmušilostí? Konečně, i když ti život dopřeje

všech svých darů, čeho chceš dosáhnout slušným způsobem sám u sebe i u jiných (a slušný způsob je hlavní věcí nejen v umění, nýbrž v každé činnosti!), nepřispěje-li ku pomoci zde přítomná Sebeláska? Právem ji miluji jako svou rodnou sestru, neboť vždy a všude mne dovede zastupovat se vši růzností. Existuje snad větší bláznovství než sám sobě se líbit a sám sobě se obdivovat? Ale naproti tomu — budeš schopen udělat něco krásného, něco milého a obecně uznávaného, budeš-li se líbit sám sobě? Zkuste odstranit toto koření života a v tu chvíli zmrznou řečníkovi slova na rtech, hubník propadne u posluchačů se svou skladbou, herec bude vypískán za svůj herecký výkon, básník utrpí posměch za své básně, malíř pohoří se svým uměním a lékař umře hladem se svými léky. Z krasavce Nirea se staneš ošklivým Thersiteem, z mladistvého Faóna starým Nestórem, z moudré Minervy „hloupým vepřem“, z výmluvného řečníka člověkem užvaněným, z uhlazeného muže neotesancem. Proto každý musí i sám sobě lichotit

a nějakou tou lichotkou se napřed sám sobě zalíbit, aby se potom mohl zalíbit jiným.

Konečně k podstatě štěstí náleží, aby se člověk cítil spokojen takový, jaký jest. A právě tato spokojenost je nejzákladnější dar, jež lidem dává má družka Sebeláska. Proto je každý spokojen se svou tvář, se svým rozumem, se svým původem, se svým postavením, se svým způsobem života, se svou vlast, takže bysi nepřál měnit ani Irčan s Italem, ani Thrák s Athéňanem, ani Skyth s obyvatelům ostrovů blážených. Jaká to úžasná starostlivost přírody, že při takové rozmanitosti věcí vše dovede tak srovnat! A kde trochu ubere na svých darech, tam zase obychně v náhradu přidá trochu více sebelásky. To jsem se ale vyjádřila opravdu hloupě: vždyť sebeláska je přece právě tím největším darem!

Také to bych chtěla hned říci: všechny znamenité činy byly vykonány jen na můj popud a všechna znamenitá umění byla vynalezena jen z mého podnětu. Není snad válka úrodnou půdou a vydatným pramenem slavných činů? A dále, je snad na světě

větší bláznovství než pustit se z bůhvíjakých důvodů do boje, z něhož má každá strana vždycky víc škody než užítku? O padlých se nemluví, jako by to byli Megařané. Dále, když už se na obou stranách postaví vojska do šiku v plné zbroji a „polnice ozvou se vřeštivým zvukem“, řekněte mi, prosím vás, jaký význam tam mají tihle mudrcové, studiem vyčerpaní? Vždyť sotva dýchají s tou svou řídkou a studenou krví! Je třeba silných a svalnatých mužů, kteří mají co možná hodně odvahy a málo rozumu. Ledaže by se někomu víc líbil takový voják, jako byl Démostenés; ten totiž, pamětliv rady Archilochovy, sotva spatřil nepřítele, zahodil štít a dal se na útěk — voják zbabělý, zato výborný řečník.

Snad někdo namítně, že hlavní věcí ve válce je rozvaha. Ovšemže — ale jen u vůdce; ostatně to je rozvaha vojenská, nikoliv filozofická. Jinak je válka, to pole cti a slávy, určena pro příživníky, kupce, lupiče, řemeslné vrahy, neotesance, hňupy, lidi topící se v dluzích a podobnou lidskou spodinu; nikdy však pro filozofy, co vysedávají při

noční lampě! Jak se tito lidé v běžném životě k ničemu nehodí, toho dokladem může být třeba sám Sókratés. Apollónova věštba ho sice uznala za jediného moudrého člověka, což však nebylo příliš moudré. Když se jednou snažil vystoupit v nějaké věci na veřejnosti, sklídil tak obrovský posměch, že toho musel nechat. V jiném směru však není tento muž tak docela hloupý, totiž v tom, že odmítal nazývat se mudrcem, protože pouze boha lze označit za moudrého, a že podle jeho názoru mudrc nemá zasahovat do státních záležitostí. Měl ovšem raději připomenout, že ten, kdo chce být počítán k lidem, se nemá obírat moudrostí. Mimoto, co jiného zavinilo, že byl postaven před soud a musel vypít číši bolehlavu, nežli moudrost? Neboť zatímco mudroval o oblacích a ideách, zatímco měřil délku bleší nohy a podíval se bzučení komárů, zapomněl se naučit tomu, co je potřebné v obyčejném životě. Svému učiteli, když mu šlo o život, přispěchal na pomoc jeho žák Platón, což byl tak znamenitý obhájce, že dokázal pronést sotva polovičku věty, jak

byl vylekán pokřikem davu. A co lze říci o Theofrastovi? Ten, když přišel do shromáždění, najednou ztratil řeč, jako by tam spatřil vlka. Jak by byl asi ve válce roznítil odvahu vojíka? Isokratés se pro svou bojácnost nikdy neodvážil otevřít ústa. Marcus Tullius Cicero, otec římského řečnictví, začínal každou svoji řeč s tak nedůstojným strachem, že se zajíkal jako klouček. Fabius to však vykládá jako znak prozíravého řečníka, jenž si je vědom, jaké nebezpečí ho čeká. Není v těchto jeho slovech jasné přiznání, že moudrost je jen na překážku tomu, kdo chce úspěšně pracovat na veřejnosti? Jak se zachovají takovíto lidé, až dojde ke skutečnému boji, jestliže téměř umírají strachem už tehdy, když jde o pouhou řečnickou šarvátku?

A při tom všem —bůhsámví proč — se stále ještě pochvalně cituje onen proslulý výrok Platónův, že státy budou šťastné teprve tehdy, až buď filozofové budou vládci, nebo vládcové filozofy! Sračí se však zeptat historiků — a dovíš se pravý opak: největší zhoubu pro stát znamenalo panování ta-

kových vládců, kdy se moc dostala do rukou nějakého mudrlanta anebo milovníka věd. Mé mínění dostatečně potvrzují oba Catonové: jeden z nich rušil klid ve státě šílenými žalobami, druhý přivodil úplný zánik svobody římského národa tím, že ji hájil příliš moudře. Zde bych mohla uvést též Bruty, Cassie, Gracchy, ba i samotného Cicérona, jenž byl příčinou neštěstí pro stát římský jako Démostenés pro athénský. Připustíme dále, že Marcus Aurelius byl dobrý císař (ovšem i to bych mohla vyvrátit; neboť občané ho těžko snášeli, ba nenáviděli právě proto, že byl takovým critelem filozofie); tedy alespoň připustíme, že byl dobrý. A přece tím, že po sobě zanechal takového syna, způsobil státu více zlého, než kolik vykonal dobrého svým panováním.

Opravdu to tak často bývá: lidé, kteří se oddali studiu moudrosti, bývají velmi nešťastní jak v ostatních věcech, tak zvláště v plození dětí. Podle mne se to děje zásluhou prozřetelnosti přírody, aby se zlo moudrosti příliš nerozlézalo mezi lidi. [Tak

například, jak známo, Ciceronův syn byl nehodný svého otce; a sám moudrý Sókratés, jak napsal kdosi velmi vtípně, měl děti podobnější matce než otci, to jest hloupé.]

Kdyby se neschopnost mudrců vztahovala pouze na veřejný život, dalo by se to už nějak omluvit, třebaže jsou k němu způsobili opravdu jako ti přísloveční „oslové k lyře“. Ale oni se nehodí vůbec k ničemu v životě! Pozvi si mudrce k hostině: celou ti ji pokazí buď zatrpklým mlčením, nebo trapnými otázkami. Vyzvi ho k tanci: učiněný velbloud! Vezmi ho s sebou na veřejné hry: už svou tvář připraví lidi o všechnu radost z požitku a jako moudrý Caró bude muset odejít z divadla, protože nedovede odložit svoji domýšlivost. Vmísí-li se do hovoru, všichni se rázem rozprchnou jako ovce před vlkem. Je-li potřeba něco koupit, uzavřít nějakou smlouvu, zkrátka, je-li nutno udělat něco, co je samozřejmostí každodenního života, řekl bys, že je to pařež, a ne člověk. Tak je neschopný udělat něco pro sebe, pro vlast a pro své bližní, a to proto, že nic

neví o skutečném životě a je v naprostém rozporu s obecným míněním a vžitými zvyklostmi. Z toho pak nutně vzniká i nenávisť, jež je jen přirozeným důsledkem toho, že mezi ním a ostatními lidmi je zásadní rozdíl ve způsobu života i myšlení. Ať už se mezi smrtelníky děje cokoliv, není snad vše plné bláznivosti, a to jako výsledek bláznivé činnosti bláznů? A chtěl-li by jedinec okřikovat všechny ostatní, radila bych mu, aby se odstěhoval jako Timón na nějaké pusté místo a tam si v úplné osamělosti užíval své moudrosti.

Nyní se však vrátím tam, kde jsem ve své řeči odbočila. Která síla přinutila lidi, rozptýlené po horách, lesích a polích, aby se spojili v obec? Žádna jiná než lichocen! Právě to totiž dokazují známé báje o kithaře Amfiónově a Orfeově. Co přivolalo římský lid zpět, aby žil opět ve svornosti, ačkoliv se již chystal použít nejkrásnějšího prostředku? Myslíte, že nějaká filozofická řeč? Ani nápad! Byla to směšná a dětinská bajka o žaludku a ostatních částech těla. Stejného úspěchu dosáhl Themisto-

klés podobnou bajkou o lišce a ježkovi. Která filozofická řeč by byla měla takový účinek, jaký měla vybjájená laň Sertoriova nebo smyšlená povídačka onoho Spartána o dvou psech, či výmysl zmíněného Sertoria o vytrhávání žíní z koňského ohonu? Pokládám za zbytečné mluvit o Mínóovi a Numovi, kteří oba pomocí báchorčných výmyslů ovládali tupý dav. Takovými hloupostmi lze působit na to ohromné a silné zvíře — lid! Uvažte naopak: přijala někdy nějaká obec zákony Platónovy nebo Aristotelovy nebo zásady Sókratovy?

Jaký důvod však měli Deciové, aby se dobrovolně zasvětili podsvětním bohům? Co jiného pohnulo Q. Curtiá k tomu, aby se vrhl do propasti, než lichá sláva, ta přesladká Siréna, kterou kupodivu ti mudrcové tak přísně odsuzují? Je něco bláznivějšího — říkají —, nežli když kandidát úřadu pokorně obchází lid a pochlebuje mu? Když si různými dary vykupuje jeho přízeň? Když se honí za potleskem tolika hlupáků a má zalíbení v jejich výkřicích souhlasu? Když se triumfálně vozí po celém městě jako

nějaký obraz pro obdiv lidu a stojí na náměstí jako bronzová socha? Uvažte tu řadu čestných titulů a jmen, uvažte ty božské pocty pro takového pozemského červíčka! Uvažte, že před očima všeho lidu bývají slavnostně prohlášeni za bohy ti nejzločinnější tyranové! Je to bláznovství všech bláznovství a jeden Démokritos by nestačil všemu tomu se vysmát. Nikdo o tom nepochybuje — a přece právě toto bláznovství je pramen, z něhož vzešly činy udatných reků, jež jsou až do nebes velebeny ve spisech tolika výmluvných mužů. Z tohoto bláznovství se rodí obce, na něm spočívají vlády, úřady, náboženství, poradní sbory, soudy. Zkrátka: celý lidský život není nic jiného než jakási hra bláznivosti.

Ale teď už abych promluvila o vědách. Co podnítilo lidského ducha, že vymyslíl a potomkům odkázal tolik výborných — jak lidé soudí — vědeckých oborů? Nic jiného nežli žízeň po slávě! Co bdění a co potu obětovali lidé ve své nesmírné bláznivosti, jen aby si vykoupení jakousi pochybnou slávou, nad níž není nic prázdnějšího! Ale ať už tak či

onak, za mnoho znamenitých výhod, jež vám život skýtá, vděčíte jen bláznivosti. A co je přitom daleko nejpříjemnější: využíváte i bláznivosti druhých.

Když jsem si tedy už přivlastnila chválu za statečnost a pracovitost, což abych si přivlastnila také chválu za chytrost? Snad někdo řekne: to můžeš se stejnou nadějí na úspěch promísit oheň s vodou. Já však myslím, že se mi to podaří, jen dopřejete-li mi nadále sluchu a pozornosti, jak jste činili až dosud.

Předně: znamená-li chytrost pohodové užívání všech věcí, pro koho se bude spíše hodit [to čestné označení]: pro moudrého, jenž částečně z ostýchavosti, částečně z bláznivosti nemá odvahy něco podniknout, či pro blázna, jenž se nedá od ničeho odstrašit ani ostýchavostí, kterou nemá, ani nebezpečím, protože o něm neuvažuje? Mudřec se utíká do knih starých autorů a papouškuje jejich slovíčkářskou chytrost. Blázen tím, že se do všeho pustí a má osobní účast na nebezpečnosti svého podnikání, získává, nemýlím-li se, pravou chytrost.

To patrně viděl už Homér, třebaže byl slepý, když pravil: „I hlupák je po činu moudrý.“ Dvě věci nám totiž hlavně překážejí, abychom získávali správné poznání: ostýchavost, jež udržuje ducha v temnotách, a strach, jenž jasně ukazuje člověku nebezpečí a tím brzdí jeho podnikavost. Obojí této překážky nás však velkolepě zbavuje bláznovství. Jen málo smrtelníků dovede pochopit, kolik jiných výhod ještě plyne z toho, jestliže se člověk nikdy neostýchá a všeho se odváží.

Někteří ovšem pokládají za cennější onu chytrost, jež je založena na uváženém úsudku. Dávejte, prosím, dobrý pozor, jak ti, kdož se holedbají takovouto chytrostí, k ní mají ve skutečnosti hrozně daleko. Především je známo, že všechny věci tohoto světa mají — jako ti Alkibiadovi Silénové — dvojí, vzájemně zcela odlišnou tvářnost. Tak například to, co na první pohled je smrt, při hlubším pohledu se ukáže jako život, a opačně, co je život, je vlastně smrt; co krása, to ošklivost; co bohatství, to bída; co hanba, to sláva; co učnost, to nevzdělanost; co

síla, to slabost; co urozenost, to nízkost; co radost, to žal; co štěstí, to neštěstí; co přátelství, to nepřátelství; co prospěšnost, to škodlivost — zkrátka a dobře, vše rázem dostane opačnou tvář, jakmile otevřeš Siléna. Připadá-li snad někomu tento výklad příliš filozofický, nuže, vysvětlím jej, jak se říká, po lopatě. Jistě každý z vás uzná, že král je boháč a pán. Avšak dejme tomu, že nemá žádné dobré duševní vlastnosti a že mu nic nepostačí: okamžitě je z něho největší chudáš. Je-li krom toho jeho duch zaprodán nesčetným neřestem, je z něho ihned hanebný otrok. Stejným způsobem by se dalo filozofovat i o jiných hodnotách. Leč uvedený příklad postačí. Někdo řekne: K čemu je tohle všechno povídání? Slyšte pozorně, co z toho vyvodím. Kdyby se někdo pokusil strhnout masky hercům, zrovna když provozují na jevišti nějakou hru, a ukázat divákům jejich skutečnou vlastní tvář, nepokazil by tím celou hru a nezasloužil by si, aby ho všichni kamením hnali z divadla jako šílence? Vždyť by tím naráz před očima diváků vyvstala zcela nová podí-

vaná: kdo byl před chvílí ženou, je teď mužem; kdo byl mladíkem, je nyní starcem; kdo byl dosud králem, je rázem otrokem; a kdo byl předtím bohem, mžikem oka je nepatrným človíčkem. Opravdu, odstranit tuto iluzi znamená zmařit celé představení. Neboť právě tento klam, tato přetvářka je to, co poutá oči diváků. Ostatně co jiného je celý lidský život než jakási divadelní hra, v níž každý vystupuje s jinou maskou a hraje svou roli tak dlouho, dokud ho režisér neodvolá z jeviště? Ten často posílá téhož herce na jeviště v rozličném přestrojení, takže ten, kdo dříve hrál krále v purpurovém hávu, teď hraje ubohého otroka v hadrech. Je to ovšem všechno jakási stínohra — ale tato naše životní hra se odobývá právě tak.

Co kdyby tak najednou přímo zde přede mnou nějaký znebespadlý mudrc začal vykřikovat: „Tamhle ten, co na něj všichni s úctou hledíte jako na boha a pána, to není vůbec ani člověk, protože ho jeho vášně vlekou jako kus dobytka; nejsprostší otrok to je, poněvadž povolně slouží tolika a tak

hnušným pánům!" Nebo kdyby někomu jinému, kdo truchlí pro otcovu smrt, rozkázal se smát, poněvadž prý nebožtík teprve teď začne svůj život, když přece tento pozemský život není nic jiného než jakási smrt. Nebo kdyby tak řekl o někom, kdo si náramně zakládá na svém dlouhém rodokmenu, že je pouhým bastardem, poněvadž má příliš daleko k šlechtetnosti, která je jediným zdrojem urozenosti! Kdyby takový mudrc mluvil stejným způsobem o všech ostatních, co jiného dokáže, prosím vás, než že ho všichni budou pokládat za zuřivého šílence? Jako není nic hloupějšího než moudrost na nevhodném místě, tak není nic zvrhlejšího než zvrácená chytrost. Předpokládám samozřejmě, že uznáte za zvráceného toho, kdo se nedovede přizpůsobit poměrům na tomto světě a vyhýbá se styku s lidmi, kdo se nechce řídit známou zásadou pijáků „buď si nahni, nebo táhni!“, zkrátka, kdo žádá, aby komedie nebyla komedií. Naopak, znákem opravdu rozumného člověka jest, že pamětliv své lidské omezenosti se nesnaží rozumovat nad

svůj pozemský los, že rád přimhouří oči nad slabostmi druhých a také sám s klidnou myslí se dopustí nějakého hříšku ve shodě s celým ostatním světem. Avšak právě to je bláznovství — řeknou mudrcové. [Nemám nic proti tomu, ale oni ať zase přiznají, že právě to znamená hrát svou roli v komedii života.]

Dále také — věční bohové! — mám o tom mluvit, či raději pomlčet? Proč bych však mlčela, když je to pravdivější než sama pravda? Nicméně při tak důležitých věci snad udělám dobře, poprosím-li o přispění Múzy na Helikónu, jichž se básníci až příliš často dovolávají, i když jim jde jen o bezvýznamné hříčky. Přispějte mi tedy aspoň na chvíli, dcery Diovy, jen co ukážu, že také k oné znamenité moudrosti na onu — jak sami říkají — výšinu bláznivosti lze vystoupit jen v doprovodu Bláznivosti.

Přede vším se lidé shodují v tom, že všechny vášně jsou v úzké spojitosti s Bláznivostí; vždyť přece blázna rozlišují od mudrce právě tím znakem, že onoho ovládá vášně, tohoto rozum. Proto také

podle stoiků se mudrc musí vyvarovat všech duševních zmatků jako zlých nemocí. Ve skutečnosti však právě tyto vášně nejenže jsou bezpečnými průvodci těch, kdož se snaží doplout do přístavu moudrosti, nýbrž dokonce při každém ctnostném konání jako jakési ostruhy a bodce slouží k tomu, aby pobízely člověka k dobrým skutkům. Proti tomu arci mocně pozvedne svůj hlas velestoik Seneca, podle něhož mudrc má být úplně oproštěn od jakékoliv vášně. Ale když si počíná takto, pak už na jeho mudrci nezbyvá nic lidského; spíše vytváří jakéhosi nového boha, jaký nikdy nikde neexistoval a nebude existovat. Jasněji řečeno: postavil mravní morový monument člověka, jenže bezduchý, zcela zbavený jakéhokoli lidského citu. Jen ať se stoikové podle libosti těší ze svého mudrce, ať si ho milují, jak chtějí, ať si s ním bydlí buď ve státě Platónově, nebo — líbo-li raději — v říši idejí či v zahradách Tantalových.

Kdopak by s hrůzou neutíkal před takovým člověkem jako před nějakou strašidelnou nestvůrou?

Vždyť je naprosto hluchý pro jakýkoliv přirozený cit, není v něm jiskřičky vášně, láska nebo soucit ho dojmají asi tak,

jako by křemen to byl či tvrdá marpéská skála.

Nic mu neujde, v ničem se nesplete, jako nějaký Lynkeus všechno pronikne svým bystrozrakem; každou věc přesně změří jako podle pravítka, nic nepromine; jen sám se sebou je spokojen, jen sám je bohatý, sám je zdravý, sám je král, sám je svobodný, zkrátka všechno je jen sám — ale také jen sám tak o sobě soudí; přátelé jsou mu lhostejní a sám nikomu přítelem není; samotné bohy by klidně poslal ke všem čertům a každý projev lidství odsoudí jako nerozum a učiní si z něho terč svého posměchu. Ano, takový tvor je ten dokonalý mudrc! Řekněte: kdyby se o té věci mělo hlasovat, která obec by chtěla mít takového úředníka, které vojsko by si přálo takového vůdce? Která žena by si přála nebo jenom snesla takového muže? Který hostitel tak-

vého hosta? Který otrok pána s takovou povahou? Zdaž by si každý raději nevybral kohokoliv ze zastupu nejbáznivějších lidí, jenž jakožto bláznivý by uměl bláznům jak vládnout, tak i být po vůli, jenž by byl oblíben u sobě podobných, to jest u velké většiny, jenž by byl laskavý k manželce, oblíbený u přátel, vítaný na hostinách, příjemný společník, který se vůbec neodřká ničeho lidského? Pokud jde o mne, odjakživa nemohu takového mudrce ani cítit. Proto ať se má řeč obrátí zase k jiným, příjemnějším stránkám života.

Nuže, kdyby se někdo rozhlédl jako z nějaké vysoké vyhlídky po celém světě, jak to podle básníků dělává Jupiter, viděl by, že život člověka je naplněn samým soužením. Jak bídne a nečisté jest jeho zrození! Co práce dá jeho vychování! Kolika ústrků je vystaveno jeho dětství, co se v potu tváře nalopotí v jinošství! Jak svízelné je stáří, jak krutá je nutnost zemřít! Jedna za druhou dotírají na člověka nemoci, spousta různých nehod naň číhá, neštěstí za neštěstím se hrne, všude jen samá

hořkost. A to neuvádím útrapy, jež si lidé způsobují jeden druhému, jako například chudobu, vězení, špatnou pověst, hanbu, týrání, úklady, zradu, hádky, spory, podvody — ale to bych spíše sečtla zrnka mořského písku. Rovněž se mi v přítomné chvíli nehodí vykládat, pro jaké hříchy si lidé tohle všechno zasloužili, anebo který bůh se na ně rozhněval, že se teď za trest musí rodit do takové bídy. Ale kdo ty věci sám ve své mysli rozvází, jistě pochopí čin milétských dívek, třebaže tak politováníhodný. Ostatně kteří lidé si ponejvíce vzali život proto, že se ho nabažili? Zdaž to nebyli právě ti, kteří měli blízko k filozofii? Pomlčím-li zatím o Diogenovi, Xenokratovi, Catonovi, Cassiovi a Brutovi, dokonce onen proslulý Cheirón dal přednost dobrovolné smrti, ačkoliv mohl být nesmrtelný. Snad je vám už jasné, kam by mohlo vést, kdyby lidé šmahem byli moudří; musel by přijít nějaký nový hrnčič Prométheus a znovu uplácat lidi z nějakého jiného bláta. Ale tu uprostřed takových béd přicházím člověku na pomoc já a zachovávám ho

při životě buď nevědomostí, nebo bezmyšlenkovitostí, někdy též zapomínáním útrap, jindy opět nadějí na štěstí, přičemž leckdy také přidám pár kapek sladkých rozkoší, takže se lidem nechce ze života ani potom, když už soudičky dopředly jejich nit do konce a život sám v nich už dávno takřka vyhasl; oč méně důvodů mají setrvávat při životě, o to více je těší žít a na nějakou omrzelost ze života nemají ani pomyslení.

Je tedy mou zásluhou, že zhusta můžete vidět starce ve věku Nestorově, kteří se už ani nepodobají člověku; šlapou si na jazyk, jsou pomatení, bezzubí, šediví, holohlaví, či abych je popsala raději slovy Aristofanovými: „špinaví, ohnutí, blední, vrásčití, plešatí, bezzubí a chlípni“. A přece mají pořád takovou radost ze života a cítí se tak mladými, že jeden si barví šediny, druhý ukřívá pleš pod parukou, jiný nosí umělý chrup se zuby vypůjčenými snad od nějakého prasete, jiný zas je nešťastně zalámaný do nějaké holčičky a žádný mladý chlapec ho nepřekoná v milenecké pomatenosti. Jsou to

leckdy už starci nad hrobem, hotové mrtvoly — a ožení se s nějakou mladičkou dívenkou, jež je nadto úplně bez věna a přemýšlí jen, s kým by se povyrazila. K tomu dochází tak často, že se to málem už pokládá za něco chvályhodného.

Ještě zábavnější podivná se naskytne tomu, kdo by si blíže povšiml starých ženských. Jsou už někdy tak životu odumřelé a sešlé, že vypadají, jako by se vrátily z říše mrtvých — a přece mají stále ústa plná sladkého života, stále jsou jako feny, a jak říkávají Řekové, „chtějí kančit“; proto si za drahé peníze najmou nějakého Faóna, vytrvale si malují líce, ani na krok se nehnou od zrcadla, mýtí les na stydkém místě, vystavují na odiv své zvadlé a skleslé poprsí, třáslavým kňouráním se snaží rozdmýchat svou hasnoucí vášeň, holdují vínu, chodí tancovat mezi mladé dívky a skládají zamilovaná psaníčka. To všechno je všem lidem pro smích, poněvadž je to vskutku nesmírně bláznivé. Ony však samy v sobě nalézají zalíbení a občas jsou rozkoší bez sebe, rozplývají se v sladké blaženosti a jsou šťastné — zřejmě

mou zásluhou. Kdo si z toho tropí jen smích, ten at si laskavě uvědomí, co z obojího je vlastně lepší: zda strávit život oslazený takovýmto bláznovstvím, nebo žít, jako by se chtěl oběsit, jak se říká, na nejblížejším trámu.

Vím, že takovýto způsob života v širokých kruzích na dobré pověsti nepřidá; leč tato výtka se vůbec netýká mých bláznů. Ti si totiž nevhodnost svého jednání buď neuvědomují, nebo i když o ní vědí, vůbec jim to nevadí. Když ti spadne na hlavu kámen, je to opravdové zlo; ale hanba, ostuda, výtky a pomluvy škodí člověku jen natolik, nakolik si jejich škodlivost uvědomuje. Kdo si zlo neuvědomí, pro toho ani neexistuje. Co je ti po tom, že každý na tebe ukáže prstem, jen když ty fandíš sám sobě? A že to je skutečně možné, na tom má zásluhu jen a jen Bláznivost.

Avšak dovedu si představit, jak proti mým slovům protestují filozofové: „Jaká to ubohost, říkají, „být ovládan bláznovstvím, mýlit se, klamat se, žít v nevědomosti!“ Jenže to právě znamená být

člověkem. Rovněž nevím, z jakého důvodu to nazývají ubohostí; vždyť tak je to dáno narozením, výchovou i uzpůsobením člověka, tak je to už na světě zařízeno pro každého stejně. A co je ve svém přirozeném stavu, to nemůže nikdy být ubohé, ledaže by snad někdo považoval člověka za politováníhodného proto, že nedovede létat jako ptáci, že nedovede chodit po čtyřech jako většina ostatních živočichů a že není vyzbrojen rohy, jaké mají býci. Takový člověk může stejným právem nazvat nejkrásnějšího koně nešťastným proto, že nezná gramatiku a nepojídá koláče, nebo litovat býka proto, že se nehodí ke gymnastice. Jako tedy kůň neznalý gramatiky není nešťastný, zrovna tak bláznivý člověk není nešťastný, protože bláznivost je v souladu s lidskou povahou.

Avšak ti slovní kejklíři na mne dotírají opět s jinou námitkou: člověku prý je dána obzvláštní schopnost vědeckého bádání, aby s jeho pomocí si bystrostí svého ducha vynahradil to, na čem ho příroda zkrátila. Jako by bylo jen trochu pravdě-

dialektiku, neboť neznali potyček mezi stoupenci odlišných názorů. Ani pro rétoriku nebylo místa, protože jeden druhému nepůsobil žádných obtíží. A k čemu bylo zapotřebí znalosti právnictví, když nebylo dosud zlých mravů, jež nepochoybně daly podnět ke vzniku dobrých zákonů? Dále byli lidé příliš zbožní, než aby s trestuhodnou všetečností pronikali do tajemných záhad přírody, aby se snažili zjistit rozměry nebeských těles, vyšetřit jejich dráhy a účinky a hloubat o skrytých příčinách různých jevů. Byli totiž toho názoru, že je hříchem, aby smrtelný člověk usiloval proniknout svým rozumem za dovolené meze. Například pátrat, co je vně nebeské klenby, takové šílenství je nikdy ani nenapadlo. Když však čistota zlatého věku zvolna upadala, tu nejprve, jak jsem už řekla, zlí duchové vynalezli vědy. Zpočátku jich byl jen malý počet a také se jim věnovalo jen málo lidí. Později však jich připojili nesmírný počet pověřiví Chaldejci, jakož i zahálčiví a lehkomyslní Řekové. Jsou to opravdu mučící nástroje pro lidského ducha; vždyť

podobné, že příroda, která se tak bděle postarala o možnost života pro komáry, byliny a květiny, zaspala právě jen v případě člověka do té míry, že by se nemohl obejít bez vědy! Tu přece vynalezl onen zloduch lidského pokolení Theut k největší škodě lidstva; vždyť vědy nejenže nejsou nijak potřebné pro lidské štěstí, nýbrž naopak jsou dokonce škodlivé pro ten účel, pro který byly vynalezeny. Vtipně to u Platóna dokazuje onen velemoudrý král na vynálezu písma. Vědy tedy poznenáhlu zamořily celý svět spolu s ostatními zhoubnými pohromami lidského života a jejich původci jsou titíž, kteří vynalezli všechny nečesti, totiž démonové. I jejich jméno je z toho odvozeno, neboť řecké slovo *daémones* znamená „vědoucí“. Jak jinak žili prostí lidé za zlatého věku! K jejich výzbroji naprosto nepatřily vědy — jen příroda a instinkty byly jejich vůdci. Co by jim také byla bývala platná gramatika, když všichni měli jeden společný jazyk a úkolem řeči nebylo nic jiného, než aby jeden druhému rozuměl? Právě tak nepotřebovali

jen samotná gramatika stačí víc než dost zaplnit celý život hrozným trápením.

Ale i mezi těmito vědami se těší největší úctě a vážnosti právě ty, které stojí nejbliže k prostému rozumu, jinak řečeno: k bláznivosti. Teologové hladovějí, fyzikové mrznou, astrologům se kdekdo vysměje, dialektiků si nikdo ani nevšímne. Pouze „lékař je muž, jenž vydá za mnoho jiných“. A přece i v tomto oboru, čím je kdo méně učený, čím si počiná směleji a bez dlouhého rozvažování, tím větší vážnosti požívá i u mocných tohoto světa. Lékařství totiž [zejména jak se dnes většinou praktikuje] není nic jiného než jedna část v soustavě lichocení [zrovna tak jako například řečnictví]. Hned za lékařem — někdy snad dokonce i nad ně — se kladou právníci; filozofové (nemluvím za svou osobu!) se o jejich povolání často a náramně svorně vyslovují s posměchem a nazývají je povoláním oslů. Nicméně všechny věci, ať svrchované důležité, či naopak zcela bezvýznamné, se provádějí podle dobrozdání těchto oslů. Jejich statky stále rostou,

zatímco teolog, i když prošťourá všechny knihy bohovědného obsahu, polyká k jídlu jen boby a vytrvale vede válku proti štenicím a vším.

Jako tedy více štěstí přináší ty vědy, které mají bližší vztah k Bláznivosti, tak také jsou daleko nejšťastnější ti lidé, kteří měli možnost jakémukoliv styku s vědou se úplně vyhnout a ve všem se řídit jen hlasem přírody. Ta nemá žádných nedostatků; jenom nesmíme překročit hranice svého lidského údělu. Příroda nenávidí lícidla a mnohem zdárněji prospívá to, čeho se nedotkl umělý zásah. Což nepozorujete, že ze všech druhů ostatních živočichů mají nejšťastnější život ti, kteří nejsou podrobeni žádnému výcviku a jsou vedeni a vychováváni pouze přírodou? Znáte něco šťastnějšího a podivuhodnějšího, než jsou včely? Nemají ani všechny tělesné smysly — a přece co podobného může vynalézt architektura ve stavbě budov? Který filozof kdy uspořádal podobný stát? Naproti tomu kůň, protože jeho smysly jsou příbuzné smyslům lidským a protože se odstěhoval takřka pod jednu střechu s člověkem,

stal se tím zároveň spoluúčastníkem lidských útrap. Často se může uštvat až k smrti, nechce-li se dát porazit při závodech; a ve válce, když se žene za vítězstvím, dostane leckdy smrtelnou ránu a zahryzne se pak do hlíny spolu se svým jezdcem; a to ani nechci mluvit o tvrdých udidlech, špičatých ostruhách, věžeňské stáji a ranách bičem i klackem, o postroji, jezdcí, zkrátka o celé té tragédii otroctví, do něhož sám vstoupil, aby mohl — po vzoru statečných mužů — co nejdůkladněji ztrestat nepřítele. Oč více lze závidět mouchám a ptákům, kteří si žijí zcela po svém způsobu, poslušni jen hlasu přírody, pokud je ovšem neohrožuje lidská lstivost. Když se však ptáci uvězní v klecích naučí napodobit lidský hlas, je až kupodivu, jak chátrají a jak ztrácejí na své přirozené krásce. A tak je v každém ohledu radostnější to, co stvořila příroda, než co přetvořil umělý zásah.

Proto nikdy nemohu dostatečně vynachválit onoho kohouta, do něhož se převtělil Pythagoras: ačkoli v důsledku stěhování své duše byl vším možným, filozofem, mužem, ženou, králem, prostým

člověkem, rybou, koněm, žábou, ba, jak se mi zdá, i mořskou houbou, přece žádného tvora nepokládá za bědnějšího než člověka, poněvadž podle jeho slov všichni ostatní tvorové se spokojí přírodou, jen člověk se snaží vykročit z hranic svého určení. Mezi lidmi opět po mnoha stránkách dává přednost prostáčkům před učenými a mocnými. [Také ten Gryllos z *Odysseie* měl mnohem lepší rozum než „velezkusilý Odysseus“, poněvadž chtěl raději zůstat vepřem a chrochtat v chlívků než prožívat s Odysseem tolik útrap a strastí.] Zdá se mi, že Homér, praotec humoru, je stejného názoru: porůznu sice nazývá všechny lidi „ubohými a politovaníhodnými“, avšak Odyssea, onoho představitele moudrosti, častokrát označuje slovem nešťastník, což nečiní nikdy, jde-li například o Parida, Aianta či Achillea. Z jakého asi důvodu? Jistě jen proto, že Odysseus, ten šibal a záhudník, se ve všem řídil jen radami Palladinými, byl příliš chytrý a co nejvíce se vyhýbal vedení přírody.

Z lidí jsou tedy nejméně šťastní ti, kteří se odávají moudrosti; ba jsou dvojnásob pošetilí právě

tím, že — ačkoliv se narodili jen jako lidé — přece zapomínají na svůj lidský úděl, touží žít jako ne-smrtelní bohové a po příkladu Gigantů válčí se zbraněmi věd proti přírodě. Naopak zase nejméně nešťastní jsou zřejmě ti lidé, kteří se svou přírozenou omezeností co nejvíce podobají zvířatům a nepodnikají nic, co přesahuje lidské slý. Nuže, pokusme se, zda bychom mohli i toto tvrzení přesvědčivě dokázat, ne však důvody stoiků, nýbrž na nějakém příkladě, jenž by byl pro každého jasný. Věční bohové! Existuje něco šťastnějšího nad onen druh lidí, kteří jsou obecně nazýváni blázni, hlupáci, pošetilci a ztřeštěnci, což jsou vesměs, alespoň podle mého mínění, překrásná příjmení? Možná že říkám něco, co je na první pohled hloupé a nesmyslné, ale přece jen je to holá pravda.

Přede vším takoví lidé nevědí, co je to strach před smrtí, jenž je na mou věru hrozným utrpením. Neděsí je vědí, jaká muka způsobuje zlé svědomí. Neděsí je povídačky o posmrtných trestech; neznají hrůzu před strašidly a přízraky; nemučí je obavy z hro-

zích pohrom; nerozrušují se nadějí na budoucí štěstí. Stručně řečeno: nemučí je spousta těch starostí, jež neodbytně provázejí člověka celým životem. Neznají stud, bázeň, ctižádost, závist ani lásku. Koneckonců, přiblíží-li se jejich nerozumnost ještě více k duševní úrovni zvířat, pak vlastně podle dobrého zdání teologů ani nemohou hřešit. A teď, ty bláznivý mudrci, laskavě uvaž, kolik starostí bude mučivě doléhat ve dne v noci ze všech stran na tvoji mysl! Snes všechna protiventství svého života na jednu hromadu a pak teprve pochopíš, od kolika strastí jsem vysvobodila své blázny. A mimoto si uvědom, že oni nejen se sami stále radují, laškují, zpívají si a smějí se, nýbrž že také všem ostatním lidem, ať přijdou kamkoliv, přinášejí radost, žerty, zábavu a smích, jako by je byla milost bohů stvořila jen k tomu účelu, aby rozháněli chmury lidského života. Z toho důvodu také lidé, i když chovají jeden k druhému velmi různé city, k bláznům pocitují všichni bez rozdílu náklonnost, rádi je vidí, zvou je k jídlu, podporují je, zahrnují je přízní, pomáhají

jim, kdykoliv je potká něco zlého, a beztrestně jim promíjejí, dotknou-li se jich slovem nebo činem. Nikdo netouží jim uškodit, ba dokonce samy lité šelmy se varují jim ublížit, jako by instinktivně vy-
cítovaly jejich nevinnost. Vždyť opravdu je ochra-
ňují bohové a nejvíce já sama, takže jim všichni lidé
prokazují tuto výsadu plným právem.

Rovněž je známo, že i nejmocnější králové v nich
mají tak velké zalíbení, že nejedni bez nich nemo-
hou ani snít, ani cokoli podniknout, ba ani ho-
dinku vydržet. A kladou tyto šášky mnohem výše
než ony své ponuré filozofy, jichž si obvykle něko-
lík vydržují jen tak, aby se neřeklo. Proč jim dávají
přednost, je podle mého mínění zcela jasné a není
třeba se tomu příliš divit, protože ti proslulí mu-
drcové nedovedou nic jiného než rozmlouvat s vla-
daři jen o samých vážných věcech; leckdy se také
spoléhají na svou učenost a bez ostychu drásají je-
jich jemný sluch řezavou pravdou. Blázni však jim
poskytují to jediné, po čem vládcové všude a vše-
možně pasou, totiž vtípy, šprýmy, smích a veselou

zábavu. Nezapomeňte též na to vzácné privilegium
bláznů, že jen oni ve své prostoduchosti smějí být
pravdomluvní. A co je chvályhodnější než pravda?
I když známý výrok Alkibiádů u Platóna přiznává
pravdomluvnost jenom vínu a dětem, přece vlastně
celá ta chvála náleží především mně. Dosvědčuje to
například onen proslulý výrok Euripidův, který se
na mne vztahuje: „Bláznivě totiž mluví jen blázen.“
Blázen, cokoliv má na srdci, to prozrazuje svou tváří
a vyjadřuje řečí, kdežto mudrci, jak říká též Euripi-
dés, mají dva jazyky: jedním mluví pravdu, druhým
to, co uznají podle okolností za vhodné. Dovedou
z černého udělat bílé, týmiž ústy vydychovat sou-
časně dech studený i horký a něco zcela jiného mít
ukryto v srdci než předstírat slovy. Dále se mi zdá,
že panovníci jsou při svém tak nesmírném štěstí
vlastně velice nešťastní, protože nemají nikoho,
kdo by jim říkal pravdu, a jsou nuceni místo přátel
mít lichotníky.

Snad někdo namítne: „Ale vždyť panovníci
snad ani nedovedou slyšet pravdu a straní se těch

mudrců právě proto, že se obávají, aby se náhodou mezi nimi nevyskytl nějaký příliš nevázaný jedinec, jenž by měl odvahu říkat jim raději slova pravdivá než příjemná.“ Ovšemže je tomu tak — králům bývá pravda protivná. Leč na mých bláznech je obdivuhodné právě to, že z jejich úst jsou přijímány s velikou radostí nejen pravdy, nýbrž dokonce zřejmé urážky. Tentýž výrok, pronese-li jej mudrc, bude možná potrestán smrtí, vyjde-li však z úst šaška, vyvolá takové potěšení, že je to k nevíře. V podstatě pravdy totiž tkví jakási schopnost rozveselovat člověka, ačli ovšem neobsahuje něco, co by se ho nepřijemně dotýkalo. Avšak tohoto daru dopřáli bohové jen bláznům.

Patrně z týchž důvodů mívají z bláznů větší potěšení ženy, poněvadž je jim od přírody dána větší náklonnost k rozkoši a hravosti. Proto, ať už s takovými lidmi provádějí cokoliv (a jsou to leckdy věci více než povážlivé!), ženy to všechno berou jako žert a hru. To pohlaví, zejména jde-li mu o zastření vlastních hříšků, je opravdu nesmírně vynalézávé.

Abych se tedy zas vrátila k blaženosti bláznů. Prožijí si většinu života v radovánkách a pak, aniž by se báli smrti a aniž by ji brali na vědomí, odejdou rovnou do krajů blažených, aby i tam obveselovali svými žerty zbožné duše v jejich nečinnosti.

Pojďme teď a srovnáme život kteréhokoliv mudrce s údělem takového blázna! Představte si v duchu nějaký zářivý vzor moudrosti a postavte ho proti bláznů. Takový mudrc utratil a tak promarnil nejkrásnější část života v ustavičném ponocování, v stárestech a v dřině; ani jinak v životě nepoznal rozkoše, coby rozmrzelý, sám k sobě nespravedlivý a tvrdý, jiným obtížný a protivný; bledý, vychrtlý, neduživý, oči zanícené; předčasně zestárl a zešedivěl, předčasně a kvapně odchází ze života. Ačkoliv, co záleží na tom, když země takový člověk, jenž stejně vlastně nikdy nežil? Takto tedy vypadá věrný obraz mudrce!

Avšak „žáby ze stoy“, znovu na mne útočně kvákají své námitky. „Není větší ubohosti“, říkají, „než šílenství.“ A zjevná bláznivost se buď hodně podobá šílenství, nebo spíše je to šílenství samo.

„Copak jiného je totiž šílenství než poblouzení ducha?“ Takové tvrzení je naprosto mylné. Nuže, rozbijme napadrtí i tento falešný soud, a to s laskavou pomocí Múz, neboť jejich argumentace je opravdu důmyslná! Jako totiž na jednom místě v Platónovi Sókratés vykládá, že v jedné Afrodité existují vlastně dvě Afrodity a v jednom Erotovi dva Erotové, právě tak by měli tito dialektici rozlišovat dva druhy šílenství — kdyby ovšem sami chtěli být pokládáni za přičetné. Každé šílenství ještě nutně neznamená pro člověka zlo. Jinak by Horatius nebyl řekl: „Či snad mě mám rozkošné šílenství?“ Ani Platón by nebyl zařadil mezi hlavní přednosti života šílené básníků, věstců a milenců. A Sibylla by nebyla označila Aeneovy strasti slovem „šílené“.

Ve skutečnosti je tedy dvojí druh šílenství. Jedno, které vysílají strašné mstitelky Lítice z podsvětí na tento svět, kdykoliv vypustí své hady a v srdcích roznítí buď vláčenou vášně, nebo neuhasitelnou žízeň po zlatě, nebo neřestnou a hříšnou lásku, nebo otcovraždu, krvesmilství, svatokrádež či nějakou

jinou podobnou zhoubu, anebo když s kletbami a s pochodněmi hrůzných vidin štvou zločince, mučeného výčitkami svědomí. Druhý druh šílenství — zcela odlišný od prvního — pochází ode mne a všichni lidé po něm touží z celého srdce. Je to jakési příjemné mámení mysli, jež současně osvobozuje od úzkostných stavů a naplňuje ji slastmi všeho druhu. Po tomto mámení mysli jako po nějakém velkém božím daru touží Cicero v dopise Attikovi, a to zřejmě proto, aby se mohl oprostit od tísnivého vědomí tolika útrap. Stejně na tom byl i onen Argejec, který do té míry podléhal bludným představám, že dovedl sedět od rána do večera sám v divadle a přitom se smál, tleskal a výborně se bavil, poněvadž si představoval, že se na jevišti předvádějí krásné hry, ačkoliv se vůbec nehralo; v ostatních společenských povinnostech si počínal úplně normálně, byl

přátelům milý,

laskavě choval se k choti a dovedl odpouštět slabším, nezuřil, našel-li láhev, z níž tajně si někdo už přihnul.

Když byl přičiněním příbuzných vyléčen z této choroby a úplně se uzdravil, tu si takto postěžoval svým přátelům:

*Ach, přátelé, to je má zhouba,
nikoli spása má; vždyť nyní jsem rozkoší zblazen,
mámení myslí tak milé mi násilím odňato bylo.*

A měl docela pravdu; blázny byli a spíše než on se potřebovali léčit čemeřicí ti, kdož se domnívali, že na tak blahodárné a příjemné šílenství je třeba jít s všelijakými lektvary jako na nějakou zlou nemoc.

Až dosud jsem se však jasně nevyjádřila o tom, zda jakýkoliv klam smyslů nebo myslí má být označován slovem „šílenství“. Má-li někdo tak špatné oči, že bude pokládat mezka za osla, nebo bude-li někdo obdivovat chatrnou báseň jako literární skvost, nebudete ho proto pokládat za opravdového blázna. Budou-li však někoho klamat nejen jeho smysly, nýbrž bude-li vadný i způsob jeho logického uvažování, a to v nezvyklé míře a trvale, pak teprve

bude možno u něho mluvit o šílenství; například kdyby se někdo domníval, kdykoliv uslyší oslí hýkání, že to podivuhodně zpívá pěvecký sbor, nebo kdyby nějaký chudás nejnížšího rodu sám sebe pokládal za lýdského krále Kroisa. Jestliže však tento druh šílenství má sklon k směšnosti (jak tomu bývá u většiny případů), pak přinášívá veliké potěšení jak těm, kdo jím jsou postiženi, tak těm, kdo jím sice netrpí, ale mají možnost je pozorovat. Tato odrůda šílenství je totiž daleko rozšířenější, než si to lidé zpravidla uvědomují. Leckdy se jeden blázen směje druhému, a přitom se každý z nich baví na cizí účet. Často můžete také vidět, jak se větší blázen mnohem více posmívá menšímu než naopak. Každý je tedy tím šťastnější, čímž více je způsobů, jimiž se projevuje jeho nerozum. Tak o tom soudím já. Bláznivost, pokud se ovšem omezí na takové šílenství, jež spadá do mého oboru. Tento obor je ovšem tak rozsáhlý, že srovádke na celém světě lze najít člověka, jenž by byl ustavičně moudrý a nebyl stížen nějakým druhem šílenství. Je zde ovšem je-

den malý rozdíl: tomu, kdo tykev pokládá za ženu, říkají šílence, poněvadž takový případ je poměrně velmi vzácný; když ale někdo, jehož manželka má na každém prstě jiného milence, ji svatosvatě pokládá za věrnou jako Pénélope a nadto je v tomto blaženém klamu nesmírně samolibý, toho nikdo nenazve šilencem, poněvadž lidé vidí, že takových manželů je na tisíce.

Sem patří také ti, kteří pohrdají na světě vším s výjimkou lovu divoké zvěře a prohlašují o sobě, že pocítují neuvěřitelnou duševní rozkoš, kdykoliv zaslechnou ono protivné troubení rohů a štekot psů. Myslím, že i psi výkaly jim voní po skořici. A ta rozkoš, když se ulovený kus vyvrhne! Poddání smějí porážet býky a skopce; ale vyvrhnout divokou, to je privilegium šlechtice. Sejme přitom pokřívku hlavy, poklekne, uchopí stanovený meč (ne snad nějaký jiný!) a čtvrtí zvíře takřka s nábožnou úctou, předepsanými pohyby, předepsané části, v předepsaném pořádku. Kolem stojící zástup lovců na to hledí mlčky a s obdivem, jako by to byl

nějaký neznámý obřad, ačkoliv viděl takovou podívanou už nejméně tisíckrát. A komu se poštěstí ochutnat jen malé sousto z takového zvířete, ten se opravdu domnívá, že jeho urozenost tím náramně vzrostla. Třebaže tito lidé ustavičným lovem a jídáním zvěře nedosáhnou ničeho jiného, než že se sami méně takřka v divokou zvěř, přece jsou přesvědčeni, že vedou královský život.

A těmto nejbliže stojí ten druh lidí, kteří hoří nenasytnou touhou stavebnickou; ti by pořád jen přestavovali kulaté stavby na hranaté a hranaté zase na kulaté. Není v tom žádný smysl, leč oni neznají žádné míry, až se nakonec octnou na mizině a nemají ani kde bydlet, ani co jíst. Co z toho mají potom? Nic, ale aspoň si prožili několik svrchovaně blažených let!

A jim se podle mého mínění nejvíce podobají ti, kteří se snaží změnit prostřednictvím neobvyklých a tajemných věd podstatu látek a honí se po celém světě za jakousi kvintesencí. Jsou do té míry otroky sladké naděje, že nelitují žádné námahy a žádných

vydání; s úžasnou důvěrností stále něco vymýšlejí, jen aby se dožili nového zklamání a zase si jen nějak život zpříjemnili; nakonec promrhají veškerý majetek a nemají ani, kde postavit malou píčku. A přece neustávají sladce snít a hledí ze všech sil probudit i v ostatních lidech zájem o takové štěstí. Když je pak opustí i poslední naděje, zbude jim alespoň veliká útěcha, onen výrok básníkův: „Při velkých věcech stačí, že člověk je vykonat chtěl.“ Pak už obviňují jen krátkost života, jenž nevystačil na tak důležitý úkol.

Pokud jde o hráče v kostky, jsem na velikých pochybách, zda je mohu připustit do sboru svých znavačů. Přece jen však to bývá bláznovská a směšná podívaná, když vidíme, jak někteří lidé jsou do hry celí diví, až se jim samou radostí srdce v těle tetelí a skáče, jakmile zaslechnou rachot kostek. A když potom, ustavičně lákání nadějí na výhru, ztroskotají a přijdou o všechno [když se jejich loď roztříští o skalisko kostek, jež je daleko hroznější než mys Malejský] a sotva holým životem vyvážnou,

tu raději ošidí kdekoho jiného než toho, kdo je o všechno obehrál, a to z obavy před podezřením, že by se tím dopustili nečestného jednání. Co říci tomu, že poloslepí starci si nasazují brýle, jen aby mohli hrát? A když nakonec spravedlivá pakostnice ochromí jejich prsty, že si najmou za sebe zástupce, aby metal kostky místo nich? Rozkošná je to věru zábava, ovšem až na to, že se hra často zvrhne v divokou vášeň a patří pak už Líticím, nikoli mně.

Avšak bez jakékoliv pochyby a právem mohu počítat mezi své lidi ty, kteří se rádi baví posloucháním nebo vyprávěním zázračných příhod a smyšlených dobrodružství a nikdy nemají dost takových příběhů, kde je řeč o hrůzostrašných zjeveních, o strašidlech, příšerách, kostlivcích, o podsvětí a nesčetných jiných zázračných úkazech; a čím méně jsou pravděpodobné, tím ochotněji jim věří, tím příjemněji lechtají jejich uši. Takové povídačky nejen podivuhodně slouží ke krácení dlouhé chvilé, nýbrž jsou i zdrojem zisků, zejména kněžím a kazatelům.

Této skupině lidí jsou blízci ti, kteří propadli sice bláznivě, ale příjemné pověrčivosti; jsou například přesvědčení, spatří-li nějakou sochu nebo obraz Kryštofa — druhého Polyféma, že toho dne nezahynou; nebo kdo pozdraví sochu Barbory předepsanými slovy, že se vrátí zdráv z bitvy; nebo kdo v jistých dnech jistým počtem svíček a jistými modlitbičkami uctí Erasma, že se v krátkém čase stane boháčem. Právě tam vynášeli druhého Hippolyta, nového Herkula objevili dokonce v Jiřím. Div že se nemodlí i k jeho koni, jehož s velkou úctou ozdobují kovovými puklami a bez ustání se snaží získat jeho přízeň nějakým novým dárkem; přísaha při jeho měděné přílbě se podle nich rovná přísaze královské.

A co mám říci o lidech, kteří si plní blaženosti libují ve zdánlivých odpustcích vlastních zločinů a trvají očišťovacích trestů odměňují jakoby na orloji a dovedou určit bez nejmenší chybičky staletí, roky, měsíce, dny a hodiny jako podle matematických tabulek! Nebo co si myslet o těch, kdož se spoléhají na několik magických posunků a modlit-

biček, jež vymyslel nějaký zbožný podvodník buď pro své pobavení, nebo pro zisk? Slibují si od nich všechno možné: bohatství, důstojenství, rozkoše, hojnost jídla a pití, stálé zdraví, dlouhý život, svěží stáří a nakonec v nebi křeslo hned vedle samotného Krista — ale s tímto posledním štěstím není třeba příliš pospíchat, na nebeské slasti je dost a dost času teprve potom, až se s těžkým srdcem rozloučí s rozkošemi tohoto světa, jichž se drží zuby nehty. Zde na zemi si však například každý obchodník, voják nebo soudce myslí, obětuje-li dobrovolně z tolika nepoctivě získaných peněz jediný haléř, že všechny hříchy jeho života jsou rázem smyty; domnívá se, že tolik falešných přísah, tolik zhýralých kousků, tolik opilství, rvaček a vražd, tolik podvodů, věrolomností a zrad je tím smazáno jako podle nějaké smlouvy, a to smazáno tak, že hned zase může začít s novou řadou zločinů.

Kdo je však bláznivější, ale zároveň šťastnější nad ty, kdož každodenně odříkají svých sedm veršů z posvátných žalmů, a proto věří, že si tím zajistili

více než věčnou blaženost? Ty zázračné veršiky prý prozradil svatému Bernardovi jeden ďábel, vtipný sice, ale spíše ješitný než chytrý, neboť světec ho obratně obelstil. To, co jsem uvedla, jsou vesměs takové bláznivosti, že já sama se za ně skoro stydím. A přece na ně věří nejen prostý lid, nýbrž i učení profesori náboženství.

Co dále? Zdaž sem nepatří také ten obyčej, že každá krajina si činí nárok na nějakého zvláštního světce? Každému z nich přisuzují nějakou zvláštní moc, každého uctívají nějakými zvláštními obřady. Jeden pomáhá při bolestech zubů, druhý je ochráncem žen při porodu, jiný zas vrací ukradenou věc vlastníkovi; tento zachraňuje život při ztroskotání lodí, onen drží ochrannou ruku nad stády — a tak dále. Vždyť vypočítávat všechno by nemělo konce. Jsou také svatí, jejichž působnost se vztahuje na několik různých oblastí, především Panna Maria, jež podle lidové víry má téměř větší moc než její syn.

Co vlastně žádají lidé od těchto svatých, ne-li to, co přísluší bláznivosti? Vzpomínejte dobře: mezi

tolika děkovnými tabulkami, jimiž bývají přepleteny nejen zdi, nýbrž i klenba některých chrámů, viděli jste někdy takovou, kterou tam někdo pověsil za to, že unikl bláznivosti, nebo za to, že jen o chloupek zmoudřel? Jeden byl šťastně zachráněn před utonutím. Jiný byl těžce zraněn od nepřitele a uzdravil se. Jiný, zatímco ostatní bojovali, se vytratil z bitvy a vyvázl spíše zásluhou šťastné náhody než statečnosti. Jiný už visel na šibenici, ale z milosti nějakého světce, patrona zlodějů, se utrhł, aby znovu mohl obírat některé lidi, třebaš nepříliš obtřížené zdejšími statky. Jiný prolomil mříže vězení a uprchl. Jiný se na zlost svého lékaře uzdravil z horečky. Jiní po požití jedu, místo aby zemřeli, se uzdravili, protože dostali průjem; manželka z toho však měla pramalou radost, poněvadž její námaha i peníze přišly nazmar. Jiný, přestože se mu převrhl vůz, přivedl koně živé a zdravé domů. Jiný byl zasypán, ale zůstal naživu. Jiný byl dopaden při činu manželem záletné ženy, ale podařilo se mu vyklouznout. Nikdo nevzdává díky za to, že

unikl bláznivosti. Být hloupý — toť přece tak milá věc, že lidé prosí za odvrácení všeho jiného, jenom ne bláznivosti.

Ale proč jsem vyplula na toto moře pověr?

*Kdybych sto jazyků měla, sto úst a blas jako z kovu,
veškeré podoby bláznů chtít vylčit — marná je snaba,
veškerá bláznovství jména chtít vyslovit — nestačí síla.*

Celý život křesťanstva se přímo hemží takovou nepopulární pověřčivostí, jenže kněží ji bez okolků dopouštějí, ba i živí, poněvadž dobře vědí, jak mnoho jim odtud přibývá zisku. Kdyby najednou vystoupil nějaký protivný mudrc a začal uvádět věci na pravou míru: „Dobrá bude tvá smrt, bude-li dobrý tvůj život. Hříšníci ti budou odpuštěni, připojíš-li k almužně také nenávisť vůči zlým skutkům, jakož i slzy lítosti, bdění, modlitby, půst, a změníš-li celý způsob života. Tento světec tě vyslyší, jen budeš-li napodobovat jeho život.“ Tak a podobně kdyby kázal onen mudrc, viděli byste, z jakého štěstí

by rázem vytrhl duše lidí a do jakého zmatku by je uvedl.

Do stejné skupiny patří i ti, kteří už za života tak pečlivě určí obřady svého pohřbu, že podrobně předepíší, kolik si při něm přejí pochodní, kolik smutečních hostů, kolik zpěváků a kolik najatých plačících žen. Jako by si představovali, že se sami nějak budou dívat na svůj pohřeb nebo že by se museli po smrti stydět, kdyby se pohřeb nekonal s veškerou pompou! Počínají si při tom tak starostlivě, jako kdysi aedilové, když se po svém zvolení chtěli zavděčit hrami a pohoštěním.

Ač mám opravdu naspěch, přece se nemohu nezmnít o těch, kteří si nesmírně zakládají na údajném šlechtickém původu, třebaže se nikterak neliší od posledního ševce. Jeden odvozuje svůj rod od Aenea, druhý od Bruta, jiný zas od krále Artuše. Při každé příležitosti ukazují sochy a obrazy předků, vypočítávají dědy a pradědy, připomínají starožitná příjmení, a přitom sami se nepříliš liší od němého sochy a mají ještě menší význam než obrazy, jimiž se

vychloubají. A přece ve společnosti tak blažené Sebelásky plyne jejich život v dokonalém štěstí. Mimoto je velký počet jím rovných bláznů, kteří tento druh odporných lidí uctívají jakoby nějaké bohy.

Ale proč já mluvím jen o tom či onom druhu, když přece má družka Sebeláška tak úžasným způsobem vytváří [po celém světě] nesmírné zástupy přestátných lidí? Tak například někdo šerednější než opičák připadá sám sobě krásný jako Nireus; jiný, jakmile se mu podaří s pomocí kružidla správně narysovat tři čáry, už v sobě vidí téměř Euklida; opět jiný, ač zpívá jako ten příslovečný osel s lyrou, ba ještě hůře, a krákorá jako slepice, přece věří, že má hlas jako zpěvák Hermogenés. Daleko nekrásnější druh bláznivosti je však ten, když se někteří lidé vychloubají různými schopnostmi svých podřízených, jako by patřily jim.

Takový byl onen přestátný boháč, o němž se vyskytuje zpráva u Seneky: kdykoliv chtěl vyprávět nějakou historku, měl vždy při sobě otroky, abymu napovídali vlastní jména osob; také byl vždy hned

ochoten se pustit do pěštního zápasu, ač byl jinak tak slabý, že by ho pírkem porazil; spoléhal ovšem na to, že má doma mnoho znamenitě urostlých otroků.

Jevůbec zapotřebí zmiňovat se o mistrech umění? Tivšichni jsou tak horlivými přívrženci Sebelásky, že by se každý z nich spíše zřekl políčka zděděného po otci než víry ve svůj talent; týká se to hlavně herců, zpěváků, řečníků a básníků. Čím je kdo z nich větší břídil, tím nemírnější je jeho ješitnost, tím více se vypíná a nafukuje. A rovný si vždy k sobě najde rovného, ba dokonce čím ztřeštěnější stvoření, tím více má obdivovatelů. Většina lidí se vždy nadchne pro nějaký nesmysl, poněvadž, jak už bylo řečeno, lidé podléhají bláznivosti ohromnou měrou. Takový nevědomec jednak nalézá sám v sobě velké zalíbení, jednak vzbuzuje obdiv u značného počtu lidí: proč by tedy měl dávat přednost dokonalému umění, které by ho za prvé stálo mnoho úsilí, za druhé by z něho udělalo plachého podivína a za třetí by se líbilo jen úzkému kruhu lidí?

Také jsem si povšimla, že příroda obdařila sebeláskou nejen každého smrtelníka zvlášť, nýbrž ji přidělila jaksi společně jednotlivým národům, ba někdy i městům. V důsledku toho si Angličané činí nárok kromě jiných věcí zvlášť na pěkný zevněšek, hudební umění a příjemné stolování. Skotové si potrpí na šlechtictví, na přfbuzenství s královským rodem, jakož i na svou dialektickou obratnost. Francouzi si osobují uhlazené společenské vystupování. Pařížané si zakládají na své proslulosti v teologii a nikoho neuznávají v tomto oboru za rovnocenného. Italové se honosí literárními vlohami a řečnickým uměním a jsou nesmírně domýšliví na to, že oni jediní na celém světě nejsou barbaři; v tomto druhu štěstí zauímají prvé místo Římané, kteří až do našich dnů blaženě sní o slávě a velikosti antického Říma. Benátčané jsou šťastní představou své vznešenosti. Řekové se holedbají slávou svých starověkých hrdinů jakož i tím, že jsou vynálezci věd. Turci a celá ta vpravdě barbarská sběš se dokonce pyšní slávou svého náboženství a vysmívají se křes-

tanům, že prý jsou pověřiví. Židé, ti jsou na tom ještě lépe, neboť až dosud vytrvale čekají na svého Mesiáše a zuby nehty se dodnes drží svého Mojžíše. Španělé si nadevše cení svou válečnickou slávu. Němci jsou ješitní na svou vysokou postavu a na znalost magie. Nebudu vypočítávat další jednotlivosti, neboť už asi vidíte, kolik rozkoše všude rozdává jak jednotlivým lidem, tak celému lidstvu Sebeláska, již se velice podobá její sestra Lichotivost.

Sebeláska totiž není nic jiného než pochlebování sobě samému; budeš-li totéž činit jinému, je to lichocení. Dnes má sice lichocení špatnou pověst, ale jen u těch, kteří se více rozčilují pro jména věcí než pro věci samé. Jsou toho mínění, že lichocení a věrnost jsou dva neslučitelné pojmy. Že však ve skutečnosti je tomu zcela jinak, o tom by je mohly poučit třeba příklady z říše zvířat. Které zvíře se dovede více lísat než pes? A přitom není nad jeho věrnost. Které zvíře je mazlivější než veverka? A přece je to jedno z nejmilejších zvířat. Ledaže by se snad někomu zdálo, že divokost lvů, krvelačnost tygrů

a zuřivost leopardů jsou vlastnosti pro lidský život
vítanější. Ačkoli vlastně existuje také jedno lichot-
nictví veskrze zhoubné, jehož prostřednictvím
někteří falešní a posměvační lidé vhnávají ubožáky
do záhuby. Avšak moje lichocení vychází ze srdce
laskavého a upřímného a má daleko blíže ke ctnosti
než jeho opak, totiž hrubost a „drsné, protivné mr-
zoutství“, abych užila slov Horatiových. Moje licho-
cení posiluje duše sklíčené, konejší zarmoucené,
pobádá ochablé, probouzí mátožné; choré léčí,
divoké krotí; získává a trvale udržuje lásku. Láká
chlapce ke studiu věd, rozradostňuje starce, pod-
rouškou chvály a bez urážek napomíná i poučuje
panovníky. Stručně řečeno: způsobuje, že každý je
sám sobě příjemnější a milejší — a právě to je snad
nejdůležitější složka lidského štěstí. Znáte projev
větší úslužnosti, než když se dva mezci vzájemně
drbou? Kromě toho hned podotýkám, že lichocení
má velký význam v onom velebeném řečnictví, ještě
větší v lékařství a největší v básnictví. Je to zkrátka
med a koření veškeré lidské vzájemnosti.

Někdo snad namítne: „Býti klamán je ubohost.“
Odpovídám: Největší ubohost je však nebyt klamán! Vždyť přlíš se mylí ti, kdož se domnívají, že
štěstí člověka spočívá přímo ve věcech. Nikoliv,
spočívá v mínění o věcech, v tom, co si kdo o nich
myslí a jak se na ně dívá. Neboť lidské věci jsou tak
nejasné a rozmanité, že o ničem neexistuje jasné
vědění (jak správně hlásali moji mudrci z Akadé-
mie, nejméně domýšliví mezi filozofy); a i když se
o něčem dá získat přesné vědění, pak to nezřídka
lidské spokojenosti spíše škodí. Konečně člověk je
už od přírody takový, že daleko víc na něj působí
přetvářka než pravda. Přeje-li si snad někdo jasný
a přesvědčivý důkaz tohoto mého tvrzení, ať si
zajde do kostela na kázání: pokud je řeč o něčem
vážném, všichni tam dřímají, zívají a nudí se; jak-
mile však ten křikloun — odpustte, přeflekla jsem
se —, ten kazatel začne vyprávět, jak bývá zvykem
kazatelů, nějakou babskou povídačku, rázem se
všichni probudí, natáhnou uši a poslouchají s ústy
dokořán. Rovněž když se světí památka nějakého

bájného a vyprávěného světa (například Jiřího, Kryštofa nebo Barbory), můžeme vidět, že jim je prokazována mnohem větší úcta než Petrovi, Pavlovi, ba i samému Kristu. Ale to už sem nepatří.

Před chvílí jsem se zmínila, oč levnější je takové štěstí, spočívající na mínění o věcech, zatímco věci samotné je nutno často získávat jen za cenu veliké námahy, i když jde jinak o věci zcela bezvýznamné, jako je dejme tomu znalost gramatiky. Mínění o věcech se však dá získat velmi snadno — a přitom vede člověka k blaženosti právě tak jistě jako samo vědění, ba ještě jistěji. Kdyby někdo jedl zasmrádlé slanečky, jejichž pouhý zápach by jiný člověk nesl, kdežto jemu by chutnaly jako ambrosie, ptám se vás: vadí mu to nějak v jeho štěstí? A naopak: obrací-li se někomu žaludek při pouhém pohledu na krásného jesetera, může tato výtečná lahůdka nějak přispět k jeho životní blaženosti? Kdyby někdo měl manželku ošklivou jako noc, ale manželovi by se zdála krásná jako Venuše, zdaž to není totéž, jako by skutečně byla krásná? Kdyby někdo s obdivem zí-

ral na desku pomazanou rumělkovou a žlutou hlinkou a věřil, že to je malba od Apella nebo Zeuxida, zdaž nebude šťastnější než ten, kdo si za velké peníze koupil originály těch mistrů, ale při pohledu na ně pak pocítuje jen zcela malou rozkoš? Známe jednoho člověka — náhodou se jmenuje jako já — a ten daroval své mladé manželce jako svatební dar několik falešných drahokamů; byl to velmi výřečný šibal, takže jí snadno namluvil, nejenže to jsou pravé přírodní drahokamy, ale také že mají úžasně velkou cenu. A teď mi řekněte: záleželo té mladé paničce na tom, jestli to, na čem se její marnivě oči pásly s takovou rozkoší, jsou obyčejná barevná sklíčka a jestli to, co stěžila jako nějaký vzácný poklad, jsou jen bezcenné tretky? Manželovi přišel ten dar velmi lacino a krom toho měl potěšení, jak se mu podařilo obalamutit manželku; a ona mu byla vděčná právě tak, jako by jí byl dal kdovíjaký drahocenný šperk. Což myslíte, že je nějaký rozdíl mezi těmi, kdož v oné Platónově jeskyni pozorují stínové obrazy různých věcí, aniž touží po něčem

jiném, a jsou zcela spokojeni svým údělem, a mezi oním mudrcem, jenž opustí jeskyni a vidí věci v jejich pravé podobě? A kdyby Lúkianův Mykillos mohl věčně snít svůj sen o bohatství a zlatě, neměl by důvod, proč toužit po jiném štěstí.

Mezi blázny a mudrci tedy buď není žádný rozdíl, anebo — je-li nějaký — pak lepší je úděl bláznů: předně jejich štěstí je velmi laciné (vyžaduje jen nepatrnou dávku fantazie) a za druhé se o ně sdílí s naprostou většinou lidí. Člověk totiž nemá žádnou radost z toho, má-li něco dobrého sám, bez druhá. Každý přece ví, jak málo je mudrců, je-li vůbec možné nalézt nějakého. Řekové jich z tolika staletí uvádějí všehovšudy sedm; a já chci dát krk na to, že se mezi nimi nenajde ani z poloviny, ba ani z třetiny oné moudrosti, kdyby je někdo chtěl zkoumat trochu důkladněji.

Mezi čertnými přednostmi Bakchovýchmi se uvádí na prvním místě — a to právem — ta, že zbavuje lidskou mysl starostí, a to pouze na krátký čas (neboť jakmile se trochu vyspíš, duševní útrapy se jako na

koni vrátí a dolehnou ještě bolestněji); oč plnější a účinnější dobrodiní prokazují lidem já, když ti vale udržuji jejich mysl ve stavu jakési opilosti a naplňuji ji radostí, rozkoší a plesáním — a navíc zcela zadarmo! Já také nikoho na celém světě nevylučuji z účasti na své dobročinnosti, kdežto ostatní bohové dávají porůznu některé dary těm, jiné zase oněm. Nerodí se všude ušlechtilé a lahodné víno, jež zahání starosti a štědře rozdává naději. Málokterým lidem je dopřáno daru Venušina — tělesné krásy; ještě menšímu počtu se dostalo daru Merkuriova — výmluvnosti. Nemnoho je těch, kdož zásluhou Herkulovou dosáhli bohatství. Málokomu ušetřil královskou moc Homérův Zeus. Mars mnohdy nedopřeje vítězství ani jedné z bojujících stran. Od Apollónovy trojnožky odcházejí velmi mnozí se smutnou tvář. Saturnův syn často metá blesky, Foibos občas vysílá na zemi mor svými šípy. Neptun víc lidí zahubí, než zachrání. A to se ani nechci zmiňovat o takových božstvech, jako jsou Veiovis, Plútón, bohyně Zaslepenosti, Trestu, Zim-

nice a jiná podobná, poněvadž to jsou spíše katani než bohové. Jenom já, Bláznivost, jsem jediná, která všechny lidi bez rozdílu a ochotně zahrnuji svou štědrostí. Neočekávám za to žádných slibů; také se hned nehněvám a nevyžaduji žádných očištných obětí, když se při obřadech na něco zapomene. A nezbořím celý svět proto, když někdo ostatní bohy pozve a na mne si nevzpomene, takže z onoho obětního dýmu nedostanu nic. Ostatní bohové jsou totiž v tomto ohledu tak nedůtkliví, že by se skoro vyplatilo a bylo jistější vůbec si jich nevšímat než je uctívat: právě tak jsou i někteří lidé tak těžko snesitelní a tak urážliví, že je lépe držet je hezky daleko od těla nežli se s nimi přátelit.

Snad namítnete: „Ale vždyť Bláznivosti nikdo nenosí oběti ani nestaví chrám.“ Však jsem už také řekla, že se sama téhle nevďčnosti opravdu divím. Leč ve své dobrotě jsem spokojena s tím, co je, ba ani po takových počtech netoužím. Proč bych si také měla přát tu trošku obětního dýmu nebo mouku, nebo kozla, nebo svini, když mě po celém

světě všichni smrtelníci uctívají tím způsobem, se kterým plně souhlasí i samotní teologové? Ledaže bych snad měla závidět Dianě, že jí obětují lidskou krev! Sama se domnívám, že s pravou zbožností jsem uctívána tenkrát, když mě lidé všude chovají ve své duši — jak to také vskutku všichni činí —, když mě veřejně vyznávají svým chováním a když svou úctu ke mně projevují způsobem svého života. Takové uctívání světců se ovšem nevyskytuje příliš často ani u křesťanů. Kolik lidí rozsvěcuje svíčku ke cti Panny Marie, a to v pravé poledne, když toho vůbec není potřeba! Jak málo je naopak těch, kdož se jí snaží napodobovat čistotou života, pokorou a láskou k nebeským věcem! To teprve je pravá úcta, všem nebešťanům daleko milejší. Mimoto, proč bych si přála chrám, když celý tento svět je mým chrámem, a to ze všech nejkrásnějším, nemýlím-li se? Také kněží mám všude dost a dost, kdekoliv jen žijí lidé. Má bláznivost však nesahá tak daleko, abych toužila po kamenných a barevně natřených sochách, které mému kultu nezřídka

škodí, poněvadž omezení hlupáci ctí obrazy bohů místo bohů samých; a nám se přitom stává totéž co lidem, které odsunou jejich zástupcové. Myslím, že k mé úctě bylo postaveno tolik soch, kolik je smrtelníků, neboť oni všichni jsou mým živým obrazem, i když proti své vůli. A tak nemám co závidět ostatním bohům, z nichž každý je uctíván v jiném koutě světa, a to ještě jen v určitých dnech, jako například Foibos na Rhodu, Venuše na Kypu, Juno v Argu, Minerva v Athénách, Jupiter na Olympu, Neptun v Tarentu, Priapos v Lampsaku. Naproti tomu mně přináší celý svět, společně a bez ustání, oběti daleko vzácnější!

Má-li však někdo z vás dojem, že má slova obsahují více vychloubání než pravdy, nuže, všimněme si trochu blíže samotných lidských životů! Hned bude zřejmo, že co všechno mi lidé dluží díky a jak velice si mne všichni váží — ti nejvyšší stejně jako ti nejnižší.

A nebudeme probírat životy jakýchkoli lidí, to by trvalo příliš dlouho, nýbrž pouze významných

osobností, což nám umožní snadno posoudit i životy ostatních. Je zcela zbytečné hovořit o nižších vrstvách lidu, neboť ty jsou mi bezesporu zcela oddány. Vždyť prostý lid je tak bohatý na nejrůznější formy bláznivosti a den co den vymyslí tolik nových, že by ani tisíc Démokritů nestačilo všem se vysmát. Ale právě tito Démokritové by ovšem potřebovali zase jiného Démokrita. Nikdo by neuvěřil, kolik smíchu, zábavy a potěšení každodenně skýtají tihle pozemšťané nebešťanům! Ti totiž zpravidla věnují dopolední střízlivé hodiny bouřlivým poradám nebo naslouchají lidským přáním. Když se však vlivem vína dostanou do nálady a nechce se jim jednat o vážných věcech, tu se posadí na nejvyšším místě nebeské klenby a se skloněnými čely pozorují, co tropí lidé. Žádná jiná podívaná je netěší více. Věčný bože, je to ale divadlo! Jak pestré je to hemžení bláznů! Vždyť i já sama leckdy si tam sednu ve společnosti [vybásněných] bohů. Tenhle hyne láskou k děvce, a čím méně jest jeho láska opřívána, tím šíleněji miluje. Tamten se žení ne

i takových, kteří, sledující stejný cíl, se snaží ulovit nevěstu z okruhu zámožných stařen. Obojí tento druh lidí způsobí přihlížejícím bohům báječné potěšení teprve potom, když sami uváznou v síti těch, které chtěli ulovit. Nejláznivější a nejšpinavější plemeno jsou však kupci, poněvadž provozují věc ze všech nejšpinavější a užívají při tom nejšpinavějších metod; ačkoliv na každém kroku lžou, křivě přísahají, kradou, šidí a podvádějí, přece sami sebe považují za výkvět společnosti, protože mají ruce plné zlatých prstenů. A kolem nich se hemží plno fráteričků, kteří jim podkuňují, kteří se jim obdivují a před veřejností je titulují ctihodní pánové — samozřejmě jen proto, aby nějaký ten drobeček z hanebných zisků se dostal také do jejich váček. Jinde zas můžeš spatřit jakési pythagorejce, podle jejichž mínění všechno je do té míry společné, že přijdou-li na něco nestřeženého, klidně si to vezmou, jako by to patřilo k jejich dědictví. Někteří lidé jsou bohatí jen svými zbožnými přáními, stále sprádají jakési líbezné sny a domnívají se, že to po-

s manželkou, ale s jejím věnem. Onen posílá manželku na ulici, aby si přivydělala láskou, jiný ji zářlivě stržší jako Argus. Jaké hlouposti, proboha, mluví a dělá tento člověk ve svém zármutku? I herce si najal, aby sehráli smuteční divadlo. Onen lká nad hrobem své — macechy. Tento věnuje vše, co jen kde sežene, svému břichu a za krátkou chvíli umírá hladý. Ten zase pokládá za vrchol štěstí spánek a lenošení. Jsou lidé, kteří ze zásady mají plnou hlavu starostí o cizí záležitosti, ale o své vlastní se nezajímají. Někdo si myslí, že může zbohatnout půjčkami a dluhy — a záhy se ocitne na mizině. Jiný vidí největší štěstí v tom, jestliže, ač sám umírá v chudobě, učiní boháče ze svého dědice. Jeden se pro nepatrný a nejistý výdělek neustále plaví po všech mořích a dává vlnám a větrům napospas svůj život, jež si nemůže ani za všechny peníze světa koupit zpět. Druhý se raději snaží získat jmění ve válce, než aby žil [doma] v bezpečí a klidu. Jiní se domnívají, že si nejsnáze pomohou k majetku tím způsobem, že se vetřou v přízeň osamělých starců. Dosti je

stačí ke štěstí. Jiným dělá náramně dobře, jestliže je veřejnost pokládá za boháče; a doma jim zatím kručí v břiše. Tento má naspěch, aby honem utratil všechn svůj majetek; onen zas jej stále shrabuje na jednu hromadu, ať poctivě, či nepoctivě. Jeden se ctižádostivě honí za čestnými funkcemi a popularitou, druhý se cítí šťasten a spokojen u svého krbu. Mnozí lidé vedou nekonečné soudní spory a obě strany přitom jako o závod usilují o to, aby obohatily jak soudce, jenž úmyslně proces protahuje, tak advokáta, jenž mu hraje do ruky. Ten usiluje kde co napravit, onen se obírá různými velkolepými plány. Někdo putuje do Jeruzaléma, do Říma nebo k svatému Jakubu do Compostelly, ač tam nemá co na práci, a manželku i s dětmi nechá doma. Celkem je možno říci: kdyby ses mohl podívat na tento lidský zmatek a na to hemžení odněkud z Měsíce (jako kdysi Menippos), myslil bys, že máš před očima roj much nebo komárů, kteří mezi sebou vedou hádky a války, strojí si úklady, loupí, baví se, laškují, rodí se, ochabují a umírají. Je takřka neuvěřitelné, jaké

bouře a jaké tragédie dovede vyvolat ten červíček, jemuž je souzeno žít tak krátce. Vždyť často i došti slabá víchřice války nebo moru uchvátí a zničí mnoho tisíc smrtelníků.

Avšak to bych sama byla největší blázen a plně bych si zasloužila, by se mi Demokritos vysmál přímo do očí, kdybych ještě dále vypočítávala podoby bláznivosti a pomatenosti vyskytující se u prostého lidu. Nyní věnuji svou pozornost těm, kteří jsou všeobecně pokládáni za moudré a kteří, jak praví přísloví, hledají onu zlatou ratolest.

První místo mezi nimi náleží gramatikům. Byl by to nejbědnější, nejubožejší a bohům nejprotivnější druh lidí, kdybych tu nebyla já a neoslazovala trpkosti tohoto přezalostného povolání jakýmsi sladkým druhem pomatenosti. Jsou totiž vystaveni ne pěti — jak se čte v jednom řeckém epigramu —, nýbrž nejméně tisící kletbám; takže v těch svých školách, správněji řečeno kobkách a ještě správněji mučírňách a katovnách, ustavičně trpí hladem a špínou, vyčerpání tou robotou se spoustou

žáků rychle stárnou, od samého křiku hluchnou, ve smradu a nečistotě chřadnou. A přece dík mé dobrotivosti si myslí, že jsou první na světě. Jak jsou nadšení sami sebou, když děsí ustrašený zastup žáčků výhružnou tváří i hlasem, když ty ubožáky řezou metlami, pruty a řemeny a když podle své libovůle řádí, podobní kymस्कému oslu! Přitom jim ta špína připadá jako vrchol čistoty, ten smrad jako vůně kadidla a ta ubohá otročina jako králování, takže by tu svou tyranovládu nechtěli vyměnit s Falaridovým či Dionýsiovým panováním. Ale ještě daleko větší štěstí pocítují z vědomí vlastní učenosti. Ačkoliv [většinou] vtloukají žákům do hlav jen samé nesmysly, přece si myslí (dobří bohové!), že takový nějaký Palaemon nebo Donatus se jim zdaleka nemůže rovnat. Nemohu pochopit, jakými kejklí a kouzly dosahují toho, že bláznivé maminky a hloupí tátové v nich vidí skutečně takové učence, jaké oni ze sebe dělají. Mimoto znají ještě jeden druh rozkoše: Když někdo z nich objeví na nějakém zpuchřelém papíru jméno Anchisovy

matky aneb nějaké vzácně se vyskytující slovíčko, například pastucha, melhuba nebo lapka, nebo když se někomu z nich podaří někde vykopat uražený kus zašlého kamene s kusými stopami starého písma, ó Jove, jaký nadšený jásot hned mezi nimi vypukne, jaký to triumf, jaké chvalozpěvy se pěj, zrovna jako by si podrobili Afriku nebo dobyli Babylon! A což teprve, když všude staví na odív své vlastní naprosto nudné a neapné veršičky! A věru jim nechybějí obdivovatelé, takže docela věří, že se do jejich hrudi přestěhovala duše Vergiliova! Ale vůbec nejkrásnější podívaná na ně je, když si sami mezi sebou vzájemně oplácí chvály a obdiv a když jeden druhému lichotí. Když se ale jiný třeba jen v jediném slovíčku zmýlí a někdo zvlášť bystrozraký ho přitom náhodou dopadne, pak proboha, jaké jsou z toho hned tragédie, jaké půtky, jaké hádky, jaké útoky! [Ať se všichni gramatici do mne pustí, není-li vše čistá pravda!

Znám jednoho člověka, jenž se vyzná ve všem možném: v řečtině, latině, matematice, filozofii,

medicíně — nadto je královský lékař —, má již šedesát let. Ten toho všeho nechal a více než dvacet posledních let se trápí a mučí gramatikou; doufá jenom, že mu bude dopřáno toho štěstí, aby žil tak dlouho, dokud bezpečně neurčí způsob, jak rozlišovat osm částí řeči, kterýžto problém dokonale dosud nevyřešil žádný Řek ani latiník. Jako by se dalo napravit jen válkou, že někdo příslovce pokládá za spojku! A gramatik je právě tolik jako gramatiků, ba ještě více; vždyť jen můj drahý přítel Alodius v Benátkách ji vydal více než pětkrát. A takový náš gramatik nesmí ani jednu z nich nechat bez povšimnutí, ať je napsána jakkoli primitivně a těžkopádně. Každou důkladně pročte a prozkoumá, každému autoru z tohoto oboru závidí, ať je jeho dílo sebehloupější, a žije ve stálém strachu, aby ho snad někdo v poslední chvíli nepřipravil o tuto slávu a on sám nepřišel o ovoce tolikaleté práce.] Jak chcete nazvat takovéto počínání: pomatenost, či bláznivost? Mně na tom celkem mnoho nezáleží; ale musíte uznat aspoň to, že jen a jen mým dob-

rodiním se tvor, jinak daleko ze všech nejubožejší, cítí tak nesmírně šťastný, že by svůj úděl neměnil ani s perskými králi.

Poněkud méně jsou mi zavázáni básníci, třebaže je o nich všeobecně známo, že patří k mým citelům. Neboť, jak praví přísloví, jsou z čeledi svobodných duchů a jejich veškeré snažení má jen jediný cíl: obalamutit uši bláznů holými tlachy a směšnými bajkami. A přece si od nich kupodivu nejen sami slibují nesmrtelnost a božský život, nýbrž prostřednictvím svých básní příslibují totéž i jiným. Tomuto stavu jsou příznivý zejména Sebeláska a Lichotivost; ze všech smrtelníků mne uctívají nejupřímněji a nejvěrněji právě básníci.

Také rétoři, ačkoli se mi leckdy zpronevěřují a za mými zády se bratříčkují s filozofy, přece jen patří k mé straně. Svědčí o tom četné důkazy a nejpádnější z nich je ten, že vedle jiných nicotností sepsali mnoho důkladných statí o způsobu, jak žertovat. Tak například onen neznámý autor, jenž adresuje svou *Rétoriku* Herenniovi, dokonce počítá bláz-

nivosti mezi druhy vtípu a u Quintiliana, jenž je daleko nejvýznamnějším spisovatelem v oboru řečnictví, kapitola o smíchu je obsáhlejší než *Ilias*. Tito autoři připisují bláznivosti takovou sílu, že často-krát prý lze nějaké tvrzení, jež se nedá vyvrátit žádnými rozumovými argumenty, porazit prostým smíchem. Ledaže by se ovšem někdo domníval, že nespadá do oboru Bláznivosti vyvolat obratné smích žertovnými řeči.

Podobného druhu jsou i ti, kdož se snaží dojít nesmrtelné slávy tím způsobem, že vydávají knihy. Ačkoliv oni všichni jsou mými velkými dlužníky, přece jen nejvíce mi jsou zavázáni ti, kdo čarají na papír holé nesmysly. Neboť ti, kteří spisují duchaplné knihy podle vkusu několika málo učenců a jsou ochotni podrobit se kritice Persiově nebo Laeliově, podle mého zdání jsou spíše lidé politováníhodní než blažení, protože bez ustání sami sebe mučí: tu rozšiřují text, tu zas mění, tu jej krátí, některá slova přemísťují, vylepšují, jiná škrtačí, ukazují své dílo přátelům, devět let otálejí s tiskem a ani potom ne-

jsou spokojeni sami se sebou. Jedinou odměnou, a to velmi prchavou, je jim chvála z úst několika čtenářů. Tak drazé si ji vykupují, tolik nocí pro ni probdělí, tolik spánku — té nejsladší věci na celém světě — pro ni ztratí, tolik potu a útrap pro ni obětují! K tomu ještě připočti ztráty na zdraví, újmu na krásě, choroby zraku, někdy i úplnou slepotu, bídu, závist, ochuzení o životní radosti, předčasné stárání, příliš brzkou smrt a jiné takové strasti. Za cenu takových útrap — soudí onen mudrc — je nutno si vykoupit pochvalu toho či onoho krhavého poloplesce. Oč blaženější jest ve své bláznivosti onen mně oddaný spisovatel, jenž bez váhání a bez ponocování napíše, co mu zrovna napadne a co mu přijde do pera — třeba své sny. Zkazí přitom jen málo papíru, neboť ví dobře, že — ať napíše sebe-nejapnější hlouposti — vždy se mu dostane uznání od většiny, totiž od všech bláznů a nevzdělců. A i když dva tři učenci přečtou dílo, cožpak dá nějakou práci si jich nevímat? Jaký význam bude mít hlas těch několika učených proti tak ohromnému

množství lidí opačného mínění? Ale ještě důvtipnější jsou ti, kteří vydávají cizí plody za své a přivlastňují si tak slávu, kterou získal těžkou prací někdo jiný; spoléhají patrně na to, že i když snad jednou budou naprosto bezpečně usvědčeni z plagiátství, přece aspoň po nějaký čas budou z toho mít zisk.

Opravdu stojí za to pozorovat, jak jsou samolibí, když se jim dostane veřejné pochvaly, když na ně lidé na ulici ukazují prstem a říkají: „To je ten slavný spisovatel,“ když jsou jejich knihy vyloženy u knihkupců a když nahoře na každé stránce se skvějí tři jejich jména: obyčejně mají exotický zvuk a přitomínají zaklínadla. Co jiného jsou, věčný bože, než opravdu jen prázdná jména? Jak nepatrnému počtu lidí mohou být známa, uvědomíš-li si jen tu ohromnou velikost světa! A z tohoto nepatrného počtu zase jen mizivá část pochválí jejich dílo, poněvaď i nevzdělanci mají velmi rozmanité záliby a chutě. Ale i ta jména autorů jsou nezřídka vymyšlena anebo přejata z knih starověkých spisovatelů.

Jeden má radost, může-li se nazvat Télemachem, jiný Stelenem nebo Laertem, tento Polykratem, onen Thrasymachem. Nakonec by se na věci nic nezměnilo, kdyby na titulním listě stálo napsáno Chameleon, Tykve nebo, jak říkávají filozofové, Alfa či Beta.

Ze všeho nejkrásnější však je, jak vzájemnými dopisy, básněmi a chvalořečmi velebí jedni druhé — blázni blázny, nevzdělanci nevzdělance! Tento je podle onoho Alkaios, onen podle tohoto Kallimachos; tento se onomu zdá výmluvnější než Cicero, onen zase tomuto učenější než Platón. Ně kdy si také vyhledají soupeře, aby soubojem s ním rozmnožili svoji slávu. Během zápasu

vrtkavý zůstup hned tomu, hned onomu vítězství přije,

ale nakonec, po statečném boji, jsou vítězi oba a oba slaví triumf. Moudří se tomu smějí jako věci nesmírně bláznivé — a mají docela pravdu. Je snad někdo jiného názoru? Avšak oni si žijí při tom všem

zásluhou mého dobrodiní v úplné blaženosti a své triumfy by nevyměnili ani za triumfy Scipionů. Ačkoliv i ti učení mužové, kteří se tomu s velkou rozkoší smějí a baví se bláznovstvím druhých, jsou mými velkými dlužníky. Bylo by opravdu vrcholem nevďčnosti, kdyby to chtěli zapírat.

Mezi vzdělanci si činí nárok na první místo právníci a nikdo jiný není tak samolibý jako oni, když vytrvale před sebou valí Sisyfův balvan a když jedním dechem ze sebe chrlí a dohromady spletou spoustu zákonů, ať už patří k věci, nebo ne. Hro-
madí výklad na výklad [poznámku na poznámku] a tak vyvolávají dojem, že jejich věda je úžasně ob-
tížná věc. Cokoliv totiž je pracné, bývá hned pova-
žováno za znamenité.

K nim připočteme také dialektiky a sofisty, lid to halasnější než jakýkoliv kov dódónský: každý z nich by mohl ve žvanivosti závodit s dvaceti vy-
branými ženami. Byli by však šťastnější, kdyby byli pouze žvaniví, a nikoliv též hašteřiví; dovedou se totiž s největší úporností bít o každou bezvýznam-

nou malíčkost a v příliš prudkém zápalu boje za pravdu se jim pravda zpravidla ztratí. Avšak přesto jim sebeláska dává blaženost, když — ozbrojeni třemi sylogismy — se bez váhání a odvážně pouš-
tí do zápasu s kýmkoli a o cokoliv. Ostatně jejich tvrdošijnost je činí neporazitelnými, i kdybys proti nim postavil Stentóra.

Za nimi následují filozofové, budící úctu svým vousem a pláštěm. Ti hlásají do světa, že jen oni sami mají rozum, kdežto všichni ostatní smrtel-
níci se tu potácejí jako stíny. Jak roztomilá je jejich pomatenost, když budují nesčetné světy, když pal-
cem a nití jakoby určují rozměry Slunce, Měsíce, hvězd a jejich oběžných drah a když vysvětlují pří-
činy blesků, větrů, zatmění a ostatních nevysvětlí-
telných jevů — a to vše bez nejmenšího zaváhání, zrovna jako by byli tajemníky přírody při stavbě
vesmíru nebo jako by k nám zavítali přímo z po-
rady bohů. Zatím se příroda jak nad nimi, tak nad
jejich domněnkami jen vznešeně usmívá. Neboť ve
skutečnosti nevědí nic, což dostatečně dokazuje už

ta skutečnost, že mezi nimi samými se vedou o jednotlivých věcech nekonečné spory. Ačkoliv nevědí vůbec nic, přece prohlašují, že vědí všechno. Ačkoliv kloudně neznají ani sami sebe a leckdy nevidí ani jámu nebo kámen přímo na cestě před sebou, a to buď proto, že jsou většinou krátkozrací, nebo že jejich duch se kdesi toulá, přece tvrdí, že vidí ideje, obecniny, podstatné formy, pralátky, [principy, podle nichž vznikají druhy i jednotliviny,] vesměs to věci tak subtilní a jemné, že by je, myslím, nedovedl rozpoznat ani Lynkeus. Nejvíce však dávají najevo své pohrdání prostými lidmi tenkrát, když méně vzdělaným oslepují zrak tím, že rýsují trojúhelníky, čtyřúhelníky, kružnice a jiné podobné matematické útvary jeden přes druhý a spletené jako v labyrintu; podobně nakládají i s písmeny, jež stavějí do řady jako vojáky do šiku a ustavičně mění jejich pořadí. Jsou mezi nimi i tací, kteří předpokládají budoucnost podle postavení hvězd a slibují větší divy, než jaké dokážou kouzelníci. A mají takové štěstí, že najdou lidi, kteří jim to všechno věří!

Snad by bylo lépe přejít úplným mlčením teology, nehýbat touto páchnoucí bažinou a nedotýkat se této smrduté květiny, poněvadž jde o lidi neobyčejně přísné a netýkavé, kteří by možná na mne houfně udeřili spoustou závěrů a nutili mě odvolat; a kdybych se k tomu neměla dost rychle, bez váhání by mne prohlásili za kacířku. Tímto bleskem totiž obyčejně hned straší toho, kdo u nich není příliš dobře zapsán.

Třebaže jsou ze všech lidí nejméně ochotni přiznat, jak jsem k nim laskavá, přece jen oni jsou v mnohém ohledu mými dlužníky. Jsou šťastni svou sebeláskou, jako by sídlili v sedmém nebi. Na všechny ostatní lidi shlížejí zвыsoka jako na nějaký po zemi se ploužící dobytek a cítí nad nimi skoro jakousi lítost. Obklopení pevnou hradbou [mistrovských definic,] konkluzí, korolárů, jednoduchých i složených propozic, znají tolik vytáček, že je není možno polapit ani do Vulkánovy sítě: i z té se dovedou dostat, a to s pomocí logických distinkcí, jimiž rozetnou všechny uzly tak snadno, že to líp

nedokáže ani tenedská sekýra. Takovou spoustou nově vymyšlených a nestvůrných slov jsou vyzbrojeni! Zcela libovolně a po svém vykládají nehlubší tajemství: jakým způsobem byl stvořen a uspořádán svět; kterými cestami přešla ona poskvrna dědičného hříchu na potomstvo; kterými způsoby, v jaké míře a za jaký čas bylo v životě Panny dokonáno Kristovo vtělení; jak mohou ve svátosti těla a krve existovat druhotné vlastnosti oddělené od podstaty. Leč toto jsou otázky příliš otřepané. Pro slavné, a jak se říká, osvícené teology se hodí zcela jiné věci. Začnou se probouzet a jevit trochu zájem, teprve když narazí na takovéto otázky: Je možno stanovit nějaký čas, pokud jde o božské plození? Má Kristus více než jedno synovství? Je možná pro pozice „Bůh Otec nenávidí Syna?“ Mohl Bůh vzít na sebe podobu ženy, nebo dábla, nebo osla, nebo tykve, nebo křemene? A jakým způsobem by byla tykev mohla kázat, činit zázraky a být ukřižována? Co by byl žehnal Petr, [kdyby byl žehnal ve chvíli,] když Kristovo tělo ještě pnělo na kříži? Zda mohl

být v té chvíli Kristus nazýván člověkem? Bude dovoleno po vzkříšení jíst a pít? (Už teď mají starosti, nebudou-li mít hlad a žízeň.)

[Nekonečné je množství takovýchto malicherných otázek, ba ještě mnohem subtilnějších. Týkají se pojmů, vztahů, formalit, principů, podle nichž vznikají druhy i jednotliviny, zkrátka samých pomyslných, zrakem nepostižitelných věcí; snad by je mohl postřehnout jen nějaký Lynkeus, jenž by skrze nejčernější tmu viděl i to, co nikde není. K tomu ještě přistupují jejich „sentence“, které jsou tak paradoxní, že ony výroky stoiků, jimž se říká paradoxa, vypadají ve srovnání s nimi jako ubohé jarmareční neapnlosti. Tak například menším zločinem je prý zabít tisíc lidí než jednou v den Páně chudákovi spravit botu. Nebo: spíše lze dopustit, aby celý svět zahynul, jak se říká, se vším všudy, nežli vyslovit jednu jedinou nepatrnou a bezvýznamnou lež. Subtilnost těchto velmi subtilních subtilností je ještě zvyšována tak velkým počtem různých směrů scholastické teologie, že rychleji

by ses vymotal z labyrintu než ze zákřutů realistů, nominalistů, tomistů, albertistů, occamistů, scotistů — a to ani zdaleka nejsou všechny sekty, nyníž jen ty nejdůležitější.

Ve všech je tolik učení a tolik obřízností, že by patrně i apoštolové potřebovali jiného ducha, kdyby byli nuceni disputovat o podobných věcech s tímto novým druhem teologů. Pavel osvědčil svou pevnost ve víře; ale praví-li: „Víra je podstatou věcí, ve které doufáme, a přesvědčeností o věcech neviditelných,“ pak jeho definice nebyla dosti mistrovská. Týž Pavel, ačkoliv sám nejlépe osvědčil křesťanskou lásku, přece v 13. kapitole 1. listu ke Korintským ji rozděljuje a definuje z hlediska dialektiky dosti nepřesně. Apoštolové sice zbožně slavili eucharistii, ale kdyby se jich někdo tázal, odkdy dokdy posvěcení působí, co je předpodstatnění, jakým způsobem je totéž tělo přítomno na různých místech, jaký je rozdíl mezi Kristovým tělem na nebesích, na kříži a ve svátosti oltářní, v kterém okamžiku se uskutečňuje předpodstatnění, když formule, již se předpod-

statnění uskutečňuje, je složena ze slov a slabik, a nelze ji tudíž vyslovit v jediném okamžiku; kdyby se tedy někdo tázal na takovéto věci apoštolů, sotva by asi mohli odpovědět s takovou obratností a bystrostí ducha, s jakou je dovedou probírat a definovat scotisté. Apoštolové znali Ježíšovu matku; ale který z nich podal tak filozofické zdůvodnění, jakým způsobem byla uchráněna prvotního hříchu, jako to dovedou naši teologové? Petr přijal klíče a přijal je od toho, jenž by je nesvěřil nehodnému; a přece nevím, zda Petr v plném rozsahu pochopil tu subtilní otázku, alespoň se o tom nikde nezmiňuje, jak může mít klíč od vědění i ten, kdo sám vědění nemá. Apoštolové sice napořád křtili, a přece nikde nepodali výklad o tom, jaká je formální, materiální, účinná a účelová příčina křtu; rovněž u nich není ani zmínky o znamení zrušitelném a nezrušitelném. Apoštolové se modlili, ale v duchu, řídíce se pouze tím, co stojí v evangeliu: „Bůh je duch a ti, kteří se mu klanějí, v duchu a v pravdě mají se mu klaněti.“ Není však jasno, zda jim bylo

tehdy zřejmé, že toutéž modlitbou jako k samému Kristovi se lze modlit také k jeho obrázku, nakreslenému uhlem na zdi, jen když má na něm dva natažené prsty, dlouhý vlas a kolem hlavy svatozář se třemi paprsky. Kdo jiný by toto mohl pochopit, leč ten, kdo promarnil plných třicet šest let studiem fyziky a matematiky Aristotelovy a Scotovy? Apoštolové stále a stále mluví o milosti; nikde nečiní rozdíl mezi milostí pomáhající a milostí posvěčující. Napomínají k dobrému konání a nerozlišují skutky záslužné od skutků dostačujících. Stále zdůrazňují lásku, ale nikde nerozeznávají shůry udělenou od získané a nevykládají, je-li to vedlejší vlastnost, či podstata, je-li to věc stvořená, či nestvořená. Zatracují hříchy; ale dám svůj krk za to, že by neuměli vědecky definovat náš pojem hříchu, ledaže by je osvítíl duch scotistů. Nemohu také uvěřit, že by Pavel, podle jehož učenosti lze hodnotit všechny apoštoly, býval tolikrát odsoudil otázky, hádky, rodokmeny, a jak sám říká, slovní boje, kdyby byl znal tu nynější důmyslnost; nehledě k tomu, že všechny

tehdejší hádky a boje byly naivní a prostoduché, stovnáme-li je se subtilnostmi našich mistrů, kteří v důvtipnosti předčí i Chrysippa.

A při všem tom jsou to lidé neobyčejně skromní: jestliže snad apoštolové náhodou napsali něco trochu neotesaně nebo málo mistrovsky, neodsuzují to hned, nýbrž snaží se to náležitým způsobem vyložit. Zřejmě tak dávají najevo svou úctu jednak ke starobylosti textu, jednak k důstojnosti apoštolské. Však by také opravdu nebylo spravedlivé žádat po apoštolech takové věci, o jakých od svého učitele jakživi neslyšeli ani slůvka! Vyskytne-li se však něco podobného u Jana Zlatoústého, Basileia nebo Jeronýma, tu k tomu prostě připsí: „Neuznává se.“ Tito církevní Otcové sice vyvrátili a potřeli pohanské filozofy a Židy, od přirozenosti náramně tvrdší, ale dosáhli toho spíše svým příkladným životem a zázraky než pomocí sylogismů; ostatně měli co činit s lidmi tak omezenými, že nikdo z nich nebyl schopen pochopit jedno jediné Scotovo quodlibet! Dnes však — který pohan a který kacíř by se

okamžitě nesklonil před tolika velejemnými subtilnostmi, ledaže by snad byl tak tupý, že by je nechápal, nebo tak drzý, že by se jim vysmíval, anebo že by byl vyzbrojen stejnými kličkami, takže by zápas byl nerozhodný: asi tak, jako když postavíš kouzelníka proti kouzelníkovi, nebo když někdo bojuje kouzelným mečem proti tomu, kdo je jím rovněž vyzbrojen. Pak ovšem boj by byl nekonečný — jako to Pénélopino tkaní. Podle mého mínění by křesťané udělali moudře, kdyby místo těžkopádných vojenských kohort, které už tak dlouho válčí víceméně bez úspěchu, poslali proti Turkům a Saracénům výřečné scotisty, tvrdšíjné occamisty a nepřemohitelné albertisty a s nimi ještě celý zástup sofistů. Viděli by, myslím, boj ze všech nejnádhernější a vítězství jako žádné předtím! Neboť kdo může být tak chladný, aby ho neprobudily tak ostré šípy? Kdo tak bystrozraký, aby to vše ho neoslepilo?

Snad si myslíte, že to říkám jen tak žertem. Nebylo by to také nic divného. Vždyť i mezi samotnými teology jsou lidé vzdělanější, jímž se z těch,

jak říkají, frivolních teologických kejklů dělá špatně. Někteří je odsuzují jako rouhání a za vrchol bezbožnosti pokládají, jestliže se o takových tajemstvích, jež by měla být spíše uctívána nežli vykládána, mluví tak špinavými ústy, jestliže se o nich diskutuje se světskou, jakoby pohanskou chytristikou, jestliže se tak domýšlivě vyslovují jejich definice a jestliže vznešenost posvátné teologie je poskvrňována tak nechutnými, ba tak odpornými slovy a výroky.]

Jenže oni jsou dokonale šťastni ve své ješitnosti, nadšeně si tleskají, a jsouce ve dne v noci ponořeni do těchto roztomilých titěrností, nemají ani tolik volného času, aby si mohli aspoň jednou přečíst evangelium nebo Pavlovy listy. A zatímco ve školách pěstují samé takovéto nicotnosti, myslí si o sobě, že právě tak jako u básníků Atlas drží na svých ramenou nebeskou klenbu, tak že oni podírají pilíři svých sylogismů celou církev, jež by se jinak musela zřítit. Jaké blaho asi pocítují, když podle své libosti brzy tak, brzy zas onak formují tajemství Písma, jako by byla z vosku; když vyžadují,

aby jejich závěry, už podepsané a schválené několika scholastiky, požívaly větší účty než kdysi zákony Solónovy a aby se jim dávala přednost i před papežskými dekrety; [když jako cenzori celého světa nutí odvolat každého, kdo se jen o chloupěk odchýlí od jejich jednoduchých a složených konkluzí; když prohlašují jako nějaká věštírna: „Tato věta budí pohoršení“, „Tato je málo uctívá“, „Tato páchne kacířstvím“, „Tato zní špatně“. A tak ani křest, ani evangelium, ani Pavel nebo Petr, ani svatý Jeroným nebo Augustin, ba ani sám největší aristotelik Tomáš Akvinský nemohou z nikoho udělat křesťana, nedají-li k tomu svůj souhlas — bakaláři. Tak pronikavý a přesný jest jejich úsudek! Kdo by si byl kdy pomyslíl, že není křesťanem člověk, který by tvrdil, že se naprosto shodují tyto dvě věty: „Nočníku, páchneš“ a „Nočník páchne“, nebo „Hrnce jsou horké“ a „Hrnc je prý horký“. Naštěstí nás oni proslulí mudrci o tom poučili. Kdo by byl vysvobodil církev z temnot takových bludů, jaké by si byl nikdo nikdy při četbě ani neuvědomil, kdyby

oni nebyli uveřejnili celý jejich seznam, opatřený velikými pečeti univerzity? Nejsou to skutečně přestátní lidé, když mají takovou práci? A když mimoto dovedou tak přesně do podrobností pospat peklo, zrovna jako by byli bývali po několik let jeho obyvateli? A když si mimoto podle vlastní libovůle vymýšlejí nové nebeské sféry a nakonec tu nejrozsáhlejší a nejkrásnější, aby duše blažených se měly kde pohodlně procházet nebo pořádat hostiny nebo si dokonce hrát s míčem? Jejich hlavy jsou tak přecpány spoustou podobných malicherností, že ani Jupiter neměl tak těhotnou a těžkou lebku, když z ní rodil Palladu a naléhavě volal na pomoc Vulkána se sekýrou. Proto se nedivte, že při veřejných disputacích mívají hlavu důkladně ovinutou množstvím obvazů; vždyť jinak by jim určitě musela prasknout.

Mně samotné leckdy přijde k smíchu, že vidí sami v sobě skutečné teology teprve tehdy, hemžili se jejich řeč barbarskými a nevkusnými výrazy; a když komolí slova tak, že jim může rozumět zase jen

nějaký koktal, nazývají to důmyslností, které prostý lid nedostačuje. Soudí totiž, že by bylo nedůstojné Písma svatého, aby bylo nuceno se podřít gramatickým pravidlům. Opravdu podivuhodná je vznešenost teologů, jestliže jen oni smějí dělat v řeči chyby, ačkoli právě to mají společné s mnoha nevzdělanými ševci. Konečně se pokládají téměř za nebeštany, když je lidé takřka s nábožnou úctou pozdravují slovy Mistři naši, v kterémžto oslovení se podle nich tají něco tak vznešeného, jako je u Židů tetragram. Proto hlásají, že titul MISTR NÁŠ je zcela nepatřičné psát jinak než velkými písmeny. A kdyby někdo ta slova přehodil a řekl zcela chybně náš Mistr, rázem by zničil veškerou vznešenost teologické důstojnosti.

Skoro právě tak šťastni jako teologové jsou ti, kteří se obecně nazývají „zbožní bratři“ a mniši, což značí „samotáři“. Obojí název je zcela klamný, neboť jednak valná část jich má nesmírně daleko ke zbožnosti, jednak jsou to lidé, s nimiž se můžete potkat na každém kroku. Byl by to asi neubožejší

stav, kdybych já jim neposkytovala všestrannou pomoc. Neboť ačkoliv je každý proklíná, takže i náhodné setkání s nimi se pokládá za zlé znamení, přece oni sami jsou úžasně ješitní. Předně považují za vrchol zbožnosti, že se nikdy ani nedotkli učení, takže nedovedou ani číst. Dále si myslí, že způsobují veliké potěšení sluchu nebešťanů, když svými oslími hlasy hýkají v kostelích žalmy, jichž počet sice znají, ale obsah nikoliv. Někteří z nich vytloukají pěkné peníze ze své špíny a z žebroty: nejenže se hlasitě doprošují chleba u domovních dveří [ale obtěžují vás dokonce v každé hospodě, v každém povozu a na každé lodi] — arci k nemalé škodě ostatních žebráků. A tak tímto způsobem — totiž špínou, nevzdělaností, neotesaností a nestydatostí — tito úžasně roztomilí lidé nám připomínají (podle svých vlastních slov!) apoštoly.

Nejpůvabnější u nich je to, že provádějí každou věc přesně podle předpisu, jakoby podle matematických vzorců, v nichž pochybiti je hřích: kolik uzlů má mít střevíc, jakou barvu šat, z kolika a kre-

rych částí má být složeno mnišské roucho, z jaké látky a jak široký má být pás, jakého tvaru má být kapuce a kolik měřic se má do ní vejít, na kolik prstů široká má být tonzura, kolik hodin se má spát. Komu není jasné, jak nevhodná je tato uniformita vzhledem k tělesné i duševní odlišnosti lidí? A přece jsou právě tyto malichernosti příčinou, pro kterou nejen podceňují jiné, nýbrž dokonce mezi sebou jedni druhými pohrdají; pro jinak opásané roucho, pro hábit trochu tmavší barvy dou tito hlasatelé křesťanské lásky způsobit notný rozruch! Někteří z nich jsou tak přísně zbožní, že navrch nosí roucho žíněné, vespod vlněné; jiní zase navrchu mají lněné, vespod vlněné; jiní se štítí styku s penězi, jako by to byl nějaký jed, ale zato se nevyhýbají ani vínu, ani styku s ženami. Konečně se všichni vyznačují obdivuhodnou snahou, aby se ničím neshodovali s ostatním řády ve způsobu života [: jejich snaha není zaměřena k tomu, aby byli podobni Kristu, nýbrž aby byli nepodobni jedni druhým].

Velký kus jejich štěstí spočívá také v tom, že si dávají různá jména: jedni si říkají františkáni [, a ti se zas dělí na koletány, minority, minimy a bullisty]. Jiní se nazývají benediktini, bernardiní [, brigatáni, augustiniáni, vilhelmisté, jakobité] — jako by nepostačil název křesťanů! [Většinou si tolik zakládají na svých obřadech a všelijakých malicherných zvyklostech, že se domnívají, že jen jedno nebe je nedostačující odměnou takových zásluh; neuvědomují si, že Kristus jednou toto všechno zavrhne a bude se ptát, jak plnili jeho hlavní příkázání křesťanské lásky. Tu bude jeden pyšně ukazovat své břicho, roztažené tím, jak pojídal kdejaký druh ryb; jiný ze sebe vychrlí sto měřic žalmů; jiný si bude počítat za zásluhu tisíce postů, ale k tomu dodá, že právě tolikrát mu mohlo břicho prasknout po jedinkém jídle; jiný předvede takovou spoustu obřadů, že by se nevešla na sedm nákladních lodí; jiný se bude honosit, že se za šedesát let ani jednou nedotkl peněz, leč prsty chráněnými dvojitou rukavicí; jiný bude ukazovat kutnu, tak špinavou a hrubou, že by ji na

sebe neoblékl ani námořník; jiný bude připomínat, že víc než padesát pět let žil jako mořská houbička, jsa stále poután k jednomu místu; jiný bude uvádět, že ochraptěl od ustavičného zpěvu, jiný, že onemocněl spavostí od stálé samoty, jiný, že má jazyk ztuhlý od nepřetržitého mlčení. Avšak Kristus přerušil toto jejich holedbání, jež by jinak ani nemělo konce, a řekl: „Odkud se bere toto nové židovské pokolení? Já vpravdě uznávám jako svůj jen jediný zákon, ale o něm zde neslyším zhola nic. Už dávno jsem jasně a bez pláštíku podobenství zaslíbil dědictví Otce svého ne za nošení kutny, ne za odříkávání modlitbiček, ne za posty, nýbrž za skutky křesťanské lásky. A neznám těch, kteří znají příliš dobře své skutky. Ti, kteří se chtějí zdát svatější než já, ať si jdou, je-li jim libo, do nebe vyznavačů Abrahových nebo ať si dají postavit nové nebe od těch, jejichž nicotným smyšlenkám dali přednost před mými příkázáními!“ Až uslyší tato slova a uvidí, že námořníci a vozkové mají přednost před nimi, s jakou asi tváří budou zírat jeden na druhého?

Leč prozatím, dle mé dobrovolnosti, jsou blaženi svou nadějí.] Ačkoliv se vyhýbají veřejné činnosti, nikdo se neodvážá jimi pohrdat, zejména ne mnichy žebravými, poněvadž znají všechna tajemství všech lidí z takzvaných zpovědí: prozrazení zpočátku tajemství pokládají za hříchy, ledaže se někdy při vlně chrtění povyrazit trochu veselejšími historkami; ale i tak mluví jen v náznacích, neuvádějí žádné jméno. Jestliže však tyto sršné někdo podráždí, tu se mu dovedou řádně pomstít při veřejném kázání a narážkami označí nepříteli tak skrytě, že každý, kdo není padlý na hlavu, ví dobře, o kom je řeč. A nepřestanou štěkat dřív, dokud jim ústa nezacpeš soustem.

Na mou věru, na celém světě by nenašel lepší komedianty a šašky, nežli jsou mniši! Jejich řečnické umění na kazatelkách je sice jenom pro smích, přece však je na ně úžasně roztomilý pohled, jak se snaží do písničky dodržovat všechna pravidla rétorických učebnic. Nesmrtelný bože! Jak posunkují, jak mistrně mění hlas, jak prozpěvují, jak

se natřásají, jak střídají co chvíli výraz tváře, jak naplňují všechno svým křikem! A toto řečnické umění odevzdává bratříček bratříčkovi z ruky do ruky jako nějaké tajemství. Ačkoliv vlastně nemám o tom nic znát, přece jen vám jakžtakž něco příbližného povím.

Na prvním místě je vzývání, což si vypůjčili od básníků. Poté následuje úvod. Chtějí-li mluvit o křesťanské lásce, začnou od egyptské řeky Nilu [; chtějí-li vyprávět o tajemství kříže, zahájí své kázání velmi šťastně od babylónského draka Běla; chtějí-li promlouvat o postu, předešlou několik slov o dvanácti znameních zvěrokruhu; chtějí-li kázat o víře, vykládají napřed široce a dlouze o kvadrantu kruhu. Sama jsem jednou slyšela mluvit jakéhosi vynikajícího blázna — promiňte, chtěla jsem říci učence —, jenž se ve svém kázání před velkým počtem posluchačů pokoušel vysvětlit tajemství božské Trojice. Aby podal důkaz o své nevšední učenosti a zavděl se i poslouchajícím teologům, zvolil si úplně novou cestu: začal výkladem o jednot-

livých hláskách, pak přešel ke slabikám, k slovům, ke shodě podstatného jména se slovesem a přidavného jména s podstatným jménem. Mnozí se už začali divit a někteří si pro sebe broukali Horatiův výrok: „Kam jen ta nechutná slova míří?“ Nakonec z těch jeho výkladů vyplynulo, že v základech mluvnice se jeví obraz celé Trojice, takže žádný matematik by to prý nemohl jasněji dokázat obrazy v písku! Plných osm měsíců si onen přeslavný teolog chystal svoji řeč a tolik se přitom nalopotil, že dodnes vidí hůř než krtek; a také není divu, neboť veškerou sílu svého zraku vyplýtvál na zostření ducha. Ten člověk však vůbec nelituje ztráty zraku, ba dokonce si myslí, jak lacině koupil svou slávu!

Jindy jsem zase slyšela kazatele, jemuž sice už táhlo na osmdesátku, ale byl to takový teolog, že byste ho byli mohli pokládat přímo za znovu vtěleného Scota. Účelem jeho kázání bylo vyložit tajemství jména Iesus. S podivuhodnou subtilností dokázal, že v samotných písmenech tohoto slova je ukryto vše, co lze o Ježíšovi říci. Zřejmým obrazem

božské Trojice je prý už ta skutečnost, že ono slovo má v latině jen tři pádové tvary. Další nevýslovné tajemství spočívá prý v tom, že jeden ten tvar, *Iesus*, se končí na *s*, druhý, *Iesum*, na *m*, třetí, *Iesu*, na *u*: tato tři písmena představují počáteční písmena slov *summus*, *medius* a *ultimus* a tak naznačují, že Ježíš je počátkem, středem i koncem všeho. Zbývalo ještě tajemství nad toto skrytější, rázu matematického. Rozdělil slovo *Iesus* ve dvě stejné části, takže uprostřed zůstalo písmeno *s*. Pak vysvětlil, že v hebrejštině se toto písmeno nazývá *sin*, což, tuším, ve skotštině znamená hřích; tím prý je naprosto jasně dokázáno, že Ježíš snímá hříchy světa. Všichni posluchači, zvláště však teologové, stáli s otevřenými ústy a tak žasli nad tímto originálním úvodem, že nescházelo mnoho, aby se proměnili v kámen jako kdysi Niobé, kdežto mně se od samého smíchu málem přihodilo totéž, co Priapovi, vyřezanému z fíkového dřeva, když k svému velkému neštěstí zahlédl čarodějnice Kanidii a Saganu při jejich nočních kouzlech. A také plným právem, neboť

stalo se někdy, aby sám slavný Řek Démostenés nebo Říman Cicero obdobným způsobem zahájili projev? Ti pokládali za vadný úvod, který by těsně nesouvisel s podstatou řeči — jako by stejně nezáčínali svá vyprávění i prostí pastýři, které to ovšem naučil zdravý cit daný jim přírodou]. Avšak tyto učenci jsou přesvědčeni, že jejich preambule (tak totiž říkájí úvodu) bude řečnický bezvadná jen tehdy, nebude-li mít naprosto žádnou souvislost s ostatní řečí, takže posluchač, celý udivený, si přitom v duchu říká: „Kam se ten člověk řítí?“

Na třetím místě je takzvané vyprávění. V této části vykládají něco z evangelia, ale jen zběžně a jaksí mimochodem, třebaže právě zde by mělo být těžiště celé řeči. Ve čtvrté části, jako by rázem začali hrát novou úlohu, předloží posluchačům nějakou teologickou otázku, jež nemívá souvislost ani s nebem, ani se zemí. I to pokládají za požadavek řečnického umění. Teprve nyní se plně uplatní jejich teologická učenost, přičemž zahrnou své posluchače množstvím velkolepých titulů citovaných

učenců, jako jsou například slavnostní doktoři, cherubínští doktoři, svatí doktoři, subtilní doktoři, nejsubtilnější doktoři, serafičtí doktoři, nepřemohitelní doktoři. Potom vysypou na prostý lid své sylogismy, jednoduché, složité, konkluze, koroláry, velejalové hypotézy a všechen ten scholastický a víc nescholastický brak. Zbývá už jen páté jednání, v němž kazatel musí předvést své vrcholné umění. Zde se obyčejně vytasí s nějakou hloupou a naivní povídkou, buď z *Historického zrcadla*, nebo z *Příběhů římských*, a pak k ní podá alegorický, tropologický a anagogický výklad. Takovýmto způsobem zakončí svou řeč, jež se podobá zrudlé Chiméře; ba předčí i onu nestvůru, kterou si vymyslel Horatius v známé skladbě *O básnickém umění*.

Ale tito kazatelé se od kohosi doslechli, že začátek řeči má být klidný a pokud možno bez hlasového přepínání: a proto zpočátku mluví tak tiše, že sami svého vlastního hlasu neslyší, jako by šlo o to, mluvit tak, aby tomu nikdo nerozuměl. Také se doslechli, že řečník, aby zapůsobil na cit, musí

občas zesílit hlas: proto mluví až po určitou chvíli přitlumeně, ale hned nato pojednou zesílí hlas až takřka do šíleného křiku, třebaže toho vůbec není zapotřebí. Mohl bys přísahat, že takový člověk potřebuje čemečici: jako by bylo úplně lhostejné, kde máš zvýšit hlas. Poněvadž se ještě také doslechli, že přednes má být postupně stále ohnivější, počínají si v jednotlivých částech tak, že začátky pronášejí jakžtakž normálně, ale po chvíli úžasné hlas zesílí, i když mluví o věci zcela bezvýznamné; a když svou řeč na konci utnou, myslil bys, že vypustili duši.

Konečně vědí, že v učebnicích řečnictví jsou také zmínky o smíchu: proto se i oni snaží sem tam utrousit nějaký vtip — má drahá Afrodito! —, samozřejmě velmi půvabný a místný: zrovna jako ten osel, co hraje na lyru! Občas také šlehnou, ale tak, že to spíš lechtá, než bolí. A jejich lichocení nikdy není zjevnější, než když se snaží vyvolat dojem, že mluví naprosto upřímně.

Zkrátka celé jejich vystupování je takového rázu, že bys přísahal, že chodili do školy k potulným jar-

marečním komediantům; ovšem ti rozumějí své věci daleko lépe. Jinak se však jedni druhým nápadně podobají. Věru, nelze pochybovat o tom, že si řečnické umění osvojili buď komedianti od kazatelů, nebo kazatelé od komediantů.

Ale přece i oni nalézají — zřejmě mou zásluhou — dosti takových lidí, kteří, když je tak poslouchají, si myslí, že naslouchají samotnému Démostenovi nebo Ciceronovi. Tento druh posluchačů představují hlavně kupci a ženy. Uším kupců se snaží zalíbit zejména proto, že ti jim příležitostně věnují malou almužničku z nepoctivě získaných peněz, jen když se jim za to od nich dostane pěk-ného pohlazení; ženy zase jsou nakloněny přísluš-níkům mnišského stavu jak z mnohých jiných pří-čin, tak zvláště proto, že si k nim chodí vylévat své city, kdykoli u nich doma dojde k nějakým manželským svárům.

Snad je vám už jasné, jak velikou vděčností jsou mi zavázáni tito lidé, kteří se svými směšnými ob-řádečky a malichernostmi a se svým křikem takřka

tyransky ovládají všechny smrtelníky a kteří v sobě vidí druhé Pavly a Antoníny. Jsem ráda, že se už mohu rozloučit s těmi komedianty, kteří právě tak nevděčně zapírají má dobrodiní jako [falešně] předstírají zbožnost.

Již delší dobu se těším, že budu moci trochu promluvit o králích a vysokých dvořanech, kteří mne ctí se vsí upřímností a svobodně, jak se sluší na muže svobodné. Kdyby tito lidé měli jen tolik moudrosti, kolik by se vešlo za nehet, co by bylo smutnější než jejich život? Čemu by se měl člověk více vyhýbat? Vždyť křivou přísahu nebo otcovraždu jistě nebude pokládat za vhodný pro- středek k získání vlády ten, kdo si ujasní, jak těžké břemeno nese na svých ramenou muž, který chce být skutečným panovníkem. Ten, kdo třímá otěže vlády, přestává být soukromníkem a musí mít na paměti jen zájem státu. Nesmí myslet na nic jiného než na veřejné blaho. Nesmí se ani o píd' odchýlit od zákonů, jichž je sám tvůrcem a vykonavatelem. Je odpovědný za poctivost všech svých služebníků

a úředníků. Oči všech spočívají jen na něm, takže je buď spásnou hvězdou, jež může čistotou svých mravů přinést lidem svrchované blaho, nebo zkáznosnou kometou, jíž v patách kráčí úplná záhuba. Neřesti ostatních lidí ani nejsou příliš nápadné, ani nemají tak závažné důsledky. Panovník je na takovém místě, že i když se jen nepatrně odchýlí od ctnosti, má to ihned za následek těžkou zkázu v životě velmi mnoha lidí. Poněvadž postavení panovníků nese s sebou mnoho věcí, jež často způsobují odklon od správné cesty, jako například rozkošnictví, volnost, lichotnictví a přepych, proto se musí vladař tím usilovněji snažit a tím úzkostlivěji dbát o to, aby nikdy ani omylem nezanedbal své povinnosti. Nebudu ani mluvit o úkladech, nenávisti, různých nebezpečích a hrozbách: nakonec však jej čeká v každém případě setkání s oním pravým králem, jenž zakrátko bude od něho žádat vyúčtování i té nejmenší viny, a to tím přísněji, čím mocnější byla říše, které vládl. — Kdyby vladař dobře uvážil (a kdyby byl moudrý, měl by uvážovat!) toto

všechno a ještě přemnoho jiných okolností, pak by se, myslím, nemohl příjemně ani vyspat, ani najíst.

Je však právě mou velkou zásluhou, že oni všechny tyto starosti svěřují bohům a starají se jen pěkně sami o sebe a nevěnují sluchu nikomu než tomu, kdo jim dovede říkat jen samé příjemnosti, aby jim snad nějaká vážná starost nepokazila dobrou náladu. Věřím, že celý svůj vladařský úkol náležitě plní tím, že se ustavičně věnují lovu, že pěstují krásné koně, že se ziskem prodávají úřady a vedoucí místa, že každodenně vymýšlejí nové způsoby, jak oklestit majetek občanů a shrábnout je do vlastního měšce: toto však činí pod názvy tak obratně vymyšlenými, že i když jde o věc naprosto nespravedlivou, přece jen nese zdání jakési spravedlnosti. Záměrně k tomu přidávají trochu lichocení, aby si uchovali jakous takous přízeň širokých vrstev. Představte si teď takového panovníka, jakože skutečně takový někdy bývají: je to člověk neznalý zákonů, takřka nepřítel veřejných zájmů, myslící jen na svůj soukromý prospěch, otrok vášní, odpůrce

vzdělanosti, odpůrce svobody a pravdy, jenž vůbec nepřemýšlí o blahu státu, nýbrž všechno měří jen svými choutkami a svým prospěchem. A pak si na něm představte zlatý řetěz, jenž znamená pevné spojení všech ctností; dále korunu zdobenou drahokamy, jež připomíná, že má nad ostatní vyníkat všelikými hrdinskými vlastnostmi; dále žezlo, symbol spravedlnosti a veskrze čistého srdce; posléze nachové roucho, obraz to vroucí lásky ke státu: kdyby panovník srovnal tyto znaky se svým životem, musel by se, myslím, hluboce stydět za ten skvostný úbor a obávat se, že někdo vtipně vyloží smysl takovýchto symbolů a celé to okázalé ustrojení zesměšní.

Co mám povídat o předních dvořanech? Ačkoli v mnoha případech není nad ně nic povolnějšího, servilnějšího, nejapnějšího a opovrženíhodnějšího, přece chtějí budít dojem, že jsou nadevše vzácnější. V jedné věci jsou však přece neobyčejně skromní: spokojují se tím, že nosí na sobě zlato, drahokamy, purpur a ostatní odznaky ctností a moudrosti, ale

řídít se ctnostmi a moudrostí, to zcela ponechávají druhým. Vrchol štěstí spatřují v tom, že smějí nazývat krále pánem, že se naučili složit mu poklonu dvěma či třemi slovy, že ho dovedou co chvíli oslovit nějakým vybraně důstojným titulem, jako Jasnosti, Vznešenosti, Výsosti, že znamenitě umějí maskovat své pravé city a uhlazeně pochlebovat. Neboť to jsou ty dovednosti, jež zdobí skutečného šlechtice a dvořana. Ostatně, podívej-li se trochu zblízka na celý způsob jejich života, jistě shleďáš, že to jsou úplní Fajákové, „nápadníci Pénélopiní“ — víte, co se o nich dále vypráví v básni [a Échó vám to poví lépe než já!]. Spánek jim trvá až do poledne; placený kaplánek, stojící v pohotovosti u lože, hbitě odslouží mši, oni však při ní nadále napůl spí. Potom honem k snídani! Sorva je po ní, už je tu oběd. Po něm se hrají kostky, šachy, uzavírají sázky; pak přijdou na řadu šaškové, blázni a nevěstky, hry a nechutné žerty. Mezitím se jednou nebo dvakrát svačí. Pak už zase večere, po níž je pitka, a to, při Diuvi, ne snad jen jedna! Tímto způsobem, bez ja-

kékoliv nudy a omrzelosti životem, plynou jim hodiny, dny, měsíce, léta a celé věky. Já sama od nich leckdy odcházím poněkud přesycena, když tak někdy vidím, jak se naparují: jak každá [ta dáma] se už cítí málem bohyní, táhne-li za sebou trochu delší vlečku než druhá; jak [z pánu] jeden druhého odstrčí loktem a už si myslí, že je blízkým příbuzným samého Dia; jak každý je tím samolibější, čím těžší řetěz má kolem krku: tím totiž jasně dává najevo nejen své bohatství, ale i sílu!

Způsoby knížat již odedávna horlivě napodobují papežové, kardinálové a biskupové, ba téměř je předstihují. Každý z nich by si měl dobře uvědomit, co připomíná lněné roucho, skvoucí se jako bílý sníh! Život po všech stránkách bezúhonný. Co znamená dvojhrotá mitra, jejíž oba vrcholy jsou spojeny jediným uzlem? Dokonalou znalost Starého i Nového zákona. Co rukavice na obou rukou? Čistá a ode všech světských ohledů oproštěné udílení svátostí. Co berla? Neobyčejně bdělou péčí o svěšené stádo. Co před nimi nošený kříž? Ví-

tězství nad všemi lidskými vášněmi. Kdyby si uvědomil toto vše a ještě mnoho jiných věcí, zdaž by pak jeho život nebyl smutný a plný starostí? Zatím však pasou jen sami sebe a tato činnost jim jde docela pěkně. Co se týká péče o ovečky, buď ji svěťují samotnému Kristovi, nebo ji svalují na bratry, jak říkají, a na vikáře. A zapomínají i na svůj titul, že totiž slovo biskup znamená dohlížitel: nese s sebou práci, péči a starost. Jde-li však o lovení peněz, jsou svědomitými dozorci a hlídají s očima otevřenýma.

Kdyby tak i kardinálové uvažovali podobným způsobem a uvědomili si, že jsou nástupci apoštolů, že se od nich vyžaduje totéž, co dělávali apoštolové, že nejsou pány, nýbrž jen správci duchovních darů, z nichž budou muset za krátký čas skládat velmi přesné účty! Také oni by měli trochu přemítat o svém oděvu a uvažovat v duchu takto: Co znamená tato jasně bílá barva roucha? Zajiště že nejvyšší a obzvláštní nevinnost života. Co purpurové spodní roucho? Nežhavější lásku k Bohu.

Co svrchní plášť, splývající v bohatých záhybech a pokrývající s nejdůstojnějším otcem i celého jeho meška, ačkoliv by jediný stačil přikrýt i velblouda? Zdaž neznamená křesťanskou lásku, široko daleko se prostírající ku pomoci všem, lásku učící, povzbuzující, utěšující, kárající, napomínající, lásku, jež urovnává války, jež se staví na odpor špatným vládcům, jež pro Kristovo stádo ráda obětuje nejen statky, nýbrž i krev? Ostatně: nač je vůbec třeba statků těm, kteří zastupují chudé apoštoly? Kdyby, pravím, tohle všechno vzali v úvahu, ani by nebažili po tom postavení, rádi by se ho zřekli nebo by zajisté trávili život v samé práci a starostech, jako žili za dávných časů apoštolové.

A co papežové, kteří zastupují na zemi Krista? Kdyby ti se snažili jít ve stopách jeho života a napodobovat jeho chudobu, strasti, učení, kříž, opovrhování životem, kdyby přemýšleli o slově papež, jež znamená otec, nebo o jeho přívlastku nejsvětější, kdo by pak byl na světě větší ubožák? A kdo by se snažil to postavení si nejdříve koupit všemi

možnými prostředky a potom si je udržet mečem, jedem a jakýmkoliv násilím? O kolik výhod by přišli, kdyby je jednou posedla moudrost? Řekla jsem moudrost? Ba stačilo by jen zrnko oné soli, o níž se zmiňuje Kristus. Tolik bohatství, tolik poct, tolik moci, tolik vítězství, tolik úřadů, tolik peněz, ních správ, tolik poplatků a odpustků, tolik koní, mezků a sluhů, tolik rozkoší by ztratili. Pohlédte, jaké obchody, jaké žně, jaké moře statků jsem shrnula do několika málo slov. A místo toho moudrost uvede noční bdění, posty, slzy, modlení, kázání, horlivost, vzdechy a tisíce takových žalostných útrap! Nelze zapomenout ani na to, že by tím bylo ohroženo hladem tolik písařů, opisovačů, notářů, advokátů, promotorů, sekretářů, štolbů, čeledínů, lichvářů, kuplířů (už bych byla málem jmenovala něco hezky choulostivého, ale bojím se, že by to bylo poněkud tvrdé pro uši), zkrátka všechen ten ohromný počet lidí, jenž obtěžuje — promiňte, chtěla jsem říci ozdobuje — římskou stolicí. Byl by to věru čin nelidský a hodný zavržení; leč daleko

ještě hroznější kletby by si zasloužilo žádat, aby dokonce sama nejvyšší církevní knížata, ta pravá světla světa, byla odvolána zpět k žebrácké mošně a holi.

Za nynějšího stavu však, jde-li o nějakou práci, tu ponechají svatému Petru a Pavlovi, kteří mají volného času dost a dost, a jde-li o nějakou nádehu nebo rozkoš, to si zas vyhradí pro sebe. A tak mým přičiněním je způsobeno, že skoro nikdo na světě si nežije tak příjemně a bezstarostně jako právě papežové; přitom se domnívají, že svou povinnost ke Kristu dokonale plní tím, že provozují své biskupské povolání v mystickém a téměř divadelním ústrojí, za doprovodu obřadů, s titulaturou blahoslavený, důstojný, svatý a s žehnáním a kletbami. Dělat zázraky, toť zastaralé, všední a vůbec nečasové. Učit lid, jaká námaha! Vykládat svatá písmena, to se hodí tak do školy. Modlit se je nudné, prolévat slzy je ubohé a zženštilé, žít chudobně je nedůstojné; pokořit se je hanebné a naprosto nevhodné pro toho, jenž sotva dovoluje i nejmocněj-

ším králům políbit své svaté nohy. Konečně: zemřít není nic příjemného a být ukřižován je bezectné.

Zbývá jen tato zbroj a sladká požeňování, o nichž se zmiňuje Pavel (ta rozdávají opravdu štědře!), dále interdiktů, odnětí úradů, hrozby klatbou, přísné hrozby klatbou, klatby, kresby trestaných kacířů a onen hrozný blesk, jímž na pouhý pokyn uvrhnou duše smrtelníků třeba ještě hloub než do pekla. Leč tímto bleskem nejsvětější otcové v Kristu a Kristovi zástupci nejprísněji postihují ty, kdož ponoukání ďáblem se snaží něco ubrat a ukousnout z dědictví Petrova. Třebaže Petr v evangeliu praví: „My jsme opustili všechno a následovali jsme Tebe,“ přece nazývají jeho dědictvím pole, města, poplatky, cla a moc. A když z vroucí lásky ke Kristu bojují ohněm i mečem za toto dědictví, a to s nezmírným proléváním křesťanské krve, myslí si, že teprve tehdy apoštolsky brání Církev, Kristovu nevěstu, když statečně potírají, jak říkají, její nepřátele. Jako by ve skutečnosti byli nějak horší nepřátelé církve než bezbožní papežové, kteří svým

mlčením dopouštějí, aby Kristu mizel lidem z očí, kteří jej jímají do pout vydíduškými zákony, kteří przní jeho učením násilnými výklady a kteří jej zabíjejí prohnílym životem!

A ačkoliv křesťanská církev krví byla založena, krví utvrzena, krví rozmnožena, bojují teď papežové mečem — jako by už docela zemřel Kristus, jenž ochraňuje své věrné svým způsobem. A ačkoliv válka je věc tak ukrutná, že se spíš hodí pro dravé šelmy než pro lidi, tak šílená, že i básníci ji líčí, jako by byla vyslána na zem od Lític, tak záhubná, že s sebou přináší všeobecnou mravní zkázu, tak nespravedlivá, že zpravidla se v ní nejlépe vyznají nejhorší lotři, tak bezbožná, že Kristu je naprosto cizí, přece o nic jiného nedbají a jen válkou se zabývají. Tu můžeš vidět i věkem sešlé starce, kteří osvědčují sílu mladistvého ducha, kteří se nedají odradit peněžními výdaji, neunaví se útrapami a nezaleknou se ničeho, i kdyby měli obrátit naruby zákony, náboženství, mír a celé lidské zřízení. Kolem nich se hemží učení lichotníci, kteří nazývají takovéto

zřejmě šílenství horlivostí, zbožností a udatností a kteří vymyšlejí způsob, jak to zařídit, aby někdo směl vyťasit smrtící zbraň a vrazit ji do útrob svého bratra, aniž by se tím provinil proti oné nejvyšší lásce, kterou je křesťan povinován svému bližnímu podle příkázání Kristova. Dosud s určitostí nevím, zda někteří němečtí biskupové v té věci dali příklad papežům, anebo snad sami jej přijali od papežů. Tito biskupové totiž prostě zanechali bohoslužeb, zanechali žehnání i jiných podobných obřadů a po vzoru perských satrapů žijí jen pro válku, takže podle nich je takřka zbabělé a biskupa nedůstojné, aby vrátili svou hrdinnou duši Bohu někde jinde než na bitevním poli.

Prostí kněží si samozřejmě hned myslí, že nemějí zůstat pozadu za svatostí svých představených, a proto jako praví vojáci bojují za [právo] desátků mečí, kopími, kameny a všemi možnými zbraněmi. Oči si mohou vykoukat, aby vyhledali z knih církevních Otců něco, čím by postrašili ubohý lid a přesvědčili jej, že jim dluží víc než pouhé desátky.

Zatím však jim nenapadlo, jak mnoho tam lze často číst o povinnostech, kterou jsou zase naopak oni povinováni lidu. Ani tonzura jim nepřipomíná, že kněz má být oproštěn ode všech naruživosti tohoto světa a že má přemýšlet jen o věcech nebeských. Tito roztomilí lidé říkají, že svou povinnost náležitě plní tím, že jakžtakž odmumrají ty své modlitbičky. Ostatně bych se velice divila, kdyby takové modlitby nějaký bůh slyšel nebo jim rozuměl, když jenom stěží oni sami je slyší a jim rozumějí, jak je drmolí!

Avšak jedno mají kněží společné s lidmi světskými: všichni totiž pečlivě shrabují žeň zisků a každý má v malíčku všechna zákonná ustanovení o této věci. Jde-li však o nějaké břemeno, to prozíravě svalují na cizí ramena a jako nějaký míč je odevzdávají do ruky druhým. Jako světská knížata odevzdávají určité úseky státní správy svým zástupcům a zástupce je zas svěřuje svému zástupci, tak [veškerou] péči a zbožnost se skromností ponechávají lidu. Lid ji zase svaluje na takzvané osoby

duchovní, jako by sám neměl s církví co dělat a jako by křestní slib pro něj neměl nejmenší význam. A dále: takzvaní světší kněží (jako by byli zasvěcení světu, ne Kristu!) svalují toto břímě na řeholníky, řeholníci na prosté mnichy, mírnější řady na přísnější, všichni společně na mnichy žebravé, žebraví na kartuziány; u těch je zbožnost skryta jako v hrobě: skryta tak, že ji sotvakdy lze spatřit. Zrovna tak papežové, ti největší horlivci ve shromažďování peněz, předávají ony příliš apoštolské práce biskupům, biskupové farářům, faráři kaplanům, kaplani žebravým mniškům. A ti je svalují na pastýře, kteří umějí dobře ostříhat vlnu svým ovečkám.

Nemám však v úmyslu rozbírat život papežů a kněží; někomu by se totiž mohlo zdát, že nepřednáším chvalořeč, nýbrž že skládám satiru. Také by se někdo mohl domnívat, že chválou špatných vládců kárám [vládce] dobrého! Pojednala jsem však stručně o těchto věcech proto, aby bylo každému zřejmé, že nikdo nemůže být šťasten, není-li zasvěcen do mých tajemství a neobdarují-li ho já svou přízní.

Jak by také mohl někdo žít blaženě bez mé přízně, když i samotná bohyně Rhamnusie, středrá dárkyně lidského štěstí, je právě taková jako já. Mudrcům byla vždy největší nepřítelkyní, kdežto bláznovi, i když spali, zahrnovala samým štěstím. Znáte přece onoho Timothea, jehož jméno znamená „ctěný bohem“ a o němž platilo přísloví: „I ve spaní chytá ryby.“ Také se o takovém člověku říká: „Šova k němu letí.“ Naopak zase na mudrce se hodí pořekadlo: „Narodili se čtvrtého dne v měsíci“, „Má Seianova koně“ a „Má zlato z Tolosy“. Ale už se přestanu ohánět příslovími, aby se nezdálo, že jsem vykradla sbírku přísloví, kterou sestavil můj milý Erasmus.

Nuže k věci! Štěstěna miluje nepříteliš bystré, miluje odvážlivce a ty, jejichž heslem je „Kostky jsou vrženy!“ Moudrost však dělá z lidí strašpytle, a proto se můžete na každém kroku přesvědčit, že mudrci se ustavičně potýkají s chudobou, s hladem, jejich naděje se rozplývají jako dým a žijí v opovržení, bez slávy a v nenávisti; kdežto blázni mají

peněz plné kapsy, sedí u kormidla vlády, zkrátka a dobře mají ve všem štěstí. Vždyť považuje-li někdo za štěstí „předním se zalíbit mužům“ a pohybovat se mezi těmito mými „bohy“, ověšenými drahokamy, pak by mu moudrost jenom překážela, neboť lidé tohoto druhu jsou proti ní silně zaujati. Jde-li nějakému obchodníkovi o to, aby se domohl bohatství, pak naprosto nic nemůže získat tím, bude-li se, dopaden při lži, studem červenat a bude-li mít sebemenší ohled na ony úzkoprse předsudky, jež chovají mudrci proti zlodějně a lichvě. Podobně bude-li se někdo chtít dostat k vysokým hodnostem církevním a k jejich bohatství, ať si uvědomí, že k nim spíše pronikne nějaký osel nebo vůl než mudrc. Jsi-li cítělem rozkoší, věz, že dívky, které přec mají v této hře hlavní úlohu, jsou z celé duše oddány bláznům, kdežto před mudrcem s hrůzou prchají jako před jedovatým štírem. Prostě kdo chce jen trochu vesel a radostně užít životní pohody, ten v první řadě vyloučí ze své společnosti mudrce a připustí do ní raději kteréhokoli jiného

tvora. Stručně lze říci: kamkoliv se obrátíš — u pa-
pežů, knížat, soudců, úředníků, u přátel i nepřátel,
u nejvyšších i nejnižších —, všechno se dá pořídit,
jsou-li peníze. Mudrc jimi pohrdá, a proto ony se
zas horlivě vyhýbají jemu.

Ačkoli chvály na mne jsou nevyčerpatelné
a mohla bych v nich pokračovat donekonečna,
přece jen i má řeč musí jednou skončit. Avšak nežli
k tomu dojde, chci napřed stručně ukázat, že celá
řada velkých spisovatelů mne oslavila jak svými
spisy, tak i svými činy, aby snad v někom nevznikl
dojem, že jsem příliš bláznivě samolibá, a aby mě
právníctví hnidopichové nepomluvili, že neuvádím
citáty. Budu tedy citovat podle jejich příkladu, to
jest bez ohledu na smysl.

Především jste jistě všichni přesvědčeni o správ-
nosti onoho všeobecně známého přísloví: „Kde
chybí věc, spokoj se zdáním.“ Proto je zcela správné,
že už děti se učí nazpaměť tomuto verši:

Záměrně že sebe dělají blázna — toť nevyšší moudrost.

Uvažte sami, jak nesmírným dobrem je bláznivost,
když učení lidé zahrnují takovou chválou pouhý
její klamný stín a napodobení. Daleko ušlechtí-
lejší je však rada, kterou dává Horatius, onen tučný
a lesklý vepřík ze stáda Epikurova, abychom totiž
bláznivost, kterou si ovšem připustíme jen nakrátko,
jak dodal nepříteli znalecky, spojovali s uvážlivostí.
Jinde zas říká: „Je sladko si zabláznit na pravém
místě.“ Opět na jiném místě chce raději „zdat se
bláznivým a hloupým než moudrým a tajně se sží-
rat“. Již u Homéra je Télemachos, jejíž básník do ne-
bes vychvaluje, hned nato nazýván „dětinou“, skla-
datele tragédií s oblibou nazývají chlapce a jino-
chy týměž slovem, aby tak naznačili jejich budoucí
štěstí. Co jiného obsahuje vznešená báseň *Ilias* než
„bláznivých králů a národů hněvy“? Dále, jak jedno-
značná je ona chvála Ciceronova: „Všechno je plné
bláznivosti.“ Vždyť komu není známo, že každé
dobro je tím znamenitější, čím více je rozšířeno?

Leč tato svědectví váží u křesťanů asi dost málo.

Opřeme proto, je-li vám líbo, svou chválu také

o důkazy z Písma svatého, nebo, jak říkají učenci, založme ji na Písmu. Nejdříve však chci teology poprosit za odpuštění a vyžádat si jejich souhlas. Dále, poněvadž se pouštíme do věci velmi obřízné a sotva by bylo vhodné, abych znovu přivolávala Múzy až z Helikónu na tak dalekou cestu, zvláště když tato látka je jim poněkud cizí, bude snad proto vhodnější vyslovit přání, aby se na tu chvíli, co zde budu vystupovat v úloze teologa a kráčet po tak trnité cestě, ze své Sorbonny přestěhoval do mé hrudi duch Scotův, pichlavější než kterýkoli díkobraz nebo ježek, a hned potom aby se zase odstěhoval, kam bude chtít, pro mne za mne třebaš ke všem čertům. Kéž bych si mohla vyměnit také tvář a obláci teologické roucho! Takhle se věru trochu bojím, aby mě snad někdo neobvinil z krádeže, že jsem totiž potají vyloupila almary „Mistrů našich“, když se tak vyznám v teologii. Na tom však není nic divného, neboť během svého dlouholetého a velmi těsného styku s teology jsem se lecčemu přiučila; vždyť i ten Priapos, bůh vyřezaný z fíkového dřeva,

pochytil a zapamatoval si pár řeckých slov, když pán domu si čítával nahlas. I Lúkianův kohout se naučil hbitě mluvit lidskou řečí za svého dlouhého styku s lidmi.

Nuž s pomocí bohů do toho! Napsal Kazatel v 1. kapitole: „Bláznů je počet nekonečný.“ [Mluví-li o nekonečném počtu, zdaž tím asi nemíní všechny lidi s výjimkou několika jednotlivců, které se, myslím, sorkady podařilo někomu spatřit. S ještě větší otevřeností se vyslovuje Jeremiáš v 10. kapitole: „Bláznem byl učiněn každý člověk od své moudrosti.“ Jen samotnému Bohu přídělil moudrost, kdežto lidskému pokolení ponechává bláznivost. Trochu výše zas prikazuje: „Nechat se nechlubí člověk v moudrosti své!“ Pročpak si nepřejš, aby se člověk chlubil v své moudrosti, můj nejmilejší Jeremiáš? Samozřejmě proto, odpoví, poněvadž moudrosti nemá. Ale vrátím se ke Kazateli.] Když volá: „Marnost nad marnost a všechno je marnost,“ co jiného, podle vašeho mínění, tím myslil, než že lidský život, jak jsme už řekli, je

pouhopouhá komedie bláznivosti? Což je ovšem v úplné shodě s onou Ciceronovou chválou [, jejíž slova bývají právem citována s plným uznáním], jak jsme již uvedli [: „Všechno je plné bláznivosti.“]. Dále moudrý Ecclesiasticus také řekl: „Blázen se mění jako Měsíc, moudrý zůstává stále stejný jako Slunce.“ Co jiného tím chtěl vyjádřit, než že celé lidské pokolení je bláznivé a že název „moudrý“ přináleží jen Bohu. Měsíc totiž podle vykladatelů znamená přirozenost lidskou, Slunce, zdroj všeho světla, je Bůh. S tím souhlasí, co praví v evangeliu sám Kristus, že nikdo nemůže být nazván dob- rým, leč Bůh sám. Dále: jestliže každý, kdo není moudrý, je bláznivý, a jestliže každý dobrý je zá- roveň i moudrý, jak hlásají stoikové, pak z toho nutně vyplývá, že všem lidem vládne bláznivost. Opět praví Šalomoun v 15. kapitole: „Bláznovství je radostí bláznů!“, čímž, myslím, jasně prohlašuje, že bez bláznovství není v životě nic příjemného. Stejný smysl má také tento citát: „Kdo připojuje moudrost, připojuje bolest; a ve velkém vědění je

velké trápení.“ [A nepřiznává jasně onen výborný Kazatel totéž v 7. kapitole? Tam totiž praví: „Srdce moudrých je tam, kde je smutek, srdce bláznů tam, kde je veselost.“ Proto si nemohl s uspokojením říci, že dokonale zvládl moudrost, aniž se dříve sezná- mil i se mnou. Nechcete-li mi to věřit, slyšte slova, jež sám napsal v 1. kapitole: „Věnoval jsem své srdce tomu, abych poznal moudrost i učinnost, bludy i bláznivost.“ Zde je třeba upozornit, že toto místo se týká chvály bláznivosti, protože ona je uvedena na posledním místě. Vy víte, že podle církevních předpisů ten, kdo má nejvyšší hodnost, zaujímá místo až na konci; Kazatel to tak napsal, protože i zde dbá předpisů evangelia.

Že však bláznivost vyniká nad moudrost, to jasně dosvědčuje i autor knihy Ecclesiasticus, ať už to byl kdokoli, ve 41. kapitole. Jeho slova však, na mou čest, neuvedu dříve, dokud nedáte náležité odpovědi na úvodní otázky, jako to dělají u Pla- tóna ti, kteří rozmlouvají se Sókratem. Co se má spíše ukrývat: to, co je vzácné a cenné, nebo to, co

je obyčejné a bezcenné? Jak to, že mlčíte? Kdybyste snad odepřeli svou odpověď, odpoví za vás známé řecké přísloví: „Nech ten džbán za dveřmi!“ Ať nikdo neuctivě neodmítne toto přísloví, cituje je sám Aristoteles, bůh „Mistrů našich“.

Či snad je někdo z vás tak bláznivý, aby draho-kamy a zlato nechal povalovat někde na ulici? Jistě ne. V nejskrytějších místnostech — to však nestačí —, v nejtajnějších koutech nejpevnějších skříní ukrýváte takové vzácnosti, kdežto bláto a smetí necháte ležet na dvoře. Jestliže tedy cenná věc se ukrývá a bezcenná se nechává bez povšimnutí ležet, zdaž není zřejmé, že moudrost, kterou Ecclesiasticus radí neukrývat, má menší cenu než bláznivost, kterou doporučuje ukrýt? Už tedy slyšte slova samotného citátu: „Lepší je člověk, jenž skrývá své bláznovství, než člověk, jenž skrývá svou moudrost.“

Mimoto připsuje Písmo svaté bláznovi také čístejšího a skromného ducha, kdežto mudrci si o sobě myslí, že se mu nikdo nevyrovná. Tak totiž chápou

to, co píše Kazatel v 10. kapitole: „Ale blázen, i když kráčí cestou, myslí, že všichni jsou blázni, poněvadž sám je nemoudrý.“ Cožpak není znakem opravdu vynikající skromnosti všechny lidi pokládat za sobě rovné, a ačkoliv je každý pln nemírné domýšlivosti, přece se se všemi rozdělit o svou slávu?] Proto se ani sám slavný král Šalomoun nestydí za toto označení, když praví ve 30. kapitole: „Jsem nebláznivější z lidí.“ Rovněž tak Pavel, velký učitel pohanských národů, [v listu ke Korintským] s oblibou sám o sobě užívá slova bláznivý. Říká tam: „Odpovím obzvlášť bláznivě: Já tím víc!“, jako by pokládal za svou hanbu být překonán bláznivostí.

[Ale už mne zase překřikují někteří ti řečníkáři, kteří by chtěli jako vrány vyklovat oči tolika teologům a oslepit je tím, že na ně vychrlí čpavý dým svých poznámek a výkladů — do jejich tlupy náleží i můj Erasmus, kterého já z úcty k němu dosti často cituji; zaujímá mezi nimi buď první místo, nebo v nejhorším případě druhé. — Namítají: „Jak bláznivě je tvoje citování; hodí se opravdu jenom

pro Bláznivost! Apoštol chce říci něco docela jiného, než ty tady bájíš! Smyslem těch slov není, že by chtěl být pokládán za bláznivějšího, než jsou ostatní. Když řekl: „Služebníky Kristovými jsou?... I já!“ A když tím jaksi sebevědomě i po této stránce postavil sebe na stejnou úroveň s ostatními, opravil se a dodal: „Já tím víc!“ Byl si totiž vědom, že se nejen vyrovná ostatním apoštolům ve službě evangelia, nýbrž že je značně převyšuje. A poněvadž si přál, aby jeho slova byla takto chápána, ale na druhé straně aby se snad jako trochu pyšná nepřijemně nedotkla něčích uší, užil za záminku bláznivost, což vyjádřil slovy: „Odpovím obzvlášť bláznivě.“ Znal totiž privilegium bláznů, že jen oni mohou říkat pravdu, aniž se tím koho dotknou.“

Dobrá, ať si klidně disputují o tom, co měl Pavel na mysli, když psal tato slova. Já se řídím podle velkých, tučných, tlustých a všeobecně uznávaných teologů, s nimiž by se při Diovi velká část učenců raději mýlila, než měla pravdu s těmi doktory, znalci tří jazyků. Na ty řečtinářské řeči nikdo nedá

více než na křik kavek. Však také jeden proslulý teolog — jeho jméno si nechám prozíravě pro sebe, aby mu naše kavky nemohly pořád omílat ten řecký posměšek o oslu a lyče —, tedy ten teolog vykládá s mistrovskou a teologickou přísností to místo takto: U slov „Odpovím obzvlášť bláznivě: Já tím víc!“ prý začíná nový verš. Pak s oslňující dialektikou podává tento nový výklad (cituji ho přesně jak po stránce formální, tak i obsahově): „Odpovím obzvlášť bláznivě,“ to jest, jeví-li se vám bláznivým nyní, když se stavím na stejnou úroveň se lžiapoštolý, tím bláznivější se vám budu jevit, jestliže se nad ně vyvýším.“ Ale za chvíli, jako by zapomněl, co právě řekl, začne vykládat o něčem zcela jiném.

Ale proč se tak úzkostlivě opírám o příklad jen jednoho autora? Je přece všeobecně uznávaným právem teologů, že smějí roztahovat nebe, to jest Písmo svaté, jako nějakou kůži. Vždyť i u svatého Pavla je poselství Písma svatého dosvědčováno slovy, jež na původním místě jsou zcela nezávadná (lze-li věřit svatému Jeronýmovi, jenž ovládal pět

jazyků). Když Pavel náhodou v Athénách uviděl na jednom oltáři nápis, překroutil jej tak, aby byl svědectvím o křesťanské víře: vypustil vše, co odpořoval jeho záměru, a vytrhl ze souvislosti jen dvě slova na konci, totiž „Neznámému bohu“; a i v nich ještě provedl určitou změnu, neboť celý nápis zněl původně takto: „Bohům Asie, Evropy a Afriky, bohům neznámým a cizím.“ Právě ten příklad, tuším, si napořád berou za svůj vzor už celé generace teologů: zde či onde vytrhnou čtyři nebo pět slovíček, ještě je patřičně zkomolí a pak už je jen umístit tam, kde to vyžaduje jejich potřeba a účel věci; co předchází a co následuje, buď vůbec nemusí s věcí souviset, nebo jí může i odporovat. Přitom si počínají s tak roztomilou nestydatostí, že teologům často krát závidí i právníci!

Co už by se jim také nemělo podařit, když onen velký — už bych byla málem vybreptala jeho jméno, ale pořád se bojím toho řeckého přísloví —, když tedy onen velký teolog podal ke slovům evangelisty Lukáše výklad, jenž se snáš s duchem Kris-

2.
tovým asi tak jako voda s ohněm? Když hrozilo největší nebezpečí, v takové době, v jaké dobří klienti nejvíce pomáhají svým patronům a ze všech sil je podporují, Kristus chtěl odstranit z mysli svých učedníků všechno spoléhání na jakoukoliv takovou pomoc; i otázal se jich, zda někdy pocítovali nějaký nedostatek, když je rozeslal do světa zcela bez peněz a tak nepřipravené na cestu, že jim nedal ani střívece na ochranu proti trní a kamení, ani mošnu s jídlem proti hladu. Odpověděli, že žádného nedostatku neměli. A Kristus dodal: „Ale nyní, kdo má měšec, vezmi jej, podobně i mošnu; a kdo meče nemá, prodej plášť svůj a kup jej!“ Poněvadž celé Kristovo učení stále a stále zdůrazňuje mírnost, snášenlivost a pohrdání životem, komu nebylo úplně zřejmé, co zde Kristus zamýšlí? Nic jiného než ještě více oprostit své vyslance od veškeré přítěže, tak aby se nestarali nejen o obuv a mošnu, ale aby odhodili i svůj šat a začali ihned, nazí a ničím neobtěženi, plnit svou evangelickou povinnost; mají si obstarat pouze meč, ne ovšem takový, s ja-

kým se ohánějí lupiči a vrahové, nýbrž meč ducha, jenž proniká až do nejskrytějších záhybů duše a jedním rázem roztíná a usmrcuje všechny vášně, takže lidé nedbají o nic jiného než o zbožnost.

Pohledte však, prosím, jak onen proslulý teolog toto místo překroutil! Meč podle něho značí obranu proti pronásledování, měšec dostatečně prostředky k obživě. Podle něho Kristus patrně od základu změnil své smýšlení, a protože by se mohlo zdát, že vyslal do světa své hlasatele nedosti královsky vyzbrojené, patrně odvolal své dřívější naučení; nebo asi zapomněl na svá slova, že budou blážení, až budou tupení, zahrnuti urážkami a krutě trestáni; zapomněl asi, že jim zakazoval odpírati zlu, poněvadž blahoslavení jsou mírní, a nikoliv zpupní; také asi zapomněl, že jim dával za příklad vrabce a lilie; nyní prý si Kristus důrazně přeje, aby šli ozbrojeni mečem, a přikazuje jim, aby dokonce prodali plášť a za takto získané peníze si pořídili meč. Raději prý mají jít bez šatů než bez meče! Jako soudí tento teolog, že slovem meč se míní vše, co

se vztahuje k odražení násilí, tak pod slovo měšec zahrnuje vše, co se týká životních potřeb. A tak tento vykladač božích myšlenek vysílá apoštoly, aby hlásali ukřižovaného Krista, jsouce přitom ozbrojeni kopími, houfnicemi, praky a děly! Rovněž jsou nuceni s sebou vléci tlumoky, cestovní koše a zavazadla, aby snad nemuseli někdy odejít z hospody bez snídaně. Tomu člověku není nijak nápadné, že onen meč, který si na Kristův naléhavý příkaz apoštolové museli tak drahο koupit, za malou chvíli opět na přísný příkaz Kristův musí být ukryt do pochvy; také to je mu zcela lhostejné, že nikdy nikdo neslyšel, že by apoštolové byli užíli mečů a štůů proti násilí pohanů; a to by byli jistě učinili, kdyby Kristova slova měla ten smysl, jaký jim přikládá onen teolog.

Jiný teolog (z úcty k němu ho nechci jmenovat, neboť naprosto nepatří k nejhorším) podal výklad, že stany, které připomíná Habakuk: „Budou se třást kůže země madiánské,“ prý znamenají kůži svatého Bartoloměje, jemuž byla stažena z těla

Sama jsem se nedávno zúčastnila teologické disputace, jak bývá mým zvykem. Někdo se tam chtěl dovědět, existuje-li v Písmu svatém místo, jež by prikazovalo, aby kacíři byli raději upalováni než přesvědčováni. Jakýsi přísný kmet, podle hrdého výrazu tváře zřejmě teolog, odpověděl velice hnevě, že takové nařízení vydal apoštol Pavel, když řekl: „Člověka bludaře po jednom a druhém napomenutí vyvrhni!“ Když tato slova stále zdůrazňoval a většina přítomných se divila, co se mu stalo, nakonec vysvětlil, že kacíř má být vyvržen ze života. Část posluchačů se smála, jiní však pokládali ten výklad za hodný pravého teologa. Když někteří měli i potom nějaké námitky, tu povstal znovu a s nepřemýšlelnou autoritou rozhodl věc jedním rázem: „Slyšte! Psáno jest: Nenech žít ty, kteří mají působit zlo! Každý kacíř působí zlo, a proto atd.“ Všichni přítomní obdivovali muže tak geniálního a projevíli s ním souhlas náramně hlučně. Nikomu přitom ani nenapadlo, že se ten rozkaz vztahuje pouze na vykladače budoucnosti, kouzelníky a ča-

rodějníky, které Židé nazývají mehascefim; vzdýt jinak by museli být trestáni smrtí například i cititelé nevěstek a opilci.

Je ode mne bláznivé, že vykládám takovéto podrobnosti, jichž je tak nesčíslné množství, že by se všechny nevešly ani do obsáhlých svazků Chrysypových či Didymových. Chtěla jsem vám toliko připomenout toto: jsou-li takové věci dovoleny oněm božským mistrům, sluší se, aby i mně, jež jsem do cela slabá v teologii, bylo odpuštěno, nebudou-li všechny mé citáty do písmene přesné.

Konečně se zas mohu vrátit k Pavlovi.] Dále praví: „Rádi snášíte nemoudré,“ čímž míní sebe sama. [Jinde zase: „Jako nemoudrého mě přijměte“ a „Nemluvím podle Boha, nýbrž jako v nemoudrosti.“ A opět jinde: „My jsme blázni pro Krista.“ Slyšeli jste? Jaké chvály na bláznivost! A kdo je vyslovil?] Týž apoštol také doporučuje bláznivost [jakožto věc nad jiné potřebnou a velmi prospěšnou]: „Domnívá-li se někdo mezi vámi, že jest moudrý, buďž bláznem, aby byl moudrý.“ [A u Lukáše nazývá Ježíš

dva žáky, k nimž se cestou přidružil, zpozdílymi.] Proto se snad nebude zdát tak docela divným, že [onen svatý Pavel] přídělil trochu bláznivosti i mému Bohu, když praví: „Bláznovství, jež vyvolil Bůh, je moudřejší než lidé.“ Ovšem Origenés při výkladu těchto slov varuje, aby slovo bláznovství nebylo chápáno v běžném lidském významu: má podobný smysl jako ve větě: „Slovo o kříži jest bláznovstvím těm, kdo jsou na cestě k záhubě.“

[Ale proč se vás o tom snažím poučit tak úzkostlivě a s pomocí tolika citátů, když sám Kristus jasně praví k svému Otci v mystických žalmech: „Ty znáš nemoudrost mou?“] To, že se blázní tak velice zalíbili Bohu, má svou dobrou příčinu. Je totiž známo, že mocní vladaři často mívají v podezření a v nenávisti příliš rozumné lidi, jako Caesar Bruta a Cassia, kdežto opilého Antonia se neobával, nebo jako Nero Seneku, Dionýsios Platóna, zatímco naopak mají zalíbení v lidech přihloupých a poněkud prostoduchých: právě Kristus vždy rozhodně zavrhne mudrce, kteří se spoléhali na svou vlastní chytrost.

Pavel to dosvědčuje úplně otevřeně, když říká: „Co bláznivé jest ve světě, to Bůh si vyvolil,“ a když říká, že se zalíbilo Bohu zachránit svět skrze bláznivost, když skrze moudrost vykoupen být nemohl. Ba sám Bůh jasně prohlašuje totéž, když volá ústy prorokůvými: „Zahubím moudrost moudrých a chytrost chytrých zavrhnú“ a opět když Kristus děkuje Otci za to, že tajemství spásy je skryto před moudrými, kdežto malíčným, to jest nerozumným, je zjevil. [Řecké slovo népioi znamená totiž dětinští, ale je také opakem slova sofoi, jež znamená moudří.] Sem patří i to, že Kristus v evangeliu často napadá farizeje, zákoníky a učené právníky, kdežto prostého, nevzdělaného lidu se horlivě zastává. [Co jiného znamená výrok: „Běda vám, zákoníci a farizejové“ nežli „Běda vám, moudří“?] Ale největší potěšení, jak se zdá, měl z dětí, žen a rybářů. Ba dokonce i ze zvířat má Kristus nejraději ta, která jsou nejvíce vzdálená liščí chytrosti. Proto raději jel na oslu, ačkoliv, kdyby se mu bylo zlíbilo, bezpečně se mohl posadit třeba na hřbet lva. I Duch svatý se-

stoupil v podobě holubice [a ne orla nebo jestřába].
Mimoto se Písmo svaté zmiňuje o jelenech, laních
a beráncích. Vzpomeňte si, že Kristus nazývá své
vyvolené pro život věčný ovcemi. A nad ovci není
zvířete hloupějšího, jak svědčí Aristotelovo rčení
„ovčí povaha“, o němž víme, že bylo utvořeno
podle tuposti tohoto zvířete, jehož jméno slouží
jako nadávka pro hlupáky a tupce. A přece Kristus
prohlašuje sebe za pastýře tohoto stáda; ba do-
konce našel zalíbení ve jméně beránek, když ho Jan
Křtitel označil slovy: „Ejhle, beránek boží.“ Také
v Apokalypse se o tom často vyskytuje zmínka.

Co jiného důrazně naznačují všechna tato svě-
dectví, nežli že všichni lidé, i zbožní, jsou blázni?
Že i sám Kristus — ačkoliv jest „moudrostí
Otců“ —, aby pomohl lidské hlouposti, stal se jaksi
bláznem tím, že na sebe vzal lidskou přirozenost
i podobu; právě tak se stal i hříchem, aby vyléčil
hříchy světa. A nechtěl je vyléčit jiným způsobem
než skrze „bláznovství kříže“, prostřednictvím
apoštolů, lidí to nevědomých a prostoduchých.

Důrazně jim klade na srdce bláznivost a varuje před
moudrostí — dává jim za příklad děti, lilie, zrno
hořčičné a vrabce, samé to věci nemyslíci, jež žijí
a řídí se jen podle přírody, bez jakékoliv umělosti
a bez starostí. Kromě toho jim prikazuje, aby se
nestarali, co budou mluvit před vládci, a zakazuje
jim vyptávat se, jaké budou příští časy a co se v nich
stane, zřejmě proto, aby se v ničem nespolehali na
vlastní moudrost, nýbrž aby celou duší lpěli jen na
něm. Zde lze uvést to, že Bůh, stvořitel světa, hrozí
prvním lidem, aby ničeho neokoušeli ze stromu vě-
dění, jako by vědění bylo jedem jejích blažeností.
Ano, i Pavel zavrhne jasnými slovy vědění jako
zdroj pýchy a záhuby. V jeho stopách, tuším, kráčí
svatý Bernard, když označuje onu horu, kterou si
Lucifer vyvolil za své sídlo, za „horu vědění.“

[Pro oblibu bláznivosti u nebeských mocností
snad nebude nevhodné uvést také ten doklad, že
jenom jí bývá dopřáno odpuštění poklesků, kdežto
moudrému se nepřomíjejí. Proto ti, kdož prosí za
odpuštění, se snaží, i když zhřešili vědomě, omlu-

vit svoji vinu pod záminkou a zástitou bláznivostí. Tak například Áron prosí, pamatují-li se dobře, ve čtvrté knize Mojžíšově za odpuštění viny své manželky takto: „Prosím tebe, pane můj, nevkládej na nás pokutu za tento hřích, jehož jsme se bláznivě dopustili.“ Tak prosí i Saul Davida za odpuštění viny: „Vždyť vidno jest, že bláznivě jsem jednal.“ David sám se zase snaží zalíbit se Pánu takto: „Ale prosím, Hospodine, abys odňal nepravost služebníka svého, poněvadž bláznivě jsem jednal,“ jako by se mu nemělo dostat odpuštění, nebude-li se vymlouvat na svou bláznivost a nerozumnost. Ještě závažnějším důkazem jsou Kristova slova, jež pronesl na kříži, když se modlil za své nepřátele: „Otče, odpusť jim,“ pravil, nemaje pro ně jinou omluvu než jejich nerozumnost, „neboť nevědí, co činí.“ Stejným způsobem píše Pavel v listě k Timotheovi: „Ale proto jsem došel smilování božího, poněvadž jsem to činil z nevědomosti v nevěře.“ Co jiného znamenají slova „činil jsem to z nevědomosti“ nežli „činil jsem to z bláznivosti, nikoli ze zlomyslnosti“?

A co jiného znamenají slova „proto jsem došel smilování“ nežli to, že by smilování nebyl došel, kdyby nebyl měl zástitu ve své bláznivosti? Pro správnost mého tvrzení svědčí i onen mystický žalmista, jež jsem prve zapomněla citovat: „Hříchů mladosti mé a nevědomostí mých nevzpomínej.“ Slyšeli jste, které dvě věci uvádí na svou omluvu: své mládí, jehož společníci vždy bývám já, a své nevědomosti, a to v mnohém čísle, abychom tím spíše pochopili ohromnou moc bláznivosti.]

Avšak nebudu uvádět další doklady, jichž je nekonečný počet, nýbrž řeknu zcela stručně celé křesťanské náboženství, jak patrné, má určitou přibuznost s [jakousi] bláznivostí a naprosto nijak nesouvisí s moudrostí. Přejete-li si důkazy pro toto tvrzení, uvědomte si především tu skutečnost, že děti, starci, ženy a lidé méně obdaření nejvíce ze všech mají zalíbení v posvátných obřadech a náboženských ceremoniích; proto se také vždy tlačí co nejvíce k oltářům, zřejmě jsouce ovládáni jen přirozenou náklonností. Dále si můžete povšim-

nout, že oni první zakladatelé náboženství měli podivuhodný sklon k prostotě a byli zapřísáhlými odpůrci vzdělanosti. Konečně, jak je zřejmo, ze všech bláznů nejvíce šílí ti, které jednou provždy zachvátí žhavý žár křesťanské zbožnosti: rozhazují svůj majetek, nevšímají si ústrků, nechávají se klamat, nečiní rozdíl mezi přáteli a nepřáteli, děsí se rozkoše, sytí se postem, bděním, slzami, útrapami a urážkami, oškliví si život a touží jen po smrti — zkrátka, zdá se, že v nich zcela odumřel všechny smysl pro věci tohoto světa, jako by jejich duše žila někde jinde, někde mimo jejich tělo. A toto vše — je to něco jiného než bláznění? Proto se nemusíme nijak příliš divit, jestliže apoštolové budili dojem, jako by byli „plni sladkého vína“, a jestliže se soudci Festovi zdálo, že Pavel je pomatený.

Ale když už jsem si jednou oblékla lví kůži, nuže, podám vám výklad také o tom, že blaženost křesťanů, o niž usilují i za cenu tolika strastí, je vlastně pouze jakýsi druh nerozumu a bláznivosti. Nerozčilujte se nad mými slovy, raději uvažujte přímo

o podstatě věci. Především se křesťané skoro shodují s platoniky v tom názoru, že duše je sevřena a spoutána okovy tělesnosti a že jí tato tíživá hmotnost brání, aby mohla zírat na pravou skutečnost a okoušet ji. Platón proto definuje filozofii jako rozjímání o smrti, protože filozofie odvádí mysl od věcí viditelných a tělesných, což právě činí i smrt. A tak dokud duše správně užívá tělesných orgánů, potud se o ní říká, že je zdravá; ale když se její okovy rozlomí a ona se usiluje osvobodit a zamýšlí takřka uprchnout z tohoto vězení, pak takový stav bývá nazýván blouzněním. Stává-li se to vlivem nemoci nebo poruchy nějakého tělesného orgánu, hned to je podle všeobecného souhlasu šílenství. A přece vidíme, že právě takoví lidé předpovídají budoucnost, že znají jazyky a vědy, jimž se nikdy předtím neučili, a že vůbec z nich vyzařuje cosi božského. Je to nepochybně důsledek toho, že se mysl trochu osvobodila od škodlivého styku s tělem a začíná uplatňovat svou přirozenou sílu. Totéž, myslím, je příčinou, proč se něco podobného děje lidem,

když se blíží jejich smrt; pronášejí totiž, jako by v jakémisi nadšení, záhadná slova.

Je-li takový stav duše způsobován vroucí zbožností, snad to není tentýž druh šilenství, ale přece jen je mu do té míry blízký, že převážná část lidí jej považuje za čiré šilenství, zejména když je těch lidiček, kteří se celým svým životem liší od všech ostatních smrtelníků, tak maloučko. A tak se jim stává asi totéž, co se odehrává v oné smyšlené Platonově jeskyni: tam dlí lidé, kteří jsou spoutáni a s obdivem pozorují jen stíny věcí; jeden z nich odtud unikne, a když se pak vrátil do jeskyně, prohlásí, že on viděl skutečné věci, kdežto ostatní že žijí v hlubokém klamu, poněvadž si myslí, že kromě ubohých stínů neexistuje nic jiného. Tento moudrý lituje svých druhů a pláče nad pomateností těch, kteří žijí v zajetí takového klamu. Oni však se naopak zase vysmívají jemu, že se pomátá na rozumu, a vyhánějí ho ven. Právě tak obdivují obyčejní lidé nejméně to, co je nejvíce tělesné, a skoro jen tomu příznávají jsoucnost. Naproti tomu lidé zbožní

cení věci tím méně, čím jsou tělesnější, a z celé duše se noří do rozjímání o věcech neviditelných. Obyčejní lidé kladou na prvé místo bohatství, na druhé tělesné potřeby a teprve poslední ponechávají pro duši; mnozí dokonce vůbec nevěří v její existenci, poněvadž je očima neviditelná. Zbožní naopak skládají celou svou důvěru jen Bohu, v bytost to ze všech bytostí nejjednodušší; po něm, a přece v něm, dbají na to, co je Bohu nejbližší, totiž o duši: zanedbávají péči o tělo, naprosto pohrdají penězi, jako by to byly pouhé odpadky, a vyhýbají se jim. A musí-li se už obírat něčím takovým, činí tak váhavě a s odporem. Mají-li majetek, žijí, jako by jej neměli, a vlastní-li statky, jako by je nevlastnili.

Také v jednotlivostech je mezi obyčejnými a zbožnými lidmi mnoho velkých rozdílů. Převládším pokud jde o smysly a duševní schopnosti: ačkoliv jsou všechny spjaty s tělem, přece některé z nich s ním souvisí více, jako hmat, sluch, zrak, čich, chuť, jiné zase méně, jako paměť, rozum, vůle.

Proto ty schopnosti, k nimž se duše více upne, mají převahu nad druhými. Poněvadž zbožní lidé upínají celou svou duševní sílu k těm věcem, které jsou tělesnějším smyslům zcela cizí, proto u nich tyto smysly slábnou a nakonec odumírají. Naproti tomu obyčejní lidé mají největší sílu právě v tělesných smyslech, kdežto ony méně tělesné zůstávají u nich nevyvinuty. Z toho důvodu se některým světcům přihodilo, jak to slyšíme vyprávět, že místo vína pili olej.

Z duševních afektů zase některé mají základ hrubě tělesný, jako smyslnost, hlad, ospalost, hněvivost, pýcha a závist. Zbožní s nimi vedou nesmířitelný boj, kdežto obyčejní lidé se domnívají, že bez nich ani nelze žít. Dále jsou některé city jaksi přirozené, a ty leží někde uprostřed; patří k nim láska k vlasti, náklonnost k dětem, k rodičům a přátelům. Obyčejní lidé je cení dosti vysoko, kdežto zbožní se snaží i je vyrvat ze své duše, ledaže se povznesou až kamsi k absolutním výšinám ducha, kdy člověk miluje svého otce ne jakožto otce —

otec přece zplodil pouze tělo, leč i za ně vdčíme pravému otci, Bohu —, nýbrž jako ušlechtilého muže, v němž září obraz oné nejvyšší mysli, kterou jedinou nazývají nejvyšším dobrem a mimo níž, jak hlásají, nic není hodno ani lásky, ani touhy.

Podle téhož pravidla měří také všechny ostatní životní úkony: viditelných věcí, ačkoli se jimi nemusí pohrdat, váží si daleko méně než těch, jež nelze vidět. [Říkají, že] i ve svátostech, ba i v úkonech zbožnosti lze shledat tělo a duši. Tak například pokud jde o půst, nepokládají za velkou zásluhu, zdrželi-li se někdo pouze masa a hlavního jídla (což lidé běžně považují za dokonalý půst), leč by také současně poněkud neoslabil své vášně, například tím, že by méně podléhal hněvu a pýše, než tomu bývalo dříve, aby se jeho duše, neobtěžovaná tolik tělesností, mohla upínat k okoušení a požívání nebeských statků. Podobně i při mši, ač prý se nemá pohrdat obřady, přece jen samy o sobě prospívají buď málo, nebo dokonce škodí, nepřistoupí-li k nim duchovní složka, totiž to, co se těmi viditel-

nými symboly připomíná. Připomíná se jimi Kristova smrt, kterou smrtelní lidé mají osvědčovat zkracením, umrtvením a jakoby pohřbením tělesných vášní, aby vstali k novému životu a mohli se sjednotit s Kristem i mezi sebou navzájem. Tak si počíná, tak rozjímá onen zbožný. Naproti tomu si obyčejní lidé myslí, že mše neznamená nic jiného než být u oltářů, a to co nejbliž, aby dobře slyšeli, a pozorovat dopodrobna jiné takové obřady.

A nejen v těchto věcech, jež jsem uvedla jen jako příklady, nýbrž prostě v celém svém životě se [zbožný člověk] varuje toho, co úzce souvisí s tělesností, a povznáší se k hodnotám věčným, neviditelným, duchovním. Protože se tedy mezi lidmi zbožnými a lidmi obyčejnými ve všem jeví naprostý rozpor, stává se, že se jedni i druhí navzájem pokládají za pomařené. Ovšem správněji tento název přísluší zbožným než obyčejným lidem — aspoň já si to myslím. Ještě lépe to vysvitne, až vám podle svého slibu stručně dokážu, že ona nejvyšší, posmrtná odměna není nic jiného než jakýsi druh šílenství.

Především tedy uvažte, že o takových věcech měl jakés takés tušení už Platón, když psal, že šílenství milenců je ze všeho nejblaženější. Opravdu, kdo plane láskou, nežije už v sobě, nýbrž v tom, co miluje. A čím více se vzdaluje sám od sebe a přechází v to, co miluje, tím větší rozkoš pocituje. A když mysl se chystá opustit tělo a jeho údy už dost dobře neovládá, pak takový stav nepochybně správně nazvete nepřičetností. Co by jinak znamenaly ony běžně užívané obraty jako „není při sobě“, „přijde k sobě“ a „přišel k sobě“? Dále, čím dokonalejší je láska, tím větší a blaženější je nepřičetnost. Jak pak tedy asi bude vypadat onen život blažených, po němž tak toužebně vzdychají zbožné duše? Jistěže duch, jakožto vítězný a silnější, pohltí tělo. Učiní to tím snáze, že už dříve, ještě za pozemského života, částečně očistil a zeslabil tělo pro takovou proměnu. Potom bude i sám duch podivuhodným způsobem pohlcen od oné nejdokonalejší myslí, která je nekonečně mocnější. Pak už bude celý člověk mimo sebe a bude blažený jen tím, že zcela

oproštěn od své bytosti bude pociťovat jakousi nevýslovnou radost z onoho nejvyššího dobra, jež k sobě všechno přitahuje.

Ačkoliv tento blažený stav bude dokonalej teprve tehdy, až duše znovu přijmou svá bývalá těla a budou obdařeny nesmrtelností, přece jen se stává, že zbožní lidé někdy pociťují jakousi chut a vůni oné nebeské odměny zde na zemi, poněvadž jejich život není ničím jiným než rozjímáním o posmrtném životě a jakýmsi jeho stínem. Třebaže je to jen zcela nepatrná kapička ve srovnání s oním zdrojem věčné blaženosti, přece nesmírně převyšuje veškeré tělesné rozkoše, i kdyby se najednou spojily všechny pozitivky všech smrtelníků. Tak vysoko stojí věci duchovní nad tělesnými, neviditelné nad viditelnými. V tom jistě spočívá, co slibuje prorok Izaiáš: „Ani oko nevidělo, ani ucho neslyšelo, ani do srdce lidského nevstoupilo, co Bůh připravil těm, kdož ho milují.“ A to je část bláznivosti, jež se odchodem na onen svět neruší, nýbrž zdokonaluje. Proto také ti, jimž to bylo možno okusit — a tak-

vých je velmi málo —, trpí čímsi velmi podobným pomatenosti; mluví nesouvisle, ani ne jako lidé, nýbrž vydávají zvuky beze smyslu; pak se rázem celý výraz jejich tváře změní, a hned jsou čilí, hned sklíčení, brzy pláčou, brzy se smějí, brzy vzdychají, zkrátka — jsou bez sebe. Když však po chvíli přijdou k sobě, tvrdí, že nevědí, kde byli, zda v těle, či mimo tělo, zda bděli, či spali. Nepamatují si, co slyšeli, co viděli, co mluvili, co dělali, a mají na to vše jen jakousi mlhavou a snovou vzpomínku. Vědí jen to, že byli nesmírně šťastni, když se dostali do stavu takové pomatenosti. Proto nařikají nad tím, že se jim rozum vrátil, a nic na světě si nepřejí víc, než aby tímto šílenstvím šleli ustavičně. A to je jen jakési slabé ochutnání budoucí blaženosti.

Ale už jsem se dost zapomněla, a proto se odvažuji dále, než je zdrávo. Ovšem bude-li se vám zdát, že jsem buď řekla něco drzého, nebo že jsem si málo dávala pozor na ústa, uvažte, že to řekla nejen Bláznivost, nýbrž i ženská! Zároveň si však vzpomeňte na známé řecké přísloví:

Často i bláznivý člověk cos moudrého může nám říci,

ačli se ovšem nedomníváte, že se toto přísloví netýká žen.

Vídím, že očekáváte závěr řeči. To jste ale pořádní blázní, jestliže si myslíte, že si ještě pamatuji, co všechno jsem napovídala, když jsem tu ze sebe chrlila takovou směsici slov! Staré přísloví říká: „Nenávidím spolupijáka, jenž nezapomíná.“ V novém vydání zní: „Nenávidím posluchače, jenž nezapomíná.“ Nuže, buďte zdraví a zatleskejte mi! Žijte a pijte, vysoce vážení vyznavači Bláznivosti!